

ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

Латинська мова

*Ірина Кривонос
Вікторія Лемещенко-Лагода*

Ірина Кривонос
Вікторія Лемещенко-Лагода

ЛАТИНСЬКА МОВА

Навчальний посібник з дисципліни
«Латинська мова»
для здобувачів вищої освіти зі спеціальності
Н1 Агрономія

Запоріжжя
2026

УДК 811.124(075)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного
як навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти
«Бакалавр» зі спеціальності Н1 Агрономія
у закладах вищої освіти III – IV рівня акредитації
(протокол №6 від 29 січня 2026 року).

Рецензенти:

Жукова Анна - професор кафедри іноземних мов Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Тимошук Тетяна – к.с.г.н., доцент, завідувач кафедри здоров'я фітоценозів і трофології Поліського національного університету

Колесніков Максим – к.с.г.н., доцент, завідувач кафедрою рослинництва та садівництва ім. проф. В.В. Калитки

K82 Кривонос І. А. Латинська мова: навч. посібник / І. А. Кривонос, В. В. Лемещенко-Лагода; ТДАТУ. - Запоріжжя: ФОП Однорог, 2026. - 320 с.

ISBN 978-617-7823-84-0

Навчальний посібник призначено для вивчення дисципліни «Латинська мова» здобувачами вищої освіти зі спеціальності Н1 Агрономія. Метою посібника є системне ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами латинської мови та формування практичних навичок використання латиномовної термінології агробіологічного спрямування в освітній, науковій та професійній діяльності. Посібник спрямований на забезпечення мовної підготовки фахівців аграрного профілю, а також може бути корисним для осіб, які самостійно опановують ботанічну термінологію, і всіх, хто цікавиться латинською мовою у сфері аграрних наук. Рекомендовано як для проведення аудиторної, так і для позааудиторної, самостійної роботи у закладах вищої та передвищої освіти.

УДК 811.124(075)

© І. А. Кривонос, В.В. Лемещенко-Лагода
ТДАТУ, 2026

ПЕРЕДМОВА

Латинська мова — це мова науки, культури й академічної традиції, яка зберегла своє значення до сьогодні. Вона лежить в основі наукової термінології, особливо у сфері ботаніки, зоології, медицини, фармакології, екології та агрономії. Знання латинської мови допоможе краще орієнтуватися в фаховій термінології, розуміти міжнародні назви рослин, хвороб, біологічних процесів, а також формувати логічне й структуроване мислення.

Навчальний посібник складається з 8 розділів і розкриває основні питання курсу латинської мови. У ньому систематизовано викладено короткий огляд історії мови, основи фонетики, морфології, словотвору з відповідними тренувальними вправами для читання та перекладу. Граматичний матеріал супроводжується таблицями. Для перевірки набутих знань запропоновано питання для самоконтролю, тести та вправи. Посібник містить додаткові матеріали, зокрема: гімн студентів з перекладом, 100 крилатих висловів, список актуальних корисних електронних джерел, латинсько-англо-український словник, словник довідник «Флора Таврії України», глосарії найбільш популярних рослин, комах, птахів та тварин.

Сподіваємось, що цей посібник стане надійним помічником у навчанні, сприятиме формуванню наукового світогляду, розвитку фахової компетентності та заохотить до подальшого пізнання латини — мови, що поєднує минуле і майбутнє науки.

Автори посібника

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ 1.
ОСНОВИ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ**

7

**РОЗДІЛ 2.
ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ**

20

**РОЗДІЛ 3.
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЧАСТИН МОВИ
(PARTĒS ŌRĀTIŌNIS)**

44

**РОЗДІЛ 4.
МОРФОЛОГІЯ: ІМЕННИК
(NOMEN SUBSTANTIVUM)**

59

**РОЗДІЛ 5.
МОРФОЛОГІЯ: ПРИКМЕТНИК
(NOMEN ADJECTIVUM)**

80

**РОЗДІЛ 6.
ЧИСЛІВНИКИ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ
(NOMEN NUMERALE)**

99

РОЗДІЛ 7. ЛАТИНСЬКА МОВА В АГРОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ	123
--	-----

РОЗДІЛ 8. ЛАТИНА В СУЧАСНІЙ АГРАРНІЙ ОСВІТІ	142
--	-----

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	157
--	-----

ТЕМА 1. КОРОТКА ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ВІД ДАВНІХ ГРЕКІВ І РИМЛЯН ДО СУЧАСНОСТІ	158
---	-----

ТЕМА 2. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОСЛИНИ: ЛАТИНСЬКІ НАЗВИ, ЕТИМОЛОГІЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ. ФРУКТОВІ ДЕРЕВА	168
--	-----

ТЕМА 3. ДІЄСЛОВО ЯК «СЕРЦЕ» ЛАТИНСЬКОГО РЕЧЕННЯ	183
--	-----

ТЕМА 4. ПЕРЕКЛАД З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ	194
---	-----

СЛОВНИК	197
----------------	-----

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ФЛОРА ТАВРІЇ УКРАЇНИ	202
--	-----

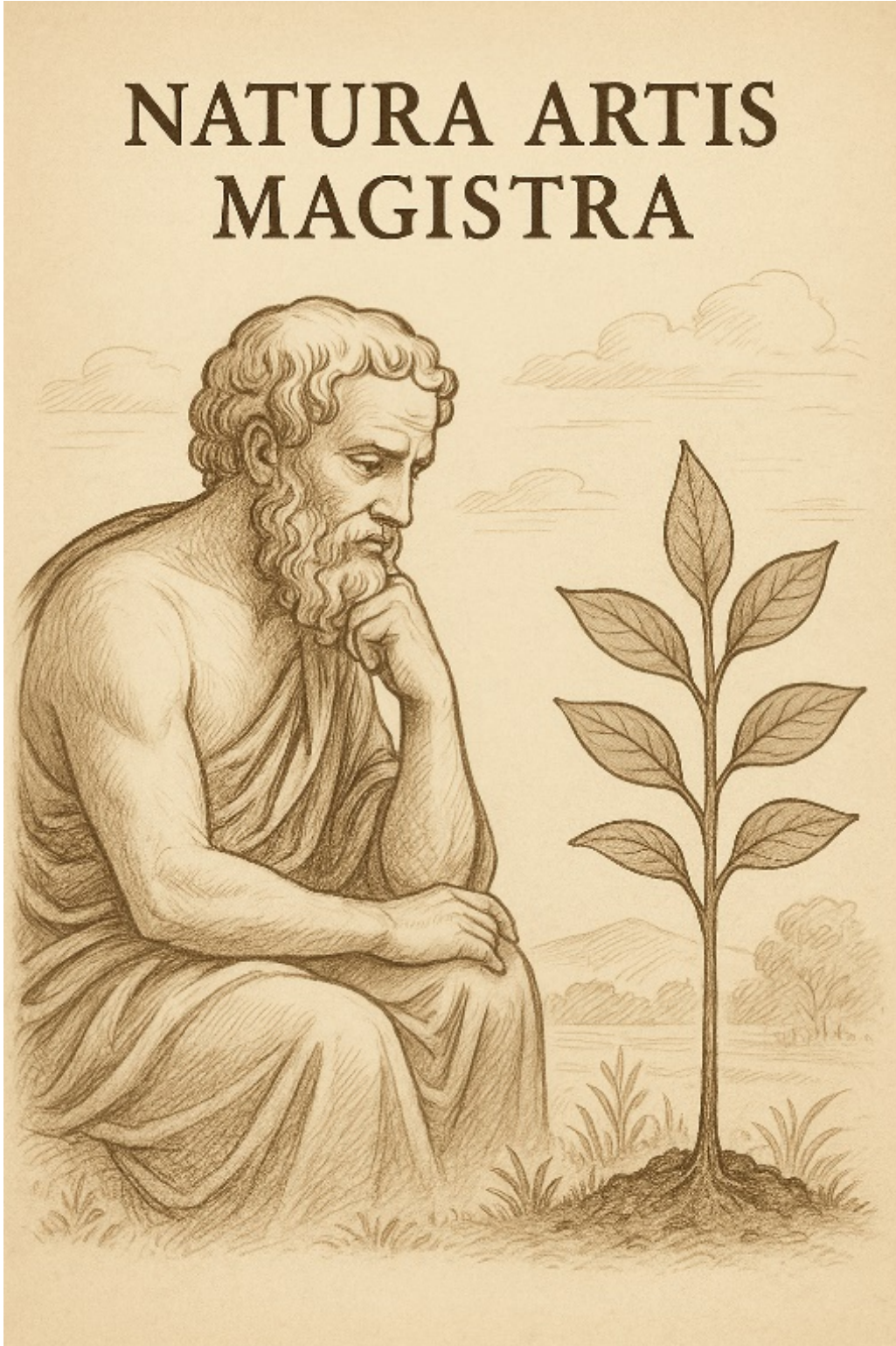
ГЛОСАРІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОСЛИНИ	209
--	-----

ГЛОСАРІЙ ОВОЧЕВІ КУЛЬТУРИ	214
ГЛОСАРІЙ БУР'ЯНИ	216
ІЛЮСТРОВАНІЙ ГЛОСАРІЙ КОРИСНІ КОМАХИ ТА ССАВЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ШКІДЛИВІ ГРИЗУНИ	218
ІЛЮСТРОВАНІЙ ГЛОСАРІЙ ПТАХИ, КОРИСНІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	220
ІЛЮСТРОВАНІЙ ГЛОСАРІЙ ФРУКТОВІ ДЕРЕВА	225
КОМАХИ-ШКІДНИКИ	229
ЗАГАЛЬНІ ЛАТИНСЬКІ СКОРОЧЕННЯ В АГРОНОМІЇ	230
СКОРОЧЕННЯ ІМЕН АВТОРІВ У БОТАНІЧНІЙ НОМЕНКЛАТУРІ	233
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ	234
ДОДАТКИ	242
КОРИСНІ ДЖЕРЕЛА	280
ЛІТЕРАТУРА	282
ВІДПОВІДІ	283

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВИ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Природа — вчителька мистецтва

Походження латини. Її роль у науці.

Латинська мова, або **латина**, виникла в Італії як мова племені латинів, що мешкало в області Лацій з центром у місті Рим. З часом вона стала державною мовою Римської республіки, а згодом — Римської імперії, що охоплювала величезну територію Європи, Північної Африки та Західної Азії. Завдяки політичному й культурному впливу Риму латина стала основою для багатьох сучасних європейських мов — зокрема італійської, французької, іспанської, португальської та румунської. Після падіння Риму латина не зникла — вона перетворилася на мову науки, церкви, філософії та освіти впродовж усього Середньовіччя і Нового часу.

Етапи розвитку латинської мови в біології

Латинська мова має унікальне значення в розвитку світової науки, зокрема біології. Вона пройшла складний шлях трансформацій — від мови давньоримської цивілізації до сучасної мови наукової термінології. У галузі біології її роль особливо важлива завдяки універсальності, стабільності та точності термінів.

1. Античний період (I ст. до н.е. — V ст. н.е.)

У Римській імперії латина була мовою державного управління, освіти, медицини та природознавства. Хоча біологія як окрема наука ще не існувала, латинською мовою записувались перші праці з ботаніки, анатомії, зоології (наприклад, твори Плінія Старшого).

2. Середньовіччя (V — XV ст.)

У період середньовіччя латинська мова залишалася мовою науки й освіти в Європі. Монастирські школи та університети використовували латину для збереження і передання знань. У ботанічних текстах описувалися лікувальні рослини, їхня морфологія, властивості — з використанням латинських назв.

3. Відродження та Новий час (XVI — XVIII ст.)

Період Відродження ознаменувався активним розвитком природничих наук. Вчені Європи створюють нові системи класифікації рослин і тварин, і латинська мова стає головним інструментом наукового опису. Саме в цей період Карл Лінней (Carl Linnaeus) розробив бінарну (подвійну) номенклатуру, яка використовується й досі: кожен вид отримує родову і видову назву латинською мовою (наприклад, *Zea mays* — кукурудза звичайна).

4. XIX — XX ст.: інституціалізація латинської номенклатури

З розвитком біології як системної науки, міжнародні наукові спільноти затвердили латину як обов'язкову мову при створенні нових наукових назв рослин (ботаніка), тварин (зоологія), грибів (мікологія, або грибознавство), бактерій (бактеріологія, підрозділ мікробіології). Було засновано міжнародні кодекси номенклатури (наприклад, ICBN — *International Code of Botanical Nomenclature* - Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури), що регулюють правила формування латинських назв.

5. Сучасність (XXI ст.)

Попри домінування англійської мови у наукових публікаціях, латинська мова зберігає ключове значення в біологічній класифікації, анатомічній термінології, фармації та агрономії. Назви видів, родів, родин, порядків тощо й надалі формуються латинською мовою, адже вона забезпечує єдність і зрозумілість для фахівців у всьому світі. Наприклад: *Solanum tuberosum* - картопля, *Triticum aestivum* - пшениця м'яка, *Apis mellifera* - медоносна бджола.

До XX століття більшість наукових праць у Європі публікувалися саме латиною. Її вивчали у школах і університетах, вона була мовою міжнародного спілкування в інтелектуальних колах.

Латинська мова залишається важливим культурним феноменом сучасної епохи. Хоча її вважають «мертвою мовою», багато сфер людської діяльності неможливо уявити без латини. Латинська мова в основному використовується сучасною католицькою церквою як офіційна, враховуючи, що сфера застосування латинської мови дуже широка і відрізняється великою різноманітністю. Латиною ведуться документи Ватикану і складаються папські послання.

Відповідно до західної релігійної традиції, вчені досі пишуть дисертації латинською мовою, і навіть ведуться дискусії.

Латинська мова відіграє важливу роль у медицині, анатомії та фармакології. Всі органи і частини тіла мають латинські назви або латинізовані назви. Латинська мова стає живою мовою медицини. Латина є мовою наукового спілкування для всіх лікарів світу. Відтак, медична термінологія включена до Міжнародного медичного словника латинської та грецької мов та їхніх форм. Такий словник має бути зрозумілим на однаковому рівні для представників медичної галузі в

уському світі. Ці словники були написані як латинською, так і грецькою мовами.

Грецькі слова охоплювали клінічні терміни та рослини. Латинська мова, як уже зазначалося, при вивченні сучасних романських мов необхідна, оскільки це історія мов, багато фонетичних і граматичних термінів, а зрозуміти особливості лексики можна лише на основі знання латинської мови.

Більшість коренів сучасних мов походять від латинських слів. Більшість манускриптів європейських мов засновані на латинському алфавіті. Латинська термінологія міцно вкоренилася в галузях біології, хімії, медицини та права.

Особливо важливою є роль латини **в галузі біології**, медицини, фармації та **сільського господарства**. Системи наукової номенклатури базуються на латинських словах. Наприклад, ботанічні і зоологічні назви рослин і тварин (як *Zea mays* — кукурудза або *Solanum tuberosum* — картопля) формуються за латинськими граматичними правилами. Це забезпечує універсальність і точність у науковій термінології, незалежно від мови вченого.

Латина також використовується у фразях, що відображають наукові або філософські принципи: *ex nihilo nihil fit* - ніщо не виникає з нічого, *in vitro* - в пробірці, у склі, *post scriptum* - після написаного, *a priori* - первісно, *et cetera* - і так далі.

Таким чином, **латинська мова — це міст між античною культурою і сучасною наукою**, зокрема в агробіології, де точність термінів і глибоке розуміння природничих понять є ключовими. Її структура, послідовність і нейтральність роблять її ідеальною для міжнародного академічного використання. Навіть сьогодні латинські терміни регулярно використовуються в аграрних підручниках, навчальних посібниках, наукових атласах та посібниках із захисту рослин.

Латинською мовою позначаються:

Назви рослин: *Solanum tuberosum* - картопля, *Zea mays* - кукурудза, *Cucumis sativus* – огірок звичайний;

Анатомія рослин: *folium* - листок, *caulis* - стебло, *radix* - корінь, *flos* - квітка, *semen* - насіння;

Сільськогосподарські практики: *irrigatio* - зрошення, *cultura* - культивуація, *rotatio segetum* - сівозміна;

Назви шкідників та хвороб: *Phytophthora infestans* - фітофтороз, *Aelia acuminata* - комаха, *Erysiphe graminis* - борошниста роса.

Вивчаючи латинські назви та терміни, можна навчитись орієнтуватися в літературі та документації інших країн, уникати плутанини, спричиненої регіональними назвами, та розуміти первинне значення складної термінології.

Серед основних переваг, що надає знання латинської мови:

- читання і розуміння наукової літератури.
- ідентифікація рослин та шкідників під час польових робіт.
- розуміння термінології на етикетках агрохімічних препаратів.
- інтерпретація латинських таблиць, глосаріїв та діагностичних листів.

Навіть нефахівці отримують користь від вивчення латини, оскільки це покращує розуміння морфології, екології та таксономії рослин.

Стандартизовані назви у міжнародних каталогах

Ботанічні назви мають відповідати суворим міжнародним стандартам. Для рослин, грибів та водоростей використовується Міжнародний кодекс номенклатури (ICN). Для тварин застосовується Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури (ICZN).

Основні принципи латинської номенклатури

1. **Біноміальна система:** кожен вид має двокомпонентну назву (рід + епітет виду) латинською мовою.

Brassica oleracea – капуста

Pisum sativum – горох посівний

2. **Курсив:** латинські назви завжди пишуться курсивом (або підкреслюються в рукописному вигляді).

3. **Великі літери:** рід пишеться з великої літери; епітет виду – з малої.

4. **Узгодження роду та відмінка:** прикметники (наприклад, *officinalis*, *vulgaris*) узгоджуються за родом та числом з родом.

5. **Посилання на авторів:** скорочене прізвище (ім'я) вченого, який першим описав вид, часто стоїть після латинської назви.

Наприклад, *Triticum aestivum L.* – пшениця, описана Ліннеєм.

Поширені латинські епітети в сільському господарстві

Латинський епітет	Значення	Приклад
<i>vulgaris</i>	звичайний	<i>Beta vulgaris</i> (буряк)
<i>sativus/sativa</i>	культивований	<i>Allium sativum</i> (часник)
<i>annuus</i>	однорічний	<i>Helianthus annuus</i> (соняшник)
<i>durum</i>	твердий	<i>Triticum durum</i> (тверда пшениця)

Таке найменування забезпечує універсальність, що особливо важливо для:

- записів про селекцію рослин
- класифікації гербаріїв
- сертифікації насіння та реєстрації сортів
- урядової документації та документації ЄС
- баз даних біологічного контролю

Латинська мова є єдиною прийнятною мовою найменування в глобальних ботанічних базах даних, таких як IPNI, GRIN та The Plant List.

Використання латини в наукових працях

Латина досі відіграє фундаментальну роль у наукових працях та польових дослідженнях. В агрономії та ботаніці латинська термінологія використовується в:

- описах нових видів

До 2012 р. описи нових видів рослин традиційно вимагали латинського опису, а багато історичних таксономічних праць повністю написані латиною. Знання латини дозволяє читати та розуміти класичні джерела.

- етикетках та звітах

Для найменування зразків в гербаріях, банках насіння та архівах зразків ґрунту використовують латинські системи найменування, включаючи:

- назву роду та виду
- інформацію про місце зростання (*in silvis humidis* – у вологих лісах)
- стадію росту або частину рослини (*radix, flos, fructus*)

- наукових публікаціях

Навіть у статтях, опублікованих англійською мовою, використовуються латинські назви для:

- забезпечення точності
- збереження термінологічної узгодженості
- забезпечення спільної системи посилань для різних дисциплін

Латинська мова також широко використовується у:

- таксономічних дослідженнях культурних рослин і бур'янів
- описах шкідників і хвороб
- екологічних і генетичних дослідженнях

Приклад з наукової статті:

«*Solanum tuberosum L.* широко культивується в помірному кліматі. Схильність до ураження *Phytophthora infestans* варіюється серед сортів».

- сільськогосподарських нормативних актах

- паспорти рослин
- фітосанітарні сертифікати
- документи ЄС про реєстрацію насіння

Таким чином, латинська мова залишається важливим інструментом в освіті в галузі сільського господарства та ботаніки, оскільки вона надає:

- доступ до міжнародних знань
- розуміння наукових текстів та посібників
- правильну ідентифікацію та назви рослин
- можливість брати участь у дослідженнях, каталогізації та агробіології

У глобалізованому світі сільськогосподарських наук латина об'єднує дослідників та студентів усього світу за допомогою спільної, позачасової та однозначної мови.

Вивчення латини — це не про розмову мертвою мовою, а про розуміння живого світу!

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Lingua Latina est clavis sapientiae antiquitatis.

Латинська мова — це ключ до мудрості давнини.

Sine lingua Latina non intellegimus scientiam naturalem in radicibus suis.

Без латинської мови ми не розуміємо природничі науки у їхньому корені.

Nomen Latinum est nomen universale.

Латинська назва — це універсальна назва.

Qui Latine legit, totum orbem scientiae aperit.

Хто читає латиною — відкриває собі весь світ знань.

Latina non est mortua, sed vivit in scientia.

Латина не мертва, вона живе у науці.

Radices verborum in Latinitate latent.

Корені слів приховані в латині.

Lingua Latina agriculturam scientificè explicat.

Латинська мова науково пояснює сільське господарство.

Per Latinam, natura loquitur.

Через латину промовляє природа.

Scientia vera fundamentum Latinum habet.

Справжнє знання має латинську основу.

Discipuli qui Latine sciunt, melius naturam intelligunt.

Учні, які знають латину, краще розуміють природу.

Amat victoria curam.

Перемога любить підготовку; перемога любить старанність

Ignorantia non est argumentum.

Незнання — не аргумент

Lux in tenebris.

Світло в темряві

Non progredi est regredi.

Не йти вперед, означає йти назад

Nulla est doctrina sine lingua Latina.

Немає жодної науки без латини

Dum vivimus, vivamus.

Будемо жити, поки живеться.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Чому латинська термінологія досі використовується в сучасних підручниках з сільського господарства?
2. Які основні переваги використання латинських назв у міжнародних каталогах рослин?
3. Поясніть роль латини у забезпеченні узгодженості в наукових працях з сільського господарства.
4. Які стандарти регулюють використання латинських назв у міжнародних каталогах сільського господарства?
5. Як латина допомагає уникнути плутанини в ідентифікації рослин у всьому світі?
6. Опишіть важливість латини в описі нових видів рослин.
7. Як використання латинської термінології допомагає студентам у сільськогосподарській освіті?
8. Що таке Міжнародний кодекс номенклатури і як він пов'язаний з латинськими назвами?
9. Як латинські назви структуруються в наукових працях (рід, вид, цитування автора)?
10. Чи може латинська термінологія в сільському господарстві змінюватися з часом? Поясніть на прикладах.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Чому в наукових назвах рослин використовується латина?

- A) Тому що вона легка для вимови.
- B) Тому що це універсальна і стабільна мова.
- C) Тому що це офіційна мова Організації Об'єднаних Націй.
- D) Тому що вона часто змінюється.

2. Яка організація регулює найменування рослин на міжнародному рівні?

- A) Всесвітня організація охорони здоров'я
- B) Міжнародний кодекс номенклатури водоростей, грибів і рослин (ICN)
- C) Міжнародний валютний фонд
- D) Організація Об'єднаних Націй

3. З чого складається латинська біноміальна назва?

- A) Родина і рід
- B) Рід і вид
- C) Вид і сорт
- D) Ряд і родина

4. Чому в міжнародних сільськогосподарських каталогах віддають перевагу латинським назвам?

- A) Їх легше перекладати
- B) Вони зменшують двозначність і плутанину
- C) Вони коротші за загальноживані назви
- D) Вони базуються на сучасних мовах

5. У яких видах творів латина все ще переважає?

- A) Поетичних збірках
- B) Наукових дослідженнях і таксономічних описах
- C) Туристичних путівниках
- D) Газетах

6. Як зазвичай вказується автор латинської назви рослини?

- A) Включенням його імені
- B) Скороченим ім'ям після назви виду
- C) Номером
- D) Тільки роком

7. Яка основна причина включення латинських термінів до сільськогосподарських підручників?

- A) Щоб зробити книги складнішими
- B) Щоб стандартизувати термінологію в усьому світі
- C) Щоб змусити студентів запам'ятати додаткові слова
- D) Щоб безпідставно дотримуватися традиції

8. Чого допомагає уникнути Міжнародний кодекс номенклатури?

- A) Дублювання назв рослин
- B) Неправильної граматики
- C) Використання місцевих мов
- D) Помилки перекладу

9. Що з наведеного нижче НЕ є причиною використання латини в сільському господарстві?

- A) Стабільність у часі
- B) Універсальність
- C) Легкість у вивченні для всіх
- D) Точність у визначенні

10. Яка частина назви рослини завжди пишеться з великої літери в латині?

- A) Вид
- B) Рід
- C) Сімейство
- D) Сорт

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Відчутний і багатогранний вплив латини на українську мову не був прямим, як у випадку з романськими мовами. Головними шляхами такого впливу виступили католицька церква, освітні інституції, науково-правова традиція, а також передача через інші мови.

Латинська мова особливо широко застосовувалася в період, коли українські землі входили до складу Великого князівства Литовського та згодом Речі Посполитої. У цей час вона виконувала функції мови науки, богословських дискусій, офіційної документації та судової практики.

У Києво-Могилянській академії — одному з провідних освітніх центрів XVII–XVIII століть — знання латини було обов'язковою частиною навчання, і саме нею створювали значну кількість наукових, філософських та релігійних праць.

Вагомий вплив латина мала й через польську мову, яка в Речі Посполитій була мовою адміністрації, судових інституцій та шляхетського середовища.

Польська, так само як і українська, засвоїла значну кількість латинських термінів — насамперед юридичного, політичного та релігійного характеру. Через польську мову в українську прийшли такі поняття як: *конституція* (від **constitutio**), *республіка* (від **respublica**), *юстиція* (**iustitia**), *авторитет* (**auctoritas**), *легітимний* (**legitimus**) та багато інших.

Цей вплив особливо помітний у галузях медицини, біології, права та філософії. У медичній лексиці активно використовуються такі терміни, як *фемур* (стегнова кістка), *кардіо-* (серце), *абдомінальний* (черевний), *капсула*, *діагноз*, *ін'єкція*.

У юридичній сфері побутують класичні латинські вислови, зокрема **habeas corpus** («нехай має тіло» — принцип недоторканності особи), **de facto** («фактично»), **de jure** («юридично»), **persona non grata** («небажана особа»).

Філософська термінологія також містить багато латинських запозичень, серед яких *раціональний*, *екзистенція*, *есенція*, *консенсус*, *аргументація*.

РОЗДІЛ 2. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Латинський алфавіт, також відомий як римський алфавіт, - це система письма, що виникла в Стародавньому Римі. Сьогодні він став найпоширенішим алфавітом у світі, формуючи основу багатьох сучасних мов, включаючи англійську, іспанську, французьку та німецьку.

У таких наукових галузях, як ботаніка та агрономія, латинський алфавіт відіграє вирішальну роль. Він використовується не лише для письма, але й для найменування та класифікації рослин та інших біологічних організмів. Завдяки системі наукової номенклатури латинська мова забезпечує чіткість, послідовність і міжнародне розуміння у назві видів.

Історична довідка

Латинський алфавіт виник на основі етрусського та грецького алфавітів приблизно в 7 столітті до нашої ери. Спочатку він мав лише 21 літеру, але з розширенням Римської імперії та входженням до латинської мови все більшої кількості слів з грецької та інших мов кількість літер збільшилася.

Класичний латинський алфавіт складається з 23 літер:
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Примітки:

У давній латині не було літер **J**, **U** та **W**.

Літера **I** позначала як голосний звук [i], так і приголосний [j].

V позначала як [u], так і [v].

Y та **Z** були запозичені з грецької мови для позначення наукових та іншомовних термінів.

Сучасний латинський алфавіт складається з 26 літер:
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Саме ця версія використовується сьогодні в сучасних мовах і науковій літературі. Хоча наукова латина все ще дотримується класичної граматики та вимови, сучасна 26-літерна версія алфавіту є стандартною для письмових назв та описів рослин.

Буква	Назва лат.	Вимова (класична / наукова)	Приклад	Переклад
A	ā	[a]	<i>Avena</i>	овес
B	bē	[б]	<i>Brassica</i>	капуста
C	cē	[к]	<i>Cicer</i>	нут
D	dē	[д]	<i>Daucus</i>	морква
E	ē	[e]	<i>Equisetum</i>	хвощ
F	ef	[ф]	<i>Fagus</i>	бук
G	gē	[г]	<i>Glycine</i>	соя
H	ha	[г] / [х]	<i>Hordeum</i>	ячмінь
I	ī	[і] / [й]	<i>Ipomoea</i>	іпомея
J	jōta	[й] / [дж] (пізніше)	<i>Juglans</i>	горіх
K	kā	[к]	<i>Kalium</i>	калій
L	el	[л]	<i>Lactuca</i>	салат
M	em	[м]	<i>Malus</i>	яблуня
N	en	[н]	<i>Nicotiana</i>	тютюн
O	ō	[o]	<i>Olea</i>	олива
P	pē	[п]	<i>Pisum</i>	горох
Q	qū	[кв]	<i>Quercus</i>	дуб
R	er	[р] (тверде, з тремтінням)	<i>Raphanus</i>	редька
S	es	[с]	<i>Solanum</i>	паслін
T	tē	[т]	<i>Triticum</i>	пшениця
U	ū	[у] / [в] (залежно від контексту)	<i>Urtica</i>	кропива
V	vē	[у] / [в] (класична / сучасна)	<i>Vitis</i>	виноград
W	dūblē vē	[в] / [у] (у запозиченнях)	<i>Wollemia</i>	волемія
X	ex	[кс]	<i>Xanthium</i>	будяк
Y	upsilon	[ü] / [і] (у словах грецького походження)	<i>Hypochaeris</i>	гіпохаерис

Буква	Назва лат.	Вимова (класична / наукова)	Приклад	Переклад
Z	zēta	[дз] / [з] (регіонально або в адаптації)	<i>Zea mays</i>	кукурудза

Латинська мова в ботаніці та агрономії

У ботаніці та агрономії латинська мова використовується для номінації назв рослин. Ці назви є загальновизнаними, незалежно від рідної мови науковця чи країни.

Приклади:

Triticum aestivum - пшениця звичайна

Zea mays - кукурудза

Solanum tuberosum - картопля

Чому варто використовувати латинську мову?

Універсальність - латинська мова є спільною мовою для всіх країн світу.

Точність - кожна рослина має одну унікальну наукову назву, що дозволяє уникнути плутанини.

Стабільність - як "мертва мова", латина не змінюється, що робить її надійною з часом.

Ясність - латинські слова часто описують ключові особливості рослини: форму, колір, середовище існування тощо.

Вимова голосних звуків у латинській мові

Латинські голосні можуть бути короткими або довгими. Довжина змінює звучання, а часто і значення слів, тому важливо навчитися їх розпізнавати і правильно вимовляти.

Символи довжини голосних:

˘ (breve) - позначає коротку голосну (голосна вимовляється коротко).

ˉ (макрон) - позначає довгий голосний (голосний вимовляється довше).

Літера	Короткий звук	Довгий звук
A	Короткий: відкритий і короткий, як у <i>āgro</i> (поле)	Довгий: відкритий і довший, як у <i>āvena</i> (овес)
E	Короткий: середній відкритий і короткий, як у <i>fēlix</i> (родючий)	Довгий: закритий середній і довший, як у <i>ēquisetum</i> (хвощ)
I	Короткий: закритий і короткий, як у <i>vītīlis</i> (пов'язаний з виноградом)	Довгий: закритий і довший, як у <i>īpromoea</i> (іпомея)
O	Короткий: середньо-відкритий і короткий, як у <i>corīandrum</i> (коріандр)	Довгий: закритий-середина і довший, як у <i>ōlea</i> (оливка)
U	Короткий: закритий і короткий, як у <i>cūcūmis</i> (огірок)	Довгий: закритий і довший, як у <i>ūrtica</i> (кропива)

Окремо варто розглянути **букву У**, яка вимовляється як українське [i] (подібно до латинської голосної i), але з більш «твердим» або «натягнутим» звучанням, і походить із грецької мови.

Приклади: *mays* [маіс] — кукурудза, маїс;
lycopersicum [лікоперсікум] — помідор;

У класичній латині **буква У** використовувалась переважно у словах грецького походження і вимовлялась ближче до українського [и] або м'якого [і]. У сучасній біологічній термінології вона читається як [i].

Латинські дифтонги

У латинській мові дифтонги - це поєднання двох голосних, які вимовляються разом в одному складі, утворюючи плавний, єдиний звук. Правильна вимова дуже важлива в латинській мові, оскільки вона впливає на зміст і ритм.

Дифтонг	Вимова	Приклади
AE	Вимовляється як «е»	<i>maeander</i> - звивистий струмок, часто використовується в

Дифтонг	Вимова	Приклади
		переносному значенні в описах рослин
AU	Вимовляється як «ау»	<i>laurus</i> - лавр <i>caulis</i> - стебло, стеблина
EU	Вимовляється як «еу»	<i>euphórbia</i> - молочай
OE	Вимовляється як «е»	<i>foenum</i> - сіно

У словах, які закінчуються на **-e-us**, **-e-um**, сполучення **-eu-** не є дифтонгом; звуки, що його складають, належать до різних складів: **pró-te-us** – протей (рід бактерій, часто згадується в біологічній термінології); **glú-te-um** – клейковина.

Якщо буквосполучення **ae**, **oe** не утворюють дифтонгів, то над буквою **e** ставлять дві крапки (умляут) або горизонтальну риску (макрон), і тоді кожний голосний вимовляється окремо:

aë – [ae]: **áēr** / **áēr** – повітря; **naëvus** – родима пляма (в ботанічних описах іноді для позначення плям на листі);

oë – [oe]: **áloë** / **áloē** – алое; **coërcëre** – стримувати (термін, що іноді використовується у ботанічних текстах у переносному значенні).

Вимова приголосних звуків у латинській мові

У латинській мові 18 приголосних, які позначаються буквами: **b**, **c**, **d**, **f**, **g**, **h**, **k**, **l**, **m**, **n**, **p**, **q**, **r**, **s**, **t**, **v**, **x**, **z**.

Буква	Вимова	Приклади
B	[б]	<i>betula</i> - береза
C	[к]	<i>cactus</i> - кактус
D	[д]	<i>daucus</i> - морква
F	[ф]	<i>faba</i> - боб
G	[г]	<i>gladiolus</i> - шпажник
H	[х], [г]	<i>hedera</i> - плющ
J	[й]	<i>juniperus</i> - можжевельник

Буква	Вимова	Приклади
К	[к]	<i>kohlrabi</i> - кольрабі
L	[л]	<i>lilium</i> - лілія
M	[м]	<i>malus</i> - яблуня
N	[н]	<i>narcissus</i> - нарцис
P	[п]	<i>prunus</i> - слива
Q	[кв], завжди з u	<i>quercus</i> - дуб
R	[р]	<i>rosa</i> - троянда
S	[с]	<i>salvia</i> - шавлія
T	[т]	<i>tulipa</i> - тюльпан
V	[в]	<i>vitis</i> - виноград
X	[кс]	<i>nux</i> - горіх
Z	[з]	<i>zona</i> - зона

Деякі букви мають декілька варіантів звучання розглянемо основні з них.

Буква	Вимова	
	[к]	[ц]
C	1. Перед голосними а, о, u <i>caepsicum</i> [капсікум] – перець <i>cornus</i> [корнус] – кизил <i>cucumis</i> [кукуміс] – огірок <i>caricus</i> [карікус] – інжир	1. Перед голосними е, і, у <i>cicer</i> [ціцер] – нут, горох <i>citrullus</i> [цітрулліус] – кавун <i>cydonia</i> [цідонія] – айва <i>citicum</i> [цімікум] – клоп
	2. Перед приголосними або в кінці слова <i>fructus</i> [фруктус] – плід <i>lac</i> [ляк] – молоко <i>acta</i> [акта] – записи, хроніка <i>silicis</i> [сілікіс] – кремінь	2. Перед дифтонгами ае, ое <i>caepa</i> [цепа] – цибуля <i>coeruleus</i> [церулеус] – блакитний <i>caeruleus</i> [церулеус] – синій <i>coenanthium</i> [ценантіум] – загальне суцвіття
S	[с]	[з]
	1. У більшості випадків	1. Між голосними

	<i>satívus</i> [сатівус] – посівний <i>secále</i> [секале] – жито <i>silvéster</i> [сільвестер] – лісовий <i>seréna</i> [серена] – ясна	<i>písum</i> [пізум] – горох <i>rosae</i> [розе] – троянди <i>cásia</i> [казія] – касія (коричник)
	2. Подвоєння ss <i>brássica</i> [брассіка] – капуста <i>gossýpium</i> [госсіпіум] – бавовник <i>Léssia</i> [лессія] – лесія (рід рослин)	2. Між голосними та літерами m, n <i>alísma</i> [алізма] – частуха <i>arvénsis</i> [арвензіс] – польовий <i>ténsionis</i> [тензіоніс] – натяг, напруга
Z	[з]	[ц]
	1. У словах грецького походження <i>zíncum</i> [цінкум] – цинк <i>pezíza</i> [пеціца] – пецица (рід грибів) <i>azúrus</i> [ацурус] – азурит	1. У словах негрецького походження <i>zéa</i> [зеа] – зєя, одна з найдавніших культур кукурудзи <i>orýza</i> [оріза] – рис <i>zizánia</i> [зізанія] – зизанія, кукуль

Правила вимови буквосполучень

Буквосполучення	Вимова	Опис	Приклади
ch	[к]	Грецького походження. Завжди вимовляється як твердий [к], на відміну від англійського [ч].	<i>Chénopodium</i> [кеноподіум] – лобода
ph	[ф]	Грецького походження. Вимовляється як [ф], ніколи як [пг].	<i>Chamaemelum</i> [камемелум] – ромашка
th	[т]	Грецького походження. Вимовляється як [т], а не [тх].	<i>Phásolus</i> [фазолус] – квасоля

rh	[p]	Грецького походження Вимовляється як приглушений [p].	<i>Phlómis</i> [фл'оміс] – шавлія
gn	[н'] / [гн]	Часто вимовляється як пом'якшений носовий [н'], але в деяких випадках може бути [гн].	<i>Thymus</i> [т'умус] – чебрець
qu	[кв]	Завжди вимовляється як [кв].	<i>Thalictrum</i> [талі'ктрум] – василистник
gu	[гв]	Перед голосними вимовляється як [гв].	<i>Rheum</i> [ре'ум] – ревінь
sch	[сх] / [ш]	Вимовляється як [сх], іноді [ш]	<i>Rhapónticum</i> [рап'онтікум] – рапонтик
su	[св] / [су]	Після голосного може звучати як [св].	<i>Gnáphalium</i> [на'фаліум] – сухоцвіт
ti + vowel	[ці]	Перед голосним, особливо в науковій латині, <i>tisan</i> вимовляється як [ці], якщо йому не передують s, t або х.	<i>Campana</i> [камп'анья] – рівнина
sc + e/i/y/ae/oe	[с] / [ш]	Перед голосними переднього ряду може пом'якшуватися до [ш] у пізнішій латині.	<i>Quércus</i> [кв'еркус] – дуб

НАГОЛОС У ЛАТИНСЬКИХ СЛОВАХ І АГРОНОМІЧНИХ ТЕРМІНАХ (ACCENTUS)

У латинській мові склади рахують від кінця слова:

fa-go-pý-rum – гречка

4 3 2 1

ly-co-pér-si-cum - помідор

5 4 3 2 1

Однією з особливостей латинської мови є чітке правило постановки наголосу в словах, що має велике значення як для правильної вимови, так і для розуміння фахових термінів у біології та агрономії.

У латинській мові наголос ніколи не ставиться на останній склад. Він падає або на передостанній (**penultima**), або на третій від кінця склад (**antepenultima**):

béta - буряк

línnum - льон

Для того, щоб визначити місце наголосу у багатоскладових словах, слід дотримуватися правила другого складу.

! ➔ **Правило другого складу (лат. regula penultima)**

Наголос падає:

- на передостанній склад, якщо він довгий (за природою або за становищем);
- якщо передостанній склад короткий, наголос переходить на третій від кінця.

! ➔ **Що таке довгий і короткий склад?**

Довгий склад — якщо він містить довгий голосний (ā, ē, ī, ō, ū, ū) або якщо короткий голосний стоїть перед двома або більше приголосними.

Короткий склад — якщо короткий голосний стоїть перед одним приголосним.

NB ➔ **Правила довготи**

(Наголос на другому складі від кінця слова)

Склад вважається **ДОВГИМ**, якщо:

- містить дифтонг (наприклад: **ae**, **oe**, **au**):

althaea – алтея, проскурник

europaes – європейський

autumnalis - осінній

- має довгий голосний:

adōxa – адокса

canīnus - собачий

spinōsus – колючий

- має голосний перед двома або більше приголосними:

citrūllus – кавун

mēntha - м'ята

allýsum – бурачок

NB ➔ **Правила короткості**

(Наголос на третьому складі від кінця слова)

Склад вважається **коротким**, якщо:

- якщо над голосним стоїть знак короткості (˘) (природна короткість):

fóllum – листок

cítricus – лимонний

- якщо голосний стоїть перед групою «*muta cum liquida*» - сполучення німого звука b, p, d, t, c, g з плавним r, l (**br, bl, pr, pl, dr, dl** і т.д.):

éphēdra - ефедра, хвойник

átriplex – лутига

Приклади з агрономічної термінології

Латинське слово	Переклад	Наголос
aestívus	літній	на 2-му
autumnális	осінній	на 2-му
bácca	ягода	на 2-му
crataégus	глід	на 2-му
hérba	трава	на 2-му
méntha	м'ята	на 2-му
plánta	рослина	на 2-му
radíces	корені	на 2-му
sónchus	осот	на 2-му
foeniculum	фенхель	на 3-му
agricúltūra	сільське господарство	на 3-му
cápsicum	перець	на 3-му
cichórium	цикорій	на 3-му
herbáceus	трав'янистий	на 3-му
geránium	герань	на 3-му
photosynthesis	фотосинтез	на 3-му
quíálitas	якість	на 3-му
quántitas	кількість	на 3-му
ráphanus	редька	на 3-му

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Lingua Latina est clavis ad sapientiam antiquam.

Латинська мова — це ключ до стародавньої мудрості.

Verba volant, scripta manent.

Слова відлітають, написане залишається.

Latine loqui est quasi cum antiquis colloqui.

Говорити латиною — це ніби спілкуватися з старими.

Mens agitat molem. — Вергілій

Розум рухає масу або думка приводить до руху матерію.

Labor omnia vincit. — Вергілій

Праця все перемагає.

Non scholae, sed vitae discimus. — Сенека

Ми вчимося не для школи, а для життя.

Scientia potentia est.

Знання — це сила.

Nulla aetas ad discendum sera.

Вчитися ніколи не пізно.

Quiquid discis, tibi discis.

Чому б ти не вчився, ти вчишся для себе.

Homo sapiens, nisi patiens.

Той мудрець, у кого терпець.

Quo quisque est doctior, eo est modestior.

Хто мудріший, той скромніший.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БУКВ ЛАТИНСЬКИМ АЛФАВІТОМ

Українські букви	Латинські букви та буквосполучення	Приклади
А а	A a	Abramenko - Абраменко
Б б	B b	Babak - Бабак
В в	V v	Vintenko - Вінтенко
	W w	Vitryk (Witryk) - Вітрик
Г г	G g	Grach - Грач
Д д	D d	Dolenko - Доленко
Е е	E e	Esteniuk - Естенюк
Є є	J e	Yemets - Ємець
Ж ж	Z h	Zhadan - Жадан
З з	Z z	Zamora - Замора
И и	Y y	Kryvonos - Кривонос
І і	I i	Iliuk - Ілюк
Й й	J j	Kaida (Kajda) - Кайда
	Y y (у кінці прізвищ)	Karnyi - Карний
К к	K k	Kaplun - Каплун
Л л	L l	Lahoda - Лагода
М м	M m	Mazepa - Мазепа
Н н	N n	Nastenko - Настенко
О о	O o	Ozymok - Озимок
П п	P p	Pysarenko - Писаренко
Р р	R r	Rudyk - Рудик
С с	S s	Symonenko - Симоненко
Т т	T t	Tomenko - Томенко
У у	U u	Ustenko - Устенко
Ф ф	F f	Fedyniuk - Фединюк
	ph	Kafeievui (Karfeievui) - Кафеевий
Х х	kh	Khmelyk - Хмелик
Ц ц	ts	Tsytsar - Цицер
Ч ч	ch	Honcharenko - Гончаренко
	cz	Czerepan - Черепан
Ш ш	sh	Shtepa - Штепа
Щ щ	shch	Shcherba - Щерба
Ю ю	ju	Yurchuk - Юрчук
Я я	ja	Yaroshenko - Ярошенко

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Як вимовляється буква "c" перед голосними **e, i, y** в латинській мові? Наведіть приклади.
2. Чим відрізняється вимова "ae" як дифтонга та "aë" як двох окремих голосних?
3. Як вимовляється буква "s" між голосними і які є винятки?
4. Коли буква "i" позначає приголосний звук [й] у латинській мові?
5. Як зазвичай вимовляється сполучення "qu" у латинських словах? Наведіть приклади.
6. Як вимовляється "ph" у латинських термінах грецького походження? Наведіть дві назви рослин.
7. Коли "ti" переходить в [ці], і які умови для цієї зміни?
8. Як вимовляється літера "z" у словах грецького та негрецького походження? Наведіть приклади.
9. Чим відрізняється вимова "c" перед **a, o, u** та перед **e, i, y**?
10. Коли "gn" в латинській мові вимовляється як [н']? Наведіть приклади.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Як вимовляється «**ph**» латинською мовою?
  - A) [пх]
  - B) [ф]
  - C) [в]
  - D) [б]

2. У якому слові дифтонг «**ae**» вимовляється як [e]?
  - A) Aëra
  - B) Plantae
  - C) Aër
  - D) Alae

3. Як вимовляється «с» у слові Citrullus?

- A) [к]
- B) [ц]
- C) [с]
- D) [ш]

4. Як правильно вимовляється Quercus?

- A) [керкюс]
- B) [кверкус]
- C) [куеркюс]
- D) [квіркус]

5. У якому з наведених слів «s» вимовляється як [з]?

- A) Secale
- B) Silvester
- C) Pisum
- D) Brassica

6. Як вимовляється «th» у слові Thymus?

- A) [т]
- B) [тх]
- C) [д]
- D) [ф]

7. Яке поєднання голосних зустрічається у слові Coeruleus?

- A) Дифтонг [ae]
- B) Окремі голосні [о-е]
- C) Дифтонг [oe]
- D) Пом'якшений приголосний

8. У якому слові літера «i» вимовляється як приголосний [й]?

- A) Insectum
- B) Piper
- C) Iuncus
- D) Viridis

9. Яка типова вимова дифтонга «oe» у слові *foeniculum*?

- A) [o-e]
- B) [йо]
- C) [e]
- D) [oe]

10. Як вимовляється "z" у *Orýza*?

- A) [ц]
- B) [з]
- C) [дз]
- D) [ж]

11. У якому слові "gn" звучить як [н']?

- A) Gnaphalium
- B) Glycine
- C) Gossypium
- D) Ginkgo

12. У якому поєднанні завжди вимовляється [кв]?

- A) gu
- B) qu
- C) ch
- D) ph

13. Як вимовляється "sc" у *Scilla*?

- A) [ск]
- B) [с]
- C) [сц]
- D) [ж]

14. Як вимовляється "ti" в *Potentia*?

- A) [ті]
- B) [тіа]
- C) [ці]
- D) [тйа]

15. У якому слові буквосполучення "ch" читається як [к]?

- A) Chlorophyllum
- B) Cheiranthus
- C) Chaerophyllum
- D) Chamaenerion

16. У слові *vegetatio* наголос падає на:

- A) VE-ge-ta-ti-o
- B) ve-GE-ta-ti-o
- C) ve-ge-TA-ti-o

17. Як вимовляється «ph» у слові *Phaseolus*?

- A) [ф]
- B) [пх]
- C) [в]
- D) [п]

18. Де падає наголос у слові *Trifolium*?

- A) TRÍ-folium
- B) Tri-FÓ-lium
- C) Tri-fo-LI-um
- D) Tri-fo-li-Úm

19. У слові *Алоë* поєднання «оє» вимовляється як:

- A) Дифонг [ой]
- B) Два окремі звуки [о-є]
- C) Дифонг [є]
- D) Звуки з редуцією [ə]

20. У якому слові "х" вимовляється як [кс]?

- A) Xeranthemum
- B) Xylopiá
- C) Auxinum
- D) Exocarpium

ВПРАВИ

Вправа 1. Прочитайте слова та поясніть вимову голосних *a, e, i, o, u, y*

1. *Árbor* — дерево
2. *Avéna* — овес
3. *Érica* — еріка (*верес*)
4. *Béta* — буряк
5. *Íris* — ірис
6. *Insectum* — комаха
7. *Ólus* — овоч
8. *Odorátus* — запашний
9. *Urtica* — кропива
10. *Prunus* — слива
11. *Mays* — кукурудза, маїс
12. *Lycopersicum* — помідор
13. *Pyrus* — груша
14. *Syringa* — бузок
15. *Agnus* — агнець (*у ботаніці — назва рослини *Agnus castus**)
16. *Salvia* — шавлія
17. *Tilia* — липа
18. *Viola* — фіалка
19. *Juniperus* — ялівець
20. *Rosa* — троянда

Вправа 2. Прочитайте слова та поясніть вимову дифтонгів *ae* та *oe*

1. *Aegoródium* — яглиця
2. *Plantae* — рослини
3. *Saera* — цибуля
4. *Coeruleus* — блакитний
5. *Foeniculum* — фенхель
6. *Koeleria* — келерія
7. *Aër* — повітря
8. *Aloë* — алое
9. *Raenula* — накидка (*форма листка*)
10. *Saelum* — небо
11. *Oedipus* — едіп (*ботанічна метафора*)
12. *Proelium* — бій, боротьба (*використовується у фразах*)
13. *Haematoxylum* — гематоксил (*рослина*)
14. *Roena* — покарання (*у фразах*)
15. *Oestrus* — оестр (*літній вітер або муха*)
16. *Aerugo* — зелена пліснява
17. *Aegilops* — егілопс (*дикий злак*)
18. *Oeconomus* — керівник господарства
19. *Raella* — страва (*вживане у гастроботаніці*)
20. *Saecus* — сліпий (*метафорично — прихований*)

Вправа 3. Прочитайте слова та поясніть вимову букви C ([к] або [ц])

1. Capsicum — перець	11. Cactus — кактус
2. Cornus — кизил	12. Calamus — очерет
3. Cucumis — огірок	13. Cicuta — віх
4. Fructus — плід	14. Caulis — стебло
5. Lact — молоко	15. Cirsium — будяк
6. Cicer — нут, горох	16. Cacusmen — верхівка
7. Citrullus — кавун	17. Calyx — чашечка (<i>квіткова</i>)
8. Cydonia — айва	18. Caeruleus — блакитний
9. Caera — цибуля	19. Canna — тростина
10. Coeruleus — голубий	20. Caper — козел (<i>у рослин: caper spinosus — каперс</i>)

Вправа 4. Прочитайте слова та поясніть вимову букви G ([г] або [дж])

1. Garum — рибний соус (<i>метафорично — про запахи</i>)	11. Galla — наріст (<i>жовчевий</i>)
2. Geminis — подвійний (<i>рослинні органи</i>)	12. Gleditsia — гледіція
3. Gala — молоко	13. Giganteus — гігантський
4. Gens — рід, плем'я	14. Galium — підмаренник
5. Granum — зерно	15. Gigas — велетень (<i>види рослин</i>)
6. Germen — зародок	16. Gramen — трава
7. Glandula — залоза	17. Gratia — привабливість (<i>у назвах</i>)
8. Gossypium — бавовник	18. Gallae — нарости (<i>pl.</i>)
9. Glans — жолудь	19. Gubernare — керувати (<i>у фразях</i>)
10. Gutta — крапля	20. Gymnosperma — голонасінні

Вправа 5. Прочитайте слова та поясніть вимову S ([с] або [з])

1. Sativus — посівний	11. Salvia — шавлія
2. Secale — жито	12. Sonchus — осот
3. Silvester — лісовий	13. Securis — сокира (<i>форма листка</i>)
4. Sanguis — кров	14. Sanguisorba — кровохлібка
5. Sagitta — стріла (<i>форма листка</i>)	15. Sorbus — горобина
6. Pistacia — фісташка	16. Sorghum — сорго
7. Pisum — горох	17. Saponaria — мильнянка
8. Alisma — частуха	18. Silene — смілка
9. Arvensis — польовий	19. Scirpus — смикавець
10. Rosa — троянда	20. Solanum — паслін

Вправа 6. Прочитайте слова та поясніть вимову

1. Brassica — капуста	11. Pessimus — найгірший
2. Gossypium — бавовник	12. Belli — війни
3. Dissecare — розрізати	13. Fossa — яма
4. Massa — маса	14. Tessera — знак
5. Successus — успіх, проростання	15. Cella — клітина
6. Bellis — маргаритка	16. Vessica — міхур
7. Bellum — війна (<i>у фразях</i>)	17. Massa — маса
8. Littera — літера	18. Annus — рік
9. Missio — посів (<i>переносно</i>)	19. Supplex — підлеглий
10. Passer — горобець	20. Appellare — називати

Вправа 7. Прочитайте вголос наступні терміни з чітким наголосом. Потім спробуйте пояснити, чому він саме на цьому складі:

Cultura, agricultura, radices, vegetatio, germinatio, stabilis, Umbelliferae, heliophilus, hydrophilus, Equisetophyta, Tinea

Вправа 8. Прочитайте слова та поясніть вимову "ti"

1. Potentia — сила	11. Facultas — здатність
2. Natio — народ	12. Ratio — розум
3. Gratia — привабливість	13. Iustitia — справедливість
4. Patientia — терпіння	14. Notitia — повідомлення
5. Actio — дія	15. Initium — початок
6. Scientia — наука	16. Relatio — відношення
7. Ignitio — займання	17. Meditatio — роздуми
8. Cautio — обережність	18. Audientia — слухання
9. Lenticula — чечевиця	19. Fictio — вигадка
10. Creatio — створення	20. Traditio — передача

Вправа 9. Прочитайте слова та поясніть вимову "qu"

1. Quercus — дуб	11. Quercifolia — дуболистий
2. Quadrifolius — чотирилистий	12. Quinquaginta — п'ятдесят
3. Quinquefolius — п'ятилопатеий	13. Quota — частка
4. Quinoa — кіноа	14. Quassinus — з роду Quassia
5. Quassia — квасія	15. Quassioides — схожий на квасію
6. Quercinium — дубовий ліс	16. Quamoclit — квамокліт
7. Quercetum — діброва	17. Quercetorum — (з) дубових лісів
8. Quercinus — дубовий	18. Quercusrobur — дуб звичайний
9. Quisqualis — квіскваліс (<i>ліана</i>)	19. Quercifolia — дуболистий
10. Quisquilia — залишки	20. Quinquaginta — п'ятдесят

Вправа 10. Прочитайте слова та поясніть вимову j

1. Juncus — ситник	11. Jubaea — хіла
2. Jacinus — гіацинт	12. Juglandaceae — родина горіхових
3. Julia — юлія (<i>сорт</i>)	13. Juniperi — ялівцю
4. Janua — ворота (<i>у переносному</i>)	14. Juncaceae — родина ситникових
5. Juvenis — молодий	15. Judicium — судження
6. Juglans — горіх	16. Jugis — рясний
7. Juniperus — ялівець	17. Juglans nigra — чорний горіх
8. Jovis — Юпітер (<i>у фразах</i>)	18. Juvencus — теля (<i>у бот. порівняннях</i>)
9. Juvenalis — молодіжний	19. Junonia — юнонія (<i>рослина</i>)
10. Juglans regia — волоський горіх	20. Jugum — хребет, гребінь

Вправа 11. Прочитайте слова та поясніть вимову *z* як [з] або [ц]

1. <i>Zea</i> — кукурудза	11. <i>Zincifer</i> — цинковмісний
2. <i>Oryza</i> — рис	12. <i>Zirconium</i> — цирконій
3. <i>Zincum</i> — цинк	13. <i>Zantedeschia</i> — зантедескія
4. <i>Peziza</i> — пецица	14. <i>Zephyr</i> — зефір (<i>вітер</i>)
5. <i>Zizania</i> — зізанія (<i>дикі злаки</i>)	15. <i>Zelkova</i> — зелькова (<i>дерево</i>)
6. <i>Zoster</i> — зостер	16. <i>Zygothallum</i> — зиготілум
7. <i>Zostera</i> — зостера (<i>морська трава</i>)	17. <i>Zygnema</i> — зигнема (<i>водорість</i>)
8. <i>Zephyranthes</i> — зефірантес	18. <i>Zygadenus</i> — зигадена (<i>метелик</i>)
9. <i>Zanthoxylum</i> — сантоксилум	19. <i>Zygosaccharomyces</i> — зигосахароміцет
10. <i>Zingiber</i> — імбир	20. <i>Ziziphus</i> — зизифус, унабі

Вправа 12. Прочитайте слова та поясніть вимову буквосполучення або дифтонга.

1. <i>Foeniculum</i> — фенхель	11. <i>Aegopodium</i> — яглиця
2. <i>Sphaeranthus</i> — сферантус	12. <i>Euphorbia</i> — еуфорбія
3. <i>Laurus</i> — лавр	13. <i>Veitchia</i> — вечія
4. <i>Glycyrrhiza</i> — солодка	14. <i>Leontice</i> — левиний
5. <i>Caepa</i> — цибуля	15. <i>Freisea</i> — фрейзея
6. <i>Geigeria</i> — гейгерія	16. <i>Amphicarpa</i> — амфікарпа
7. <i>Haustorium</i> — гаусторій	17. <i>Meissneria</i> — мейснерія
8. <i>Coeruleus</i> — блакитний	18. <i>Caudex</i> — стовбур
9. <i>Rhaphiolepis</i> — рафіолепіс	19. <i>Claustrocarpus</i> — замкнуто- плідний
10. <i>Philodendron</i> — філодендрон	20. <i>Diphylleia</i> — дифілея

Вправа 13. Прочитайте слова та поясніть вимову.

1. <i>Plantae</i> — рослини	11. <i>Geissomeria</i> — гейсомерія
2. <i>Aucuba</i> — аукуба	12. <i>Auricula</i> — первоцвіт
3. <i>Weigela</i> — вейгела	13. <i>Neinei</i> — неїнеї
4. <i>Thymus</i> — чебрець	14. <i>Phacelia</i> — фацелія
5. <i>Coelogyne</i> — целогінея	15. <i>Aër</i> — повітря
6. <i>Beilschmiedia</i> — бейльшмедія	16. <i>Gaura</i> — гаура
7. <i>Autumnoides</i> — осінній	17. <i>Reinwardtia</i> — рейнвардія
8. <i>Chrysanthemum</i> — хризантема	18. <i>Paulownia</i> — павловнія
9. <i>Delphinium</i> — дельфініум	19. <i>Koeleria</i> — келерія
10. <i>Eikorn</i> — однозернянка	20. <i>Althaea</i> — алтей

Вправа 14. Прочитайте слова, звертайте увагу на правильну вимову.

1. <i>Aëra</i> — повітря	11. <i>Geissomeria</i> — гейсомерія
2. <i>Mauretanicum</i> — мавританський	12. <i>Haustrum</i> — ковш
3. <i>Thalictrum</i> — талектрум	13. <i>Philostemon</i> — філостемон
4. <i>Peziza</i> — пецица	14. <i>Aeonium</i> — еоніум
5. <i>Eupatorium</i> — евпаторіум	15. <i>Thapsia</i> — тапсія
6. <i>Augustifolia</i> — вузьколиста	16. <i>Foeniculum</i> — фенхель
7. <i>Deinandra</i> — дейнандра	17. <i>Chamaemelum</i> — ромашка
8. <i>Luteus</i> — жовтий	18. <i>Aurantiacus</i> — оранжевий
9. <i>Aloë</i> — алое	19. <i>Zea</i> — кукурудза
10. <i>Orýza</i> — рис	20. <i>Eirene</i> — Ейрена

Вправа 15. У кожному слові знайдіть дифтонг або буквосполучення і поясніть його вимову.

1. <i>Aeonium</i> — еоніум	11. <i>Coeruleus</i> — блакитний
2. <i>Gossypium</i> — бавовник	12. <i>Saera</i> — цибуля
3. <i>Daphne</i> — дафна	13. <i>Thymelaea</i> — тимелія
4. <i>Autumnalis</i> — осінній	14. <i>Deinbollia</i> — дейнболія
5. <i>Chloris</i> — хлорис	15. <i>Freisea</i> — фрейзея
6. <i>Oëcanthe</i> — оеканте	16. <i>Aurantiaca</i> — оранжева
7. <i>Laurentia</i> — лаврентія	17. <i>Sphaeranthus</i> — сферантус
8. <i>Haustorium</i> — гаусторій	18. <i>Chamaecyparis</i> — хамеципарис
9. <i>Phyllanthus</i> — філантус	19. <i>Peziza</i> — пецица
10. <i>Cautus</i> — обережний	20. <i>Aëra</i> — повітря

Вправа 16. Прочитайте слова, зверніть увагу на вимову дифтонгів/буквосполучень.

1. Aegopodium — яглиця	11. Saëpa — цибуля
2. Diphylla — дифілея	12. Freisea — фрейзея
3. Gaultheria — гаультерія	13. Delphinium — дельфініум
4. Reichenbachia — райхенбахія	14. Amphicarpa — амфікарпа
5. Philodendron — філодендрон	15. Aëra — повітря
6. Laurus — лавр	16. Aloë — алое
7. Euphorbia — еуфорбія	17. Augustifolia — вузьколиста
8. Chrysanthemum — хризантема	18. Koeléria — келерія
9. Weigela — вейгела	19. Foeniculum — фенхель
10. Maïs — маїс	20. Paulownia — павловнія

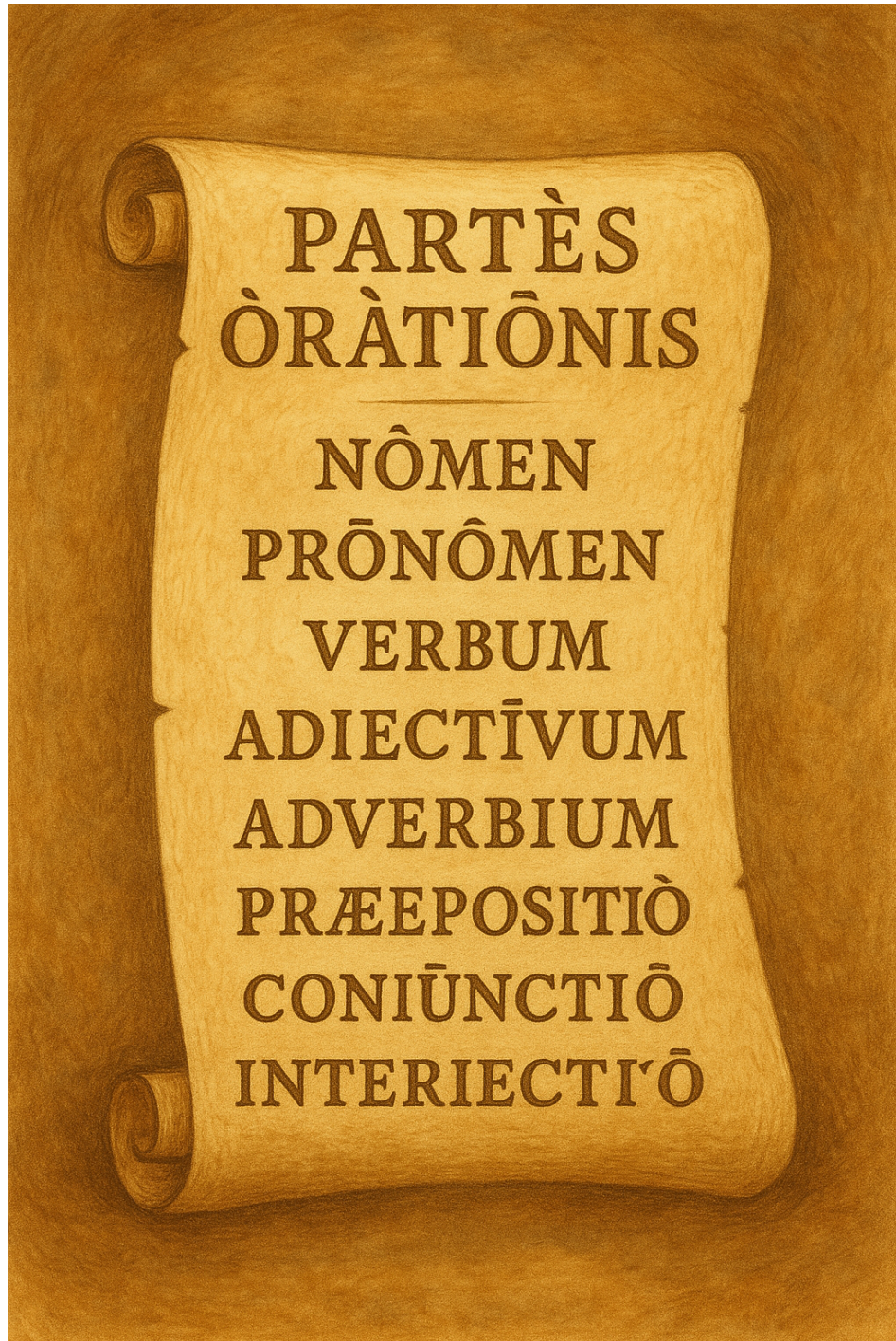
ЦІКАВО ЗНАТИ!

Девізи деяких країн світу, територій та міст сформульовані латинською мовою

Країна (територія)	Девіз	Переклад
США	<i>E pluribus unum</i>	З багатьох — єдине
Канада	<i>Dieu et mon droit</i>	Бог та моє право
Великобританія	<i>A mari usque ad mare</i>	Від моря до моря
Австралія	<i>Advance Australia</i>	Вперед, Австралія!
Іспанія	<i>Plus ultra</i>	Далі
Італія	<i>In bocca al lupo</i>	У пащу вовка
Варшава (Польща)	<i>Semper invicta</i>	Завжди непереможна
Лондон (Велика Британія)	<i>Domine, dirige nos</i>	Господи, веди нас!
Париж (Франція)	<i>Fluctuat nec mergitur</i>	Хвилями кидає, але не тоне
Прага (Чехія)	<i>Praga caput rei publicae</i>	Прага – глава республіки
Сейшельські Острови	<i>Finis coronat opus</i>	Кінець – справі вінець

**РОЗДІЛ 3.
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЧАСТИН МОВИ
(PARTĒS ŌRĀTIŌNIS)
РОСЛИНИ (PLANTAE)**

У латинській мові, як і в багатьох інших мовах, слова поділяються на частини мови - групи, які мають спільні граматичні властивості. Латинська мова має складну будову, а це означає, що закінчення слів змінюються залежно від граматичних функцій. Цей розділ знайомить з основними частинами мови, важливими для розуміння та використання ботанічної та агрономічної термінології.

Latin Term	English Equivalent	Function in Sentence	Example (Latin)	Translation
Nōmen	Іменник	Називає людину, річ або ідею	<i>fructus</i>	плід, фрукт
Adiectivum	Прикметник	Описує іменник	<i>herba alta</i>	висока рослина
Verbum	Дієслово	Описує дію або стан	<i>germinat</i>	it germinates
Prōnōmen	Займенник	Замінює іменник	<i>ea</i>	вона/воно
Numerāle	Числівник	Виражає число або порядок	<i>duae foliae</i>	два листочка
Adverbium	Прислівник	Змінює дієслово, прикметник або інший прислівник	<i>celeriter crescit</i>	той, що росте швидко
Praepositio	Прийменник	Показує відношення (використовується з іменниками)	<i>in agrō</i>	в полі
Coniunctio	Сполучник	З'єднує слова, фрази або речення	<i>et</i>	i
Interiectio	Вигук	Виражає емоції або реакцію	<i>heu!</i>	На жаль!

NB → У науковій латині, що використовується в ботаніці та агрономії, іменники, прикметники та числівники особливо важливі для називання та опису рослин і рослинних структур.

Ботанічна лексика:

Частини рослини (*Partēs Plantae*)

Латинський термін	Переклад	Рід	Відміна	Приклад фрази
radix	корінь	<i>f</i>	III	<i>radix profunda</i> — глибоке коріння
folium	лист	<i>n</i>	II	<i>folium viride</i> — зелений листок
flos	квітка	<i>m</i>	III	<i>flos apertus</i> — розкрита квітка
semen	насіння	<i>n</i>	III	<i>semen parvum</i> — дрібне, маленьке насіння
caulis	стебло	<i>m</i>	III	<i>caulis erectus</i> — вертикальне стебло
fructus	плід	<i>m</i>	IV	<i>fructus maturus</i> — стиглий плід
herba	трава, рослина	<i>f</i>	I	<i>herba medicinālis</i> — лікарська рослина
spina	колючка	<i>f</i>	I	<i>spina acūta</i> — гостра колючка
germen	пагін	<i>n</i>	III	<i>germen novum</i> — новий паросток
tuberculum	бульба	<i>n</i>	II	<i>tuberculum edule</i> — їстівна бульба
cortex	кора (дерева)	<i>m</i>	III	<i>cortex densus</i> — товста кора
rhizōma	кореневище	<i>n</i>	грецькою, II	<i>rhizōma horizontale</i> — горизонтальне кореневище

Багато латинських термінів на позначення частин рослин утворюють кореневі компоненти наукових назв.

Наприклад:

Raphanus sativus — редька культурна : *raphanus* = редька, з грецької мови - *ράφανος*; *sativus* = посіяне, вирощене

Lactuca sativa — салат культурний: *lactuca* = салат (від *lac* - молоко, через молочний сік)

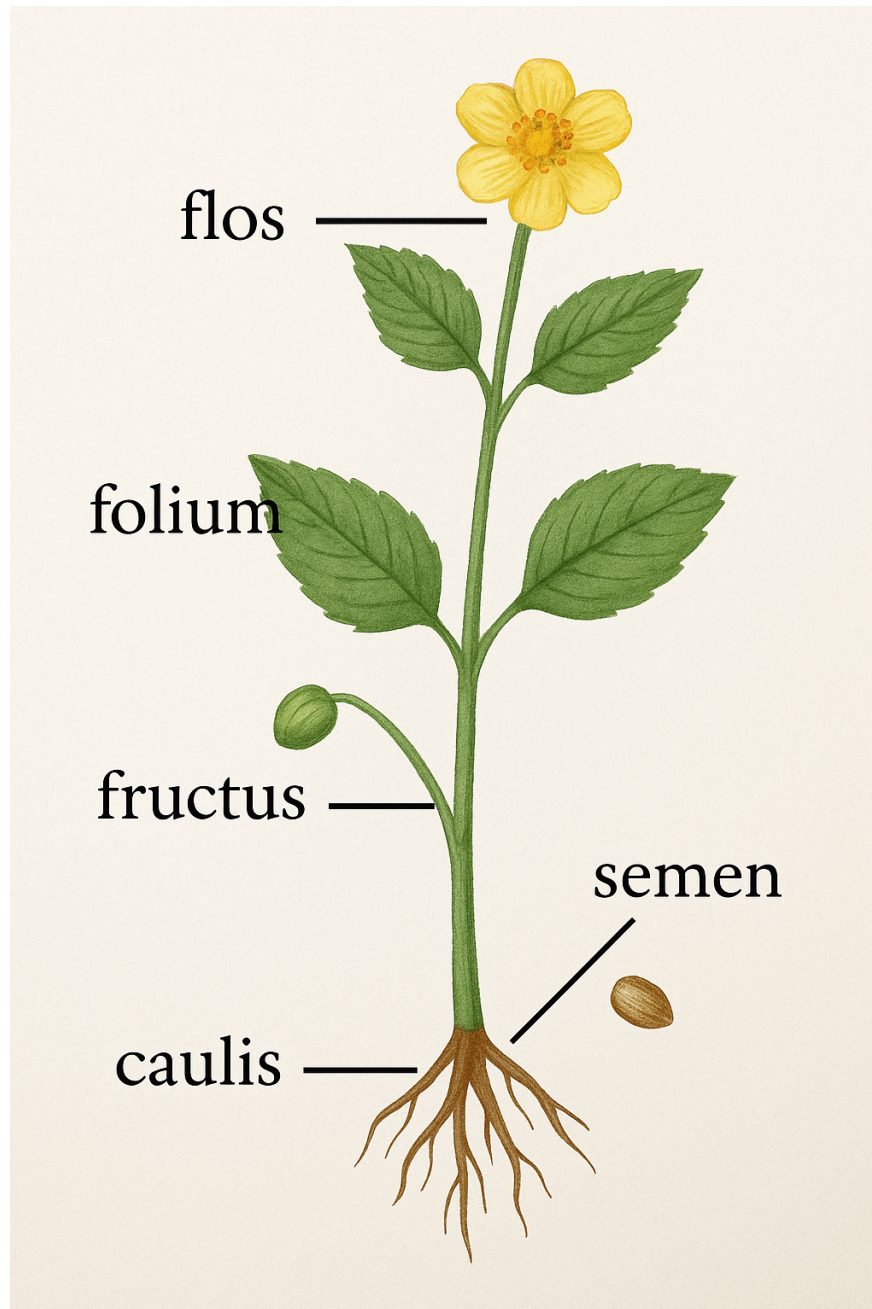

Рис. 1 Будова рослини

Структура рослин латинською мовою

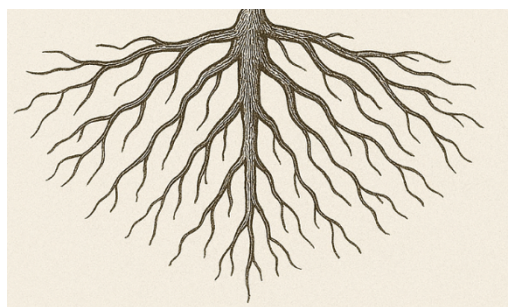
Латина традиційно використовується для називання частин рослин у ботаніці, агрономії та ґрунтознавстві. Саме ці терміни лежать в основі міжнародної наукової лексики.

Основні структурні елементи рослини:

Radix — корінь

Radix — підземний орган, що закріплює рослину в ґрунті та забезпечує вбирання (*absorption*) води й мінеральних речовин.

З латини *radix* означає «корінь», від нього походять слова *radicalis* - «кореневий», *eradico* - «виривати з коренем».

Caulis — стебло

Caulis — опорна вісь рослини, що транспортує воду (*aqua*) та поживні речовини (*nutrimenta*) між коренем і листками.

Етимологічно *caulis* пов'язане з давнім значенням «стрижень, стебло капусти».

Folium — листок

Folium — головний орган, де відбувається *photosynthesis*.

Із *folium* походять слова «фоліант», «фольга» — усе, що має «листяну» структуру.

***Flos* — квітка**

Flos — репродуктивний орган, що забезпечує утворення насіння.

З цього слова походять «флора», «флористика».

***Semen* — насіння**

Semen — структура, що містить зародок майбутньої рослини.

У науковій термінології вживається в словах *seminarium* (розсадник), *seminatio* (посів).

Основні фізіологічні процеси латинською мовою:

***Photosynthesis* — фотосинтез**

Лат. *photo* (світло) + *synthesis* (поєднання).

Це процес утворення органічних речовин із CO₂ та води під впливом світла. Листки (*folia*) є головним місцем фотосинтезу.

***Respiratio* — дихання**

Від лат. *respirare* — «дихати».

Рослини поглинають кисень і виділяють CO₂ для отримання енергії, необхідної для росту тканин (*textus*).

***Transpiratio* — транспірація (випаровування води листками)**

Походить від *trans* — «через» + *spirare* — «дмухати, випаровувати».

Транспірація регулює водний баланс рослини й охолоджує її поверхню.

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Arbor vitae.

Дерево життя.

Arbor mala, mala mala.

Погане дерево, погані і його плоди.

Florere et fructificare — finis plantae.

Цвісти й плодоносити — мета рослини.

Flos pulcher cito marcescit.

Гарна квітка швидко в'яне.

Natura plantarum magistra est agricolae.

Природа рослин — учитель агронома.

Plantae sine sole non crescunt.

Рослини без сонця не ростуть.

Radix est origo vitae.

Корінь — це джерело життя.

Radix fortis totam plantam sustinet.

Міцний корінь тримає всю рослину.

Semen parvum magnas plantas gignit.

Маленьке насіння породжує великі рослини.

Sol, aqua, terra — tria dona plantarum.

Сонце, вода і земля — три дари для рослин.

Truncus firmus ventis resistit.

Стовбур міцний протистоїть вітрам.

Vita herbae brevis est, sed utilis.

Життя трави коротке, але корисне.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які основні частини мови в латинській мові і як вони функціонують у наукових ботанічних описах?
2. Які частини рослини найчастіше використовуються як іменники в латинській біологічній термінології?
3. Як прикметники в латинській мові узгоджуються з частинами рослин у роді, числі та відмінку?
4. У якому граматичному відмінку зазвичай вживається назва частини рослини, що описується?
5. Як латинська морфологія допомагає утворювати складні назви рослин та рослинних структур?
6. Яке значення мають латинські терміни *radix*, *caulis*, *folium* у сучасній агрономічній термінології?
7. У чому полягає роль *respiratio* у життєдіяльності рослин?
8. Чому насіння (*semen*) вважають ключовою одиницею розмноження?
9. Які латинські терміни часто використовують у фізіології рослин і чому?
10. Як знання латинської допомагає розуміти ботанічні та агрономічні терміни?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який з наведених нижче іменників є латинським іменником, що означає «корінь»?
  - A) *flos*
  - B) *folium*
  - C) *radix*
  - D) *semen*

2. Яке латинське слово означає «листок»?
  - A) *caulis*
  - B) *folium*
  - C) *cortex*
  - D) *flos*

3. Латинське слово flos означає:

- A) Fruit
- B) Stem
- C) Flower
- D) Root

4. Який з наведених нижче прикметників узгоджується з «folium, n»

- A) albus
- B) alba
- C) album
- D) albī

5. Яке з цих латинських слів належить до чоловічого роду?

- A) radix
- B) flos
- C) folium
- D) semen

6. Яку частину рослини описує латинське слово semen?

- A) Стебло
- B) Насіння
- C) Корінь
- D) Кора

7. До якої частини рослини відноситься слово caulis?

- A) Кора
- B) Листок
- C) Стебло
- D) Квітка

8. Яка з цих латинських частин мови найчастіше використовується для опису кольору або форми?

- A) Прикметник
- B) Прийменник
- C) Дієслово
- D) Займенник

9. Який відмінок зазвичай використовується в латинській мові для вираження володіння (наприклад, «корінь рослини»)?

- A) Nominativus (Nom.)
- B) Ablativus (Abl.)
- C) Accusativus (Acc.)
- D) Genetivus (Gen.)

10. Яке з наведених нижче латинських словосполучень є правильним для «зелений листок»?

- A) viridis folium
- B) viride folium
- C) viridus folium
- D) virida folium

11. Який термін позначає корінь?

- A) Folium
- B) Radix
- C) Flos
- D) Caulis

12. Основна функція *folium* — це:

- A) Поглинання води
- B) Фотосинтез
- C) Закріплення рослини
- D) Формування насіння

13. Процес *transpiratio* — це:

- A) Газообмін
- B) Випаровування води
- C) Утворення органічних речовин
- D) Розмноження

14. Який латинський термін відповідає за утворення енергії?

- A) Photosynthesis
- B) Respiration
- C) Respiration
- D) Transpiratio

15. *Semen* — це:

- A) Листок
- B) Насіння
- C) Стебло
- D) Квітка

16. Стебло латинською — це:

- A) Caulis
- B) Folium
- C) Radix
- D) Semen

17. Фотосинтез відбувається в:

- A) Radix
- B) Folium
- C) Caulis
- D) Flos

18. Який орган рослини відповідає за генерацію насіння?

- A) Flos
- B) Folium
- C) Caulis
- D) Radix

19. Дихання — це:

- A) Photosynthesis
- B) Transpiratio
- C) Respiration
- D) Germinatio

20. Що з наведеного є прикладом фізіологічного процесу?

- A) Radix
- B) Semen
- C) Folium
- D) Photosynthesis

21. Який рід має іменник *caulis*?

- A) Masculinum
- B) Femininum
- C) Neutrum
- D) Communis

22. Який прикметник правильно узгоджується з *radix, f*?

- A) magnus
- B) magna
- C) magnum
- D) magnaе

23. Яке слово правильно стоїть у формі *Genetivus* однини від *semen, n*?

- A) semeni
- B) semenis
- C) seminis
- D) semenum

24. Який латинський іменник належить до середнього роду (*neutrum*)?

- A) folium
- B) caulis
- C) flos
- D) radix

ВПРАВИ

Вправа 1. Підпишіть латинські назви частин рослини:

Корінь → _____

Листок → _____

Насіння → _____

Квітка → _____

Стебло → _____

Вправа 2. Співставте терміни та визначення:

A. Radix	Орган фотосинтезу
B. Flos	Основна вісь рослини
C. Folium	Репродуктивний орган
D. Semen	Опора і транспорт
E. Caulis	Орган поглинання води

Вправа 3. Вставте потрібний латинський термін:

1. _____ відповідає за фотосинтез.
2. Через процес _____ рослина випаровує воду.
3. _____ утворює нову рослину після проростання.
4. Поживні речовини рухаються по _____.
5. Процес отримання енергії називається _____.

Вправа 4. Латинізуйте терміни. Напишіть латинські відповідники:

Дихання → _____

Насіння → _____

Стебло → _____

Листок → _____

Фотосинтез → _____

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Флора — богиня квітів і весняного розквіту

Флора (*Flora*)

вважалася покровителькою всього, що цвіте: садових культур, польових рослин та декоративних квітів.

Її ім'я пов'язане з лат. *flos* — «квітка», *florere* — «цвісти», що дало початок сучасним словам *floral*, *flora*.

Так, Флора символізувала оновлення та відродження природи, а тому її вшановували як богиню родючості та весни, життєво важливу для землеробів.

Свято Флорії — римський «фестиваль весни»

На честь Флори проводилися урочистості *Floralia*, що тривали з 28 квітня до 3 травня. Під час свята римляни засівали квітами громадські місця, прикрашали вінками будинки та влаштовували ігри, що символізували буяння природи.

Вважалося, що щедре вшанування Флори забезпечить гарне цвітіння садових культур і плодючість землі.

This Photo by Unknown Author is licensed under [CC BY-SA](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

This Photo by Unknown Author is licensed under CC BY-

Церера — богиня зерна та хліборобства

Церера (*Ceres*) була покровителькою усіх хлібних культур. Її ім'ям названо латинський термін *cereal* («зерновий»), від якого походить слово *cereals* — «злаки». Вона вважалася не лише богинею вирощування, а й хранителькою знань про обробіток ґрунту, сівбу та збір урожаю.

Рослини мали своїх «покровителів». Римська релігія була дуже деталізованою: окремі божества відповідали за різні етапи росту рослин:

Seia — за посіви;

Segesta — за визрівання зерна;

Nodotus — за формування вузлів на стеблах;

Runcina — покровителька прополювання та очищення від бур'янів.

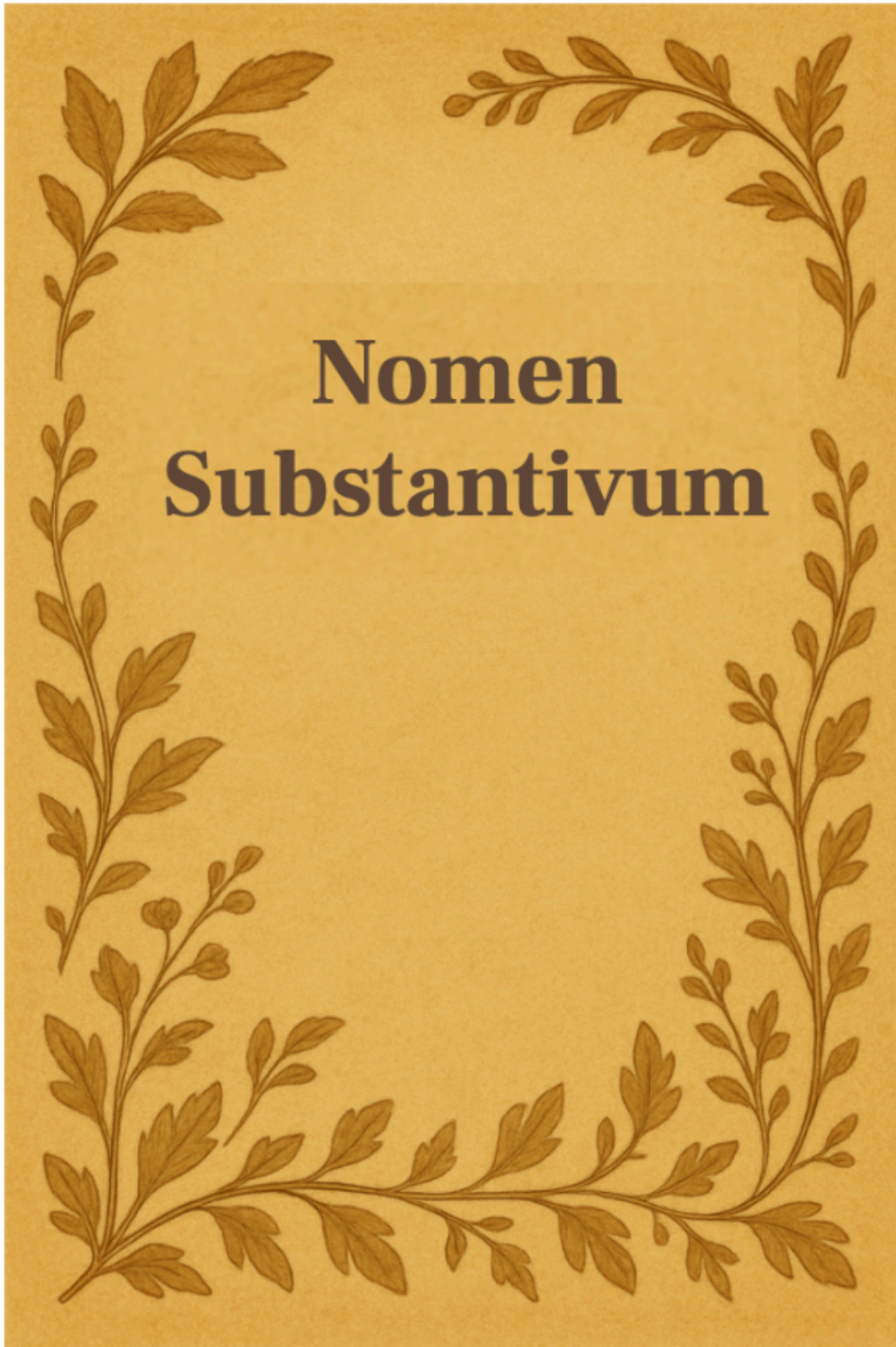
Це свідчить про те, наскільки важливою для римлян була саме аграрна сфера. Насіння зберігали в спеціальних святилищах. Запаси зерна інколи тримали у храмах Церери, які виконували роль перших «державних зерносховищ». Це мало ритуальне значення: вважалося, що під опікою богині зерно буде захищене від псування.

РОЗДІЛ 4.

МОРФОЛОГІЯ: ІМЕННИК

(NOMEN SUBSTANTIVUM)

Іменник (*nomen substantivum*) є однією з найдавніших і ключових частин мови, оскільки саме за його допомогою людина фіксувала назви об'єктів довкілля — предметів, явищ природи, представників рослинного та тваринного світу. У латинській мові іменники сформувалися ще у праіндоєвропейський період, коли слова виконували подвійну функцію – називати предмет і водночас указувати на його граматичні ознаки..

Від ранніх етапів розвитку латини іменник мав розгалужену систему відмінювання, яка відтворювала граматичні й синтаксичні взаємозв'язки між поняттями в реченні. Для аграрної термінології це мало особливе значення: різні відмінкові форми забезпечували точність у ботанічних описах та дозволяли коректно передавати інформацію про походження чи властивості рослин.

Наприклад:

radices plantarum – «корені рослин» (родовий відмінок);

in agro – «у полі» (місцевий відмінок).

Латинські іменники і їх відміни (I–V)

У латинській мові іменники (*nōmina*) поділяються на п'ять відмін на основі закінчень у родовому відмінку однини. Кожна відміна має певні закінчення, які змінюються залежно від відмінка (називний, родовий тощо) та числа (однина/множина).

Словникова форма запису іменника

<i>Nominativus singularis</i> (Називний відмінок)
закінчення <i>Genetivus singularis</i> (Родового відмінку)
<i>Genus</i> (рід)
Переклад

Наприклад: *planta, -ae f* – рослина

Відміна	Закінчення в (Gen.)	Типовий рід	Приклад	Переклад
I	-ae	femininum (<i>f</i>)	planta, -ae	рослина
II	-ī	masculinum (<i>m</i>)/ neutrum (<i>n</i>)	flos, -ī / folium, -ī	квітка / лист
III	-is	всі роди (<i>m</i>), (<i>f</i>), (<i>n</i>)	radix, -icis	корінь
IV	-ūs	в більшості випадків masculinum (<i>m</i>)	fructus, -ūs	плід
V	-ēī	femininum (<i>f</i>)	speciēs, -ēī	вид

Вивчіть родовий відмінок однини іменника - це допоможе вам визначати відмінок іменника.

У латинській мові відмінювання - це набір шаблонів, які показують, як іменник змінює своє закінчення залежно від його ролі в реченні (суб'єкт, об'єкт, володіння тощо) і від того, чи є він одніною чи множиною.

Іменники мають п'ять відмін. Кожен іменник належить до однієї відміни на основі закінчення родового відмінка однини та форми називного відмінка однини. Знання відмінювання є ключовим для читання та написання ботанічних описів.

1 відміна

Закінчення родового відмінка однини: **-ae**

Типове закінчення іменників: **-a**

Рід: **переважно жіночий - femininum (f)**

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	planta	plantae
Genitivus	plantae	plantārum
Dativus	plantae	plantīs
Accusativus	plantam	plantās
Ablativus	plantā	plantīs

Приклади:

planta – рослина

avena – овес

brassica – капуста

fragaria – суниця

2 відміна

Закінчення родового відмінка однини: **-i**

Рід: **чоловічий або середній - masculinum (m)/ neutrum (n)**

Приклад:

чоловічого роду: *fungus* - гриб

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	<i>fungus</i>	<i>fungi</i>
Genitivus	<i>fungi</i>	<i>fungorum</i>
Dativus	<i>fungo</i>	<i>fungis</i>
Accusativus	<i>fungum</i>	<i>fungos</i>
Ablativus	<i>fungo</i>	<i>fungis</i>

Приклад:

середнього роду: *folium* – лист

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	<i>folium</i>	<i>folia</i>
Genitivus	<i>folii</i>	<i>foliorum</i>
Dativus	<i>folio</i>	<i>foliis</i>
Accusativus	<i>folium</i>	<i>folia</i>
Ablativus	<i>folio</i>	<i>foliis</i>

Приклади:

folium – лист

semen – насіння (середнього роду, але 3-ї відміни за формою)

triticum – пшениця

cucumis – огірок (чоловічого роду)

3 відміна

Закінчення родового відмінка однини: **-is**

Рід: **чоловічий, жіночий, середній** - **masculinum (m), femininum (f), neutrum (n)**

Приклад:

жіночого роду: **radix, radīcis** – корінь

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	radix	radīcēs
Genitivus	radīcis	radīcum
Dativus	radīcī	radīcibus
Accusativus	radīcem	radīcēs
Ablativus	radīce	radīcibus

Приклади:

radix – корінь

cortex – кора

semen, seminis – насіння (середнього роду)

frons, frondis – листя (велике, декоративне)

4 відміна

Закінчення родового відмінка однини: **-ūs**

Типове закінчення іменників: **-us**

Рід: в більшості випадків - **чоловічий** - **masculinum (m)**

Приклад: frūctus, frūctūs – плід

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	frūctus	frūctūs
Genitivus	frūctūs	frūctuum
Dativus	frūctuī	frūctibus
Accusativus	frūctum	frūctūs
Ablativus	frūctū	frūctibus

Приклади:

frūctus – плід

cornū – ріг (середнього роду)

manus – рука (жіночого роду, правильне)

5 відміна

Закінчення родового відмінка однини: -ēī

Рід: в більшості випадків – жіночий - femininum (*f*)

Приклад: *speciēs, speciēī* – вид

Відмінок	Однина	Множина
Nominativus	speciēs	speciēs
Genitivus	speciēī	speciērum
Dativus	speciēī	speciēbus
Accusativus	speciēem	speciēs
Ablativus	speciē	speciēbus

Приклади: (дуже обмежена група, використовується в науковому контексті)

speciēs – вид

diēs – день

Зведена таблиця відмін

Відміна	Gen. Sg. закінчення	Приклад	Рід
I	-ae	planta	femininum (<i>f</i>)
II	-ī	folium	masculinum (<i>m</i>)/ neutrum (<i>n</i>)
III	-is	radix	Змішані
IV	-ūs	fructus	masculinum (<i>m</i>)
V	-ēī	speciēs	femininum (<i>f</i>)

Рід латинських іменників

Латинські іменники мають граматичний рід: чоловічий, жіночий або середній.

Приклади за родами:

masculinum (*m*): *flōs* - квітка, *frūctus* - плід, *fungus* - гриб

femininum (*f*): *planta* - рослина, *radīx* - корінь, *speciēs* - вид

neutrum (*n*): *folium* - лист, *sēmen* - насіння, *ovum* - яйце

У латинській мові кожен іменник має граматичний рід - чоловічий, жіночий або середній - незалежно від фактичної статі об'єкта, на який він вказує. Цей рід визначає, як інші частини мови (наприклад, прикметники та займенники) узгоджуються з іменником.

Розуміння роду особливо важливе в ботанічній латині, де назви родів і видів повинні узгоджуватися в роді та закінченнях.

Як визначити рід латинського іменника

Не існує фіксованих правил, за якими завжди можна визначити рід іменника, але існують надійні моделі, засновані на закінченні та відмінюванні іменника:

Закінчення	Типовий рід	Приклад	Переклад
-a	жіночий (I)	<i>planta</i>	рослина
-us	чоловічий (II)	<i>fungus</i>	гриб
-um	середній (II)	<i>folium</i>	лист
-er	Зазвичай чоловічий	<i>ager</i>	поле
-is	змішаний (III)	<i>radix</i> (f), <i>semen</i> (n)	корінь, насіння
-us (IV)	чоловічий	<i>fructus</i>	плід
-ēs (V)	жіночий	<i>speciēs</i>	вид

 Деякі закінчення (наприклад, **-is**) зустрічаються в іменниках чоловічого, жіночого та середнього роду - рід потрібно запам'ятовувати разом зі словом.

Рід у ботанічній термінології

У ботаніці правильне узгодження роду має важливе значення, коли:

- називають роди та види рослин (наприклад, *Solanum tuberosum*)
- використовують прикметники, що описують особливості рослин (наприклад, *folium viride*);
- утворюють наукові фрази (наприклад: *radix longa, planta nova*)

Приклади:

folium – листок - є середнього роду, тому ми говоримо:
folium viride – зелений лист;

radix - корінь - жіночого роду, тому ми говоримо:
radix longa – довгий корінь;

fungus – гриб - чоловічого роду, тому ми говоримо:
fungus periculosus – небезпечний гриб

Родові та видові назви

У біноміальній номенклатурі родова назва визначає рід. Видовий прикметник повинен узгоджуватися в роді, числі та відмінку.

Латинська назва	Рід	Переклад
<i>Solanum tuberosum</i>	neutrum (<i>n</i>)	картопля
<i>Brassica oleracea</i>	femininum (<i>f</i>)	капуста городня
<i>Hordeum vulgare</i>	neutrum (<i>n</i>)	ячмінь
<i>Allium cepa</i>	neutrum (<i>n</i>)	ріпчаста цибуля
<i>Pyrus communis</i>	femininum (<i>f</i>)	груша

 NB Якщо **Allium** - середнього роду, прикметник **cepa** має бути скоригований відповідно. У деяких старих формах ви можете знайти іменники, що вживаються як назви видів без узгодження з прикметником (**Pyrus malus**).

Спеціальна ботанічна лексика за родами

Ось деякі ключові іменники, згруповані за родом та категорією:

Жіночий рід:

planta – рослина

radix – корінь

flōs (в деяких випадках) – квітка

frons – листя, гілка

cortex – кора

Чоловічий рід:

fungus – гриб

fructus – плід

bulbus – цибулина

caulis – стебло

Середній рід:

folium – лист

semen – насіння

corpus – тіло

ovum – яйце

Визначення роду назв рослин

Більшість іменників на **-a** (I-а відміна) належать до жіночого роду.
Більшість іменників на **-us** (II-IV відміна) належать до чоловічого роду, але:

Ті, що закінчуються на **-um** - середнього роду.

Іменники III-ї відміни можуть мати будь-який рід; рід потрібно запам'ятовувати за допомогою словника.

Правило середнього роду: іменники середнього роду мають однакові форми називного та знахідного відмінків.

Приклади:

folium viride - зелений лист – прикметник середнього роду з іменником середнього роду

radix longa - довгий корінь - прикметник жіночого роду з іменником жіночого роду

Ботанічна номенклатура: Роди та види

Латинська мова є міжнародною мовою ботанічної класифікації. Назви родів пишуться в однині, з великої літери, переважно жіночого або чоловічого роду:

Solanum, Triticum, Allium

Назви видів зазвичай є прикметниками або іменниками в додатку, з малої літери:

Solanum tuberosum - картопля

Triticum aestivum - пшениця м'яка

Allium cepa – цибуля

Видові епітети узгоджуються в роді з назвою роду:

Якщо ***Solanum*** - середнього роду, то прикметник ***tuberosum*** також має бути середнього роду.

У ботанічній латині назви рослин відповідають суворим правилам, відомим як біномінальна номенклатура - система, створена Карлом Ліннеєм у 18 столітті, яка сьогодні регулюється Міжнародним кодексом номенклатури (International Code of Nomenclature (ICN)) водоростей, грибів і рослин.

Кожному виду рослин дається латинська назва, що складається з двох частин:

1. Назва роду - загальна категорія, яка включає споріднені види
2. Видовий епітет - специфічний опис у межах цього роду

Разом вони утворюють наукову назву (наприклад, ***Solanum tuberosum*** - картопля).

Структура латинських назв рослин

Компонент	Опис	Example
Рід	З великої літери, іменник в називному відмінку однини	<i>Triticum</i> (пшениця)
Вид	З малої літери, зазвичай прикметник або іменник	<i>aestivum</i> (літня)
Повна назва	Курсив або підкреслення	<i>Triticum aestivum</i>

 Назва роду визначає граматичний рід, а назва виду має узгоджуватися з ним.

Назви родів

Рід (множина: ***genera***) - це латинський іменник однини, зазвичай похідний від:

- латинського або грецького слова
- імен людей (наприклад, Магнолія від П'єра Магнола)
- географічних назв (наприклад, ***Saxifraga*** - «каменеломка»)

Приклади назв родів у ботаніці

Латинська родова назва	Рід	Значення/вживання
<i>Allium</i>	neutrum (n)	Цибуля, часник
<i>Brassica</i>	femininum (f)	Родина капустяних
<i>Quercus</i>	femininum (f)	Дуб
<i>Solanum</i>	neutrum (n)	Родина пасльонових
<i>Rosa</i>	femininum (f)	Троянда
<i>Zea</i>	femininum (f)	Кукурудза
<i>Malus</i>	masculinum (m)	Яблуко
<i>Hordeum</i>	neutrum (n)	Ячмінь
<i>Cucurbita</i>	femininum (f)	Гарбуз

 Завжди вивчайте родову назву - вона впливає на те, як утворюються видові епітети.

Видові епітети

Видовий епітет описує рослину більш конкретно. Він не пишеться з великої літери і узгоджується в роді з родовою назвою.

Видовий епітет може бути:

- описовим прикметником (наприклад, описувати колір, форму, розмір)
- географічною назвою
- пам'ятним (на честь особи)

Приклади видових епітетів

Видові епітети	Значення	Чи збігається рід з родовою назвою?
<i>officinalis</i>	лікарський	так (femininum (f))
<i>vulgare</i>	звичайний	так (neutrum (n))
<i>sativa / sativum / sativus</i>	культивований	Залежить від роду родової назви
<i>niger / nigra / nigrum</i>	чорний	m / f / n форми
<i>alpina / alpinum</i>	з Альп	f / n

Приклади повних латинських назв

Латинська назва	Українська назва	Чи узгоджуються за родом?
<i>Allium cepa</i>	Цибуля	neutrum (n)+ femininum (f) іменника
<i>Solanum tuberosum</i>	Картопля	neutrum (n)+ neutrum (n) прикметника
<i>Rosa canina</i>	Троянда собача	femininum (f) + femininum (f)
<i>Triticum aestivum</i>	Пшениця м'яка	neutrum (n)+ neutrum (n)
<i>Cucurbita pepo</i>	Гарбуз звичайний	femininum (f) + masculinum (m)
<i>Brassica oleracea</i>	Капуста городня	femininum (f) + femininum (f)
<i>Hordeum vulgare</i>	Ячмінь звичайний	neutrum (n)+ neutrum (n)

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Arbor bona fructus bonos fert.

Добре дерево дає добрі плоди.

Florent arboribus pomorum.

Дерева плодів квітнуть.

Fructus maturescit tempore.

Плід досягає у свій час.

Mala mala, sed amica. (Horace)

Яблука — яблука, але друзі. (Горацій)

Flos non facit fructum.

Квітка не робить плоду.

Qui plantat, sperat.

Хто сіє, той сподівається.

Radices firmamentum plantae sunt.

Корені — основа рослини.

Vegetabilia sunt dona terrae.

Овочі — дари землі.

Semper virens est herba in agris.

В полі завжди зелена трава.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Скільки відмін іменників у латинській мові і які їхні основні характерні закінчення?
2. Які три граматичні роди існують у латинських іменників? Наведіть по одному прикладу назви рослини для кожного роду.
3. Як визначити рід латинського іменника, що називає рослину? Які правила чи закономірності допомагають у цьому?
4. Поясніть різницю між родом (**genus**) і видом (**species**) у ботанічній латинській номенклатурі. Наведіть приклад на прикладі назви рослини.
5. Наведіть форми називного відмінка однини та родового відмінка однини іменників першої відміни, що використовуються в ботаніці.
6. Наведіть форми називного відмінка однини та родового відмінка однини іменника середнього роду другої відміни, пов'язаного з сільським господарством або рослинами.
7. До якої відміни належить латинський іменник **folium** - листок і якого він роду?
8. Перелічіть три латинські назви культурних злаків та вкажіть їх рід і відміну.
9. Як будуються складні латинські видові назви (біномінальна номенклатура)? Яка частина пишеться з великої літери, а яка з малої?
10. Перекладіть наведену нижче латинську ботанічну назву та визначте рід і вид: **Malus domestica**.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Скільки відмін у іменника в латинській мові?
A) 3
B) 4
C) 5
D) 6

2.Що з наведеного нижче є іменником першої відміни?

- A) *flos*
- B) *radix*
- C) *folium*
- D) *rosa*

3.Якого роду латинський іменник *Agricola* - фермер?

- A) masculinum (*m*)
- B) femininum (*f*)
- C) neutrum (*n*)
- D) femininum (*f*) і masculinum (*m*)

4. До якої відміни належить іменник *folium* - листок?

- A) I відміна
- B) II відміна
- C) III відміна
- D) IV відміна

5.*Cerealia* – зернові - до якого роду переважно належить?

- A) masculinum (*m*)
- B) femininum (*f*)
- C) neutrum (*n*)
- D) femininum (*f*) і masculinum (*m*)

6. У ботанічній номенклатурі, де є родова назва у *Triticum aestivum*?

- A) *Triticum*
- B) *aestivum*
- C) обидві частини разом
- D) жодна з перерахованих вище

7.Яке з наведених нижче закінчень родового відмінка однини іменника першої відміни є правильним?

- A) *-ae*
- B) *-i*
- C) *-is*
- D) *-us*

8. Іменник *rotum* – фрукт – належить до:

- A) masculinum (m), II відміни
- B) neutrum (n), II відміни
- C) femininum (f), I відміни
- D) neutrum (n), III відміни

9. До якого роду найчастіше належать назви рослин, що закінчуються на *-us*?

- A) masculinum (m)
- B) femininum (f)
- C) neutrum (n)
- D) можуть бути будь-якого роду

10. Закінчення називного відмінка множини іменників середнього роду другої відміни закінчуються на:

- A) *-a*
- B) *-i*
- C) *-ae*
- D) *-es*

11. Яке з цих слів означає «насіння» латинською мовою?

- A) *radix*
- B) *semen*
- C) *flos*
- D) *folium*

12. До якої відміни належить іменник *radix* - корінь?

- A) I відміни
- B) II відміни
- C) III відміни
- D) IV відміни

13. Як правильно писати назву виду латинською мовою?

- A) *Malus Domestica*
- B) *malus domestica*
- C) *Malus domestica*
- D) *malus Domestica*

14. До якої відміни та роду належить іменник *hortus* - сад?

- A) I відміни, *femininum* (*f*)
- B) II відміни, *masculinum* (*m*)
- C) II відміни, *neutrum* (*n*)
- D) III відміни, *masculinum* (*m*)

15. Що з наведеного нижче НЕ є культурною рослиною?

- A) *Cucumis sativus* - огірок
- B) *Triticum aestivum* - пшениця
- C) *Quercus robur* - дуб
- D) *Solanum lycopersicum* - томат

16. Яке закінчення має родовий відмінок однини іменників II відміни середнього роду?

- A) -i
- B) -ae
- C) -orum
- D) -is

17. Який з наведених іменників належить до III відміни?

- A) *folium*
- B) *hortus*
- C) *flos*
- D) *potum*

18. Який прикметник правильно узгоджений із *semen*, n?

- A) *durum semen*
- B) *durus semen*
- C) *dura semen*
- D) *durae semen*

19. Як утворити множину від слова *folium*?

- A) *foliae*
- B) *folia*
- C) *folii*
- D) *folios*

ВПРАВИ

Вправа 1. Визначте відміну кожного іменника.

1. <i>flos, floris</i>	6. <i>potum, pomi</i>
2. <i>radix, radicis</i>	7. <i>agricola, agricolae</i>
3. <i>folium, folii</i>	8. <i>hortus, horti</i>
4. <i>rosa, rosae</i>	9. <i>malus, mali</i>
5. <i>semen, seminis</i>	10. <i>cucumis, cucumis</i>

Вправа 2. Визначте граматичний рід кожного іменника (чоловічий, жіночий, середній).

1. <i>flos, floris</i>	6. <i>herba, herbae</i>
2. <i>radix, radicis</i>	7. <i>cyclamen, cyclaminis</i>
3. <i>folium, folii</i>	8. <i>plantāgo, plantāginis</i>
4. <i>vitis, vitis</i>	9. <i>malus, mali</i>
5. <i>semen, seminis</i>	10. <i>cucumis, cucumis</i>

Вправа 3. Перекладіть кожен латинський іменник українською мовою. Також вкажіть його відміну та рід.

1. *planta, plantae*
2. *cortex, corticis*
3. *tuber, tubēris*
4. *olus, olēris*
5. *conus, coni*
6. *fructus, fructus*
7. *species, speciei*
8. *iuglans, iuglandis*
9. *cornu, cornus*
10. *melo, melōnis*

Вправа 4. Для кожного іменника вкажіть відміну.

1. <i>herba</i> , <i>herbae</i>	6. <i>series</i> , <i>seriei</i>
2. <i>flos</i> , <i>floris</i>	7. <i>allium</i> , <i>allii</i>
3. <i>beta</i> , <i>betae</i>	8. <i>ribes</i> , <i>ribis</i>
4. <i>linum</i> , <i>lini</i>	9. <i>physoderma</i> , <i>physodermatis</i>
5. <i>quercus</i> , <i>quercus</i>	10. <i>superficies</i> , <i>superficiei</i>

Вправа 5. Визначте відміну кожного іменника.

1. <i>taxon</i> , <i>taxi</i>	6. <i>membrāna</i> , <i>membrānae</i>
2. <i>platanus</i> , <i>platanus</i>	7. <i>tritĭcum</i> , <i>tritĭci</i>
3. <i>secale</i> , <i>secalis</i>	8. <i>prunus</i> , <i>pruni</i>
4. <i>poa</i> , <i>poae</i>	9. <i>physālis</i> , <i>physālis</i>
5. <i>citrullus</i> , <i>citrulli</i>	10. <i>dies</i> , <i>diei</i>

Вправа 6. Визначте рід цих іменників і поясніть будь-які винятки або незвичні особливості.

1. *plantago*, ***plantaginis***
2. *proventus*, ***proventus***
3. *vitis*, ***vitis***
4. *series*, ***seriei***
5. *cannābis*, ***cannabis***
6. *acer*, ***aceris***
7. *panicŭla*, ***panicŭlae***
8. *anemone*, ***anemones***
9. *piper*, ***pipĕris***
10. *ribes*, ***ribis***

Вправа 7. Перекладіть ці ботанічні латинські назви українською мовою та визначте рід і вид (якщо вони двочленні).

1. <i>Malus domestica</i>	6. <i>Hordeum vulgare</i>
2. <i>Triticum aestivum</i>	7. <i>Fructus ruber</i>
3. <i>Cucumis sativus</i>	8. <i>Lycopersicum esculentum</i>
4. <i>Secale silvestre</i>	9. <i>Lupinus albus</i>
5. <i>Pisum sativum</i>	10. <i>Beta vulgaris</i>

Вправа 8. Для кожного іменника вкажіть відміну і утворіть іменник у родовому відмінку.

1. <i>granum, i</i>	6. <i>putāmen, ĩnis</i>
2. <i>hybrĭda, ae</i>	7. <i>umbella, ae</i>
3. <i>tuber, ěris</i>	8. <i>subspecies, ei</i>
4. <i>alabastrum, i</i>	9. <i>vegetatio, ōnis</i>
5. <i>inflorescentia, ae</i>	10. <i>fagus, i</i>

Вправа 9. Визначте рід і відміну цих назв культурних рослин.

1. <i>Triticum, tritici</i>	6. <i>Hordeum, hordei</i>
2. <i>Cucumis, cucumis</i>	7. <i>Fructus, fructus</i>
3. <i>Malus, mali</i>	8. <i>Daucus, dauci</i>
4. <i>Olus, olěris</i>	9. <i>Beta, betae</i>
5. <i>Pisum, pisi</i>	10. <i>Acer, aceris</i>

Вправа 10. Перекладіть подані іменники:

1. Огірок посівний	6. Ячмінь посівний
2. Кукурудза цукрова	7. Горох посівний
3. Пшениця тверда	8. Рис посівний
4. Буряк культурний	9. Квасоля звичайна
5. Пшениця м'яка	10. Жито посівне

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Аграрний календар римлян був прив'язаний до природних циклів. Давні римляни поділяли рік на періоди, важливі для господарства: час сівби (*satio*), час оранки (*aratio*), час збирання (*messis*). Багато латинських термінів, які використовуються в агрономії сьогодні, походять саме з цього стародавнього календаря (наприклад, *semen* — «насіння», *plantatio* — «посадка», *terra* — «грунт»).

Цікаві факти про добу, дні тижня

Доба ділилась на 24 години (*hora*): 12 годин день і 12 годин ніч. Тривалість години була різною, залежно від пори року, тому що день вважався від сходу і до заходу сонця, а ніч — відповідно від заходу до сходу сонця.

Ніч ділилась на чотири варти (*vigilia*). Кожна варта складалась із трьох годин:

prima vigilia — з 6 до 9 години вечора

secunda vigilia — з 9 до 12 години ночі

tertia vigilia — з 12 години ночі до 3 години ранку

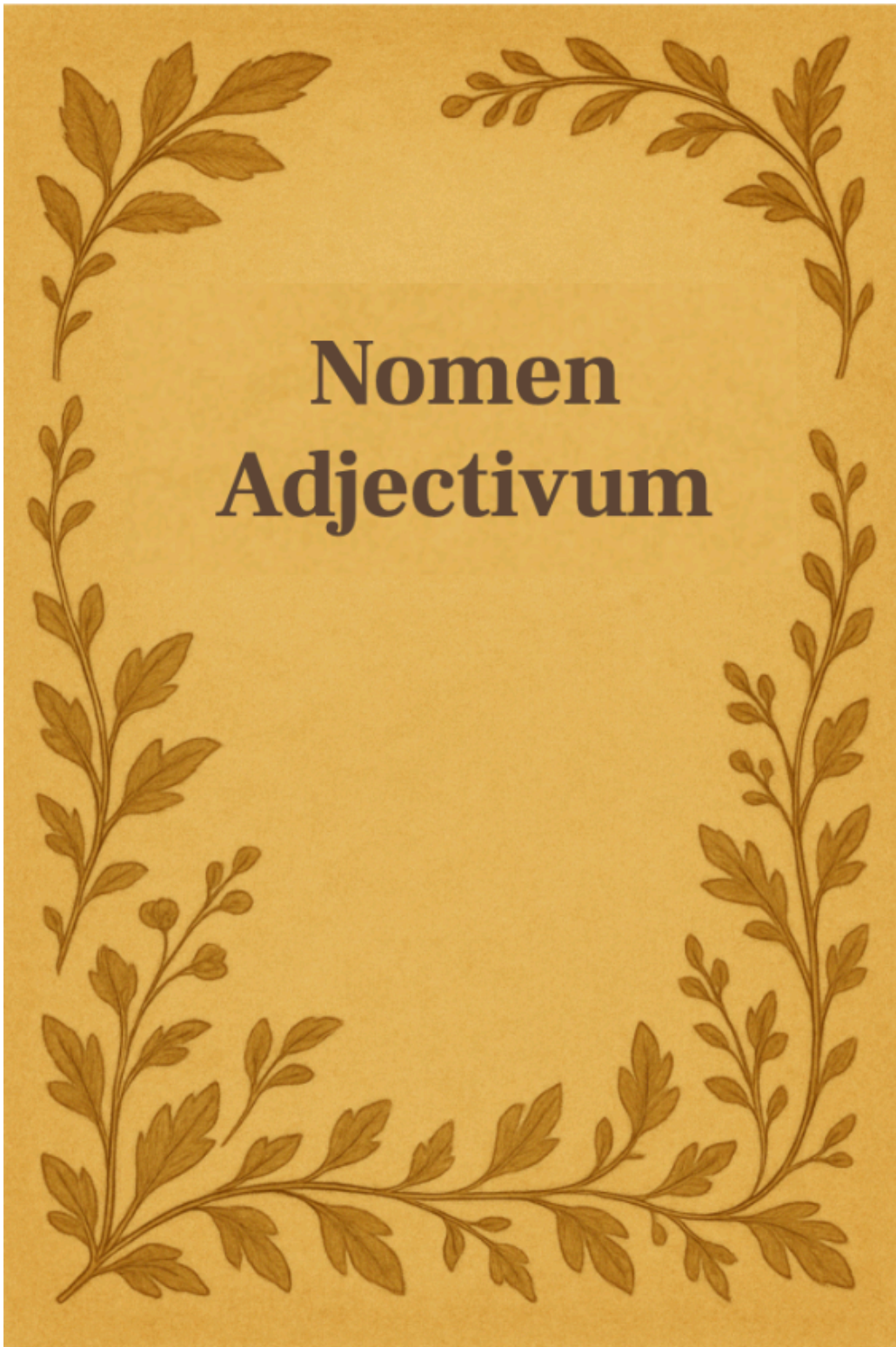
quarta vigilia — з 3 до 6 години ранку.

Римляни назвали дні тижня за семи планетами, що мали імена богів. Назви такі: субота — день Сатурна, далі — день Сонця, Місяця, Марса, Меркурія, Юпітера, Венери.

Українською мовою	Латинською мовою	Англійською мовою	Німецькою мовою
Понеділок	Lunae dies	Monday	Montag
Вівторок	Martis dies	Tuesday	Dienstag
Середа	Mercuri dies	Wednesday	Mittwoch
Четвер	Jovis dies	Thursday	Donnerstag
П'ятниця	Veneris dies	Friday	Freitag
Субота	Saturni dies	Saturday	Samstag, Sonnabend
Неділя	Solis dies	Sunday	Sonntag

**РОЗДІЛ 5.
МОРФОЛОГІЯ: ПРИКМЕТНИК
(NOMEN ADJECTIVUM)**

Латинські прикметники і їх відміни (I–V)

Прикметники в латинській мові - це слова, що описують якість, стан або ознаки іменника. У ботанічній та сільськогосподарській термінології прикметники відіграють важливу роль у передачі специфічних рис рослин, насіння, коріння та інших природних об'єктів. Ці описові слова широко використовуються в латинських назвах рослин і наукових класифікаціях для позначення таких ознак, як колір, розмір, структура, походження або екологічні уподобання.

Важливо, що прикметники в латинській мові завжди повинні узгоджуватися з іменником, який вони описують, у роді (чоловічому, жіночому, середньому), числі (однині чи множині) та відмінку (наприклад, називному, родовому, знахідному). Ця домовленість гарантує, що граматична структура латинської фрази буде правильною та змістовною.

Наприклад:

radix alba - корінь білий (жіночий рід, однина, називний відмінок)

folia viridia - листя зелене (середній рід, множина, називний відмінок)

fructuum maturorum - плоди стиглі (чоловічий рід, множина, родовий відмінок)

Ці форми відображають як функцію іменника в реченні, так і зв'язок між іменником та прикметником.

Типи відмін прикметників

Латинські прикметники поділяються на три основні категорії залежно від того, як вони відмінюються:

А. Прикметники першої та другої відміни

Ці прикметники відмінюються за зразком іменників першої відміни (жіночого роду) та другої відміни (чоловічого та середнього роду).

Зазвичай вони мають **три різні** закінчення:

чоловічий рід: -us	жіночий: -a	середній рід: -um
---------------------------	--------------------	--------------------------

Приклади: altus, alta, altum - високий, високий

albus, alba, album - білий

longus, longa, longum - довгий

dulcis, dulcis, dulce - солодкий

Ці прикметники часто вживаються в назвах культурних рослин і сортів, де потрібна описова чіткість.

Б. Прикметники третьої відміни

Ці прикметники мають різні закінчення і часто одну форму для чоловічого та жіночого роду, а іншу - для середнього роду.

Приклади: *viridis, viridis, viride* - зелений

brevis, brevis, breve - короткий

fortis, fortis, forte - сильний

facilis, facilis, facile - легкий

Вони часто використовуються в епітетах ботанічних видів, які стосуються структури, текстури або екологічного типу.

Родові закінчення латинських прикметників

Прикметники першої групи (I-II відміни)	Прикметники другої групи (III відміни)																					
<table><tr><td><i>m</i></td><td><i>f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-us, -er</td><td>-a</td><td>-um</td></tr><tr><td>II відміна</td><td>I відміна</td><td>II відміна</td></tr></table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-us, -er	-a	-um	II відміна	I відміна	II відміна	<p>1) прикметники трьох закінчень:</p> <table><tr><td><i>m</i></td><td><i>f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-er</td><td>-is</td><td>-e</td></tr></table> <p>2) прикметники двох закінчень:</p> <table><tr><td><i>m, f</i></td><td><i>n</i></td></tr><tr><td>-is</td><td>-e</td></tr></table> <p>3) прикметники одного закінчення:</p> <table><tr><td><i>m, f, n</i></td></tr><tr><td>-r / -s / -x</td></tr></table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-er	-is	-e	<i>m, f</i>	<i>n</i>	-is	-e	<i>m, f, n</i>	-r / -s / -x
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-us, -er	-a	-um																				
II відміна	I відміна	II відміна																				
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-er	-is	-e																				
<i>m, f</i>	<i>n</i>																					
-is	-e																					
<i>m, f, n</i>																						
-r / -s / -x																						

Словникова форма запису прикметника

Форма чоловічого роду,
закінчення жіночого роду,
закінчення середнього роду
Переклад

Наприклад: *albus, a, um* – білий

! → Узгодження прикметників з іменниками

Щоб правильно вживати прикметники в латинській мові, потрібно переконатися, що вони узгоджуються з іменником у трьох граматичних аспектах: роді, числі та відмінку. Таке узгодження робить латинську мову точною і придатною для наукової класифікації.

Приклади узгодження:

radix rubra - корінь червоний (жіночий рід, однина, називний відмінок)

folium flavum - листок жовтий (середній рід, однина, називний)

fructus maturi - плоди стиглі (чоловічий рід, множина, називний)

semina viridia - насіння зелене (середній рід, множина, називний)

 NB → Якщо іменник у множині, прикметник також має бути у множині. Якщо іменник у родовому відмінку, прикметник має стояти з ним у родовому відмінку.

 NB → **Іменник та прикметник відмінюються по різних відмінах:**

Відмінок	Singularis (Sing.)	Переклад	Pluralis (Plur.)
<i>Nominativus</i>	<i>Humus (f) sicca</i>	ґрунт сухий	<i>Humi siccae</i>
<i>Genetivus</i>	<i>Humi siccae</i>	ґрунту сухого	<i>Humōrum siccārum</i>

 NB → **Зразки відмін іменників з прикметниками I та II відмін**

Чоловічий рід **populus antiquus** – народ давній

Відмінок	Singularis (Sing.)	Переклад	Pluralis (Plur.)
<i>Nominativus</i>	<i>populus antiquus</i>	народ давній	<i>populi antiqui</i>
<i>Genetivus</i>	<i>populi antiqui</i>	народу давнього	<i>populōrum antiquōrum</i>

Жіночий рід *charta antiqua* – документ старовинний

Відмінок	Singularis (Sing.)	Переклад	Pluralis (Plur.)
<i>Nominativus</i>	<i>charta antiqua</i>	документ старовинний	<i>chartae antiquae</i>
<i>Genetivus</i>	<i>chartae antiquae</i>	документу старовинного	<i>chartarum antiquarum</i>

Середній рід *prunus domesticum* – слива домашня

Відмінок	Singularis (Sing.)	Переклад	Pluralis (Plur.)
<i>Nominativus</i>	<i>prunus domesticum</i>	слива домашня	<i>pruna domestica</i>
<i>Genetivus</i>	<i>pruni domestici</i>	сливи домашньої	<i>prunorum domesticorum</i>

Практичне правило:

1. Визначте рід іменника
2. Визначте число (однина/множина)
3. Визначте потрібний відмінок (залежно від функції речення)
4. Узгодьте прикметник з цими трьома елементами

Це правило дуже важливе при перекладі ботанічної латини та при створенні наукових назв чи описів.

Кольори в ботанічній та сільськогосподарській латині

Кольори є основними дескрипторами в ботанічній класифікації. У латинській мові вони представлені прикметниками, які описують видимі ознаки листя, пелюсток, стебел і плодів. Прикметники кольору широко використовуються в номенклатурі та описах рослин.

Ось список найпоширеніших латинських прикметників кольору з перекладом:

Латинська назва	Англійська	Українська
<i>albus, -a, -um</i>	white	білий
<i>niger, -gra, -grum</i>	black	чорний
<i>ruber, -bra, -brum</i>	red	червоний
<i>luteus, -a, -um</i>	yellow	жовтий
<i>viridis, -is, -e</i>	green	зелений
<i>caeruleus, -a, -um</i>	blue	синій
<i>purpureus, -a, -um</i>	purple	фіолетовий
<i>griseus, -a, -um</i>	grey	сірий
<i>brunneus, -a, -um</i>	brown	коричневий

Колір у назвах рослин

Приклади:

Solanum nigrum - паслін чорний

Malus rubra - яблуко червоне

Taraxacum luteum - кульбаба жовта

Загальноживані видові епітети в сільськогосподарських термінах

У сільськогосподарській та ботанічній латині прикметники часто з'являються як епітети (описові позначення) у назвах рослин. Ці прикметники часто описують походження рослини, статус вирощування, поширеність, будову або екологічні уподобання.

Нижче наведено розширений список широко вживаних латинських епітетів:

Латинський епітет	Значення	Приклад	Переклад
<i>sativus, -a, -um</i>	культурний	<i>Pisum sativum</i>	Горох городній
<i>vulgaris, -e</i>	звичайний	<i>Beta vulgaris</i>	Буряк звичайний
<i>officinalis, -e</i>	лікарський	<i>Valeriana officinalis</i>	Валеріана лікарська

Латинський епітет	Значення	Приклад	Переклад
arvensis, -is, -e	польовий	<i>Convolvulus arvensis</i>	Берізка польова
pratensis, -is, -e	луговий	<i>Trifolium pratense</i>	Конюшина червона
sylvestris, -is, -e	дикорослий, лісовий	<i>Malus sylvestris</i>	Яблуня дика, лісова
tuberosus, -a, -um	бульбастий	<i>Helianthus tuberosus</i>	Топінамбур бульбастий
lanatus, -a, -um	шерстистий	<i>Citrullus lanatus</i>	Кавун шерстистий
hispidus, -a, -um	волосистий	<i>Soja hispida</i>	Соя волосиста
angustifolius, -a, -um	вузьколистий	<i>Helianthus angustifolius</i>	Соняшник вузьколистий
macrocarpus, -a, -um	великоплідний	<i>Phaseolus macrocarpus</i>	Квасоля великоплідна
glaber, -bra, -brum	гладкий	<i>Salix glabra</i>	Верба гладка
aquatica, -us, -um	водний	<i>Mentha aquatica</i>	М'ята водяна
montanus, -a, -um	гірський	<i>Gentiana montana</i>	Тирлич гірський
spinosus, -a, -um	колючий	<i>Xanthium spinosum</i>	Півники колючі
foetidus, -a, -um	смердючий	<i>Cimicifuga foétida</i>	Клопогін смердючий
cristatus, -a, -um	гребінчастий	<i>Koeléria cristata</i>	Тонконіг гребінчастий
crispus, -a, -um	кучерявий	<i>Petroselinum crispum</i>	Петрушка кучерява

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Colorum varietas naturae divitia est.

Різноманіття кольорів — багатство природи.

Viridis est color vitae.

Зелений — це колір життя.

Flos albus puritatem significat.

Біла квітка означає чистоту.

Ruber color est signum fortitudinis.

Червоний колір — це знак сили.

Aurum florum in agris lucet.

Золото квітів сяє на полях.

Caeruleum caelum pacem portat.

Блакитне небо приносить мир.

Nigra terra fert copiam.

Чорна земля дає врожайність.

Folium aureum sapientiae in libris, fructus aureus laboris in agris.

Золоте листя мудрості в книгах, золотий плід праці — у полях.

Radices profundae arboris robustae sunt fundamentum.

Глибокі корені є основою міцного дерева.

Plantae robustae ventos ferre possunt.

Міцні рослини можуть витримати вітри.

Griseus nubilus serenitatem promittit.

Сірий похмурий день обіцяє ясність.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які три основні типи відмінювання прикметників у латинській мові?
2. Як узгоджуються прикметники з іменниками в латинській мові?
3. Чим відрізняються прикметники 1-ої та 2-ої відміни від прикметників 3-ї відміни?
4. Як розпізнати прикметник 1/2 відміни?
5. Які закінчення мають прикметники 1/2-ої відміни в називному відмінку однини?
6. Наведіть приклади з прикметників 3-ї відміни, що використовуються в ботанічній латині.
7. Що означає прикметник **sativus, -a, -um** у назвах рослин?
8. Наведіть два приклади прикметників на позначення кольору в ботанічній латині.
9. Чому узгодження прикметника з іменником є важливим у науковій латинській номенклатурі?
10. Як би змінився прикметник **rubra**, якби іменник, який він змінює, був чоловічого роду однини?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який з наведених нижче прикметників є прикметником 3-ої відміни?

- A) *altus*
- B) *viridis*
- C) *albus*
- D) *ruber*

2. Прикметник *vulgaris* у *Beta vulgaris* означає:

- A) лікарський
- B) дикий
- C) звичайний
- D) культурний

3. Як правильно пишеться форма називного відмінка однини середнього роду від слова luteus?

- A) *luteum*
- B) *luteus*
- C) *lutea*
- D) *luti*

4. Який прикметник правильно узгоджується з folium (середній рід, однина)?

- A) *viridis*
- B) *viride*
- C) *viridisum*
- D) *viridus*

5. Прикметник officinalis зазвичай використовується на позначення:

- A) польових рослин
- B) звичайних рослин
- C) культурних рослин
- D) лікарських рослин

6. Виберіть правильну форму жіночого роду прикметника ruber - червоний:

- A) *rubra*
- B) *rubrum*
- C) *rubris*
- D) *rubrae*

7. Який з наведених нижче прикметників описує вузьколисту рослину?

- A) *sylvestris*
- B) *angustifolius*
- C) *lanatus*
- D) *hispidus*

8. Що означає *trifolium pratense*?

- A) Конюшина лісова
- B) Культурна трава
- C) Конюшина лучна
- D) дикий горох

9. Яка форма слова *albus* відповідає іменнику множини *flores* (чоловічого роду)?

- A) *albi*
- B) *alba*
- C) *album*
- D) *albis*

10. Латинський термін *niger, nigra, nigrum* означає

- A) жовтий колір
- B) зелений
- C) коричневий
- D) чорний

11. Яка з наведених нижче назв є правильною видовою назвою?

- A) *Rosa officinalis*
- B) *Calendula sativa*
- C) *Salvia officinalis*
- D) *Allium vulgatum*

12. До якого роду належить іменник - *radix* - корінь?

- A) чоловічого роду
- B) жіночого роду
- C) середнього роду
- D) змінного

13. Яким прикметником правильно утворити прикметник до triticum (іменника середнього роду)?

- A) *durum*
- B) *dura*
- C) *durus*
- D) *duri*

14. Caeruleus - це латинський прикметник для:

- A) червоного кольору
- B) синього
- C) помаранчевого
- D) фіолетового

15. Словосполучення Helianthus annuus перекладається як:

- A) Дикий соняшник
- B) Жовтий соняшник
- C) Лікарський соняшник
- D) Однорічний соняшник

16. Яка правильна форма прикметника для *flower* – *flos* (m.) у значенні «біла квітка»?

- A) *flos album*
- B) *flos albus*
- C) *flos alba*
- D) *flos albem*

17. Який прикметник правильно узгоджено з іменником *semen* (n.) у множині?

- A) *semina rubra*
- B) *semina rubrum*
- C) *semines rubri*
- D) *semina rubrae*

ВПРАВИ

Вправа 1. Перекладіть латинські фрази українською мовою:

1. *Solanum tuberosum album*
2. *Malus domestica rubra*
3. *Pisum sativum viride*
4. *Helianthus annuus luteus*
5. *Brassica oleracea capitata*
6. *Cucurbita maxima flava*
7. *Beta vulgaris rubra*
8. *Rosa canina alba*
9. *Daucus carota sativa*
10. *Cichorium intybus caeruleum*

Вправа 2. Визначте відміну кожного прикметника

1. *officinalis*
2. *sativus*
3. *pratensis*
4. *maximus*
5. *rubra*
6. *lanatus*
7. *vulgare*
8. *flava*
9. *agrestis*
10. *albus*

Вправа 3. Виберіть правильну форму прикметника для узгодження з іменником:

1. **folium** (*n*, singularis (Sing.)) → *viridis* / *viride* / *viridus*
2. **flores** (*m*, pluralis (Plur.)) → *albus* / *alba* / *albi*
3. **radices** (*f*, Plur.) → *rubri* / *rubrae* / *rubros*
4. **fructus** (*m*, Sing.) → *dulcis* / *dulce* / *dulci*
5. **herbae** (*f*, Plur.) → *viridae* / *virides* / *viridas*
6. **solum** (*n*, Sing.) → *nigrum* / *nigra* / *niger*

7. **plantae** (f, Plur.) → *flavae / flavi / flavus*
8. **semina** (n, Plur.) → *magna / magnus / magnum*
9. **radix** (f, Sing.) → *longa / longus / longum*
10. **flores** (m, Plur.) → *caeruli / caerulei / caeruleus*

Вправа 4. Перекладіть прикметники латинською мовою (узгоджуючи з іменником)

1. біла квітка →
2. червоне яблуко →
3. культурна квасоля →
4. синій цикорій →
5. однорічний соняшник →
6. жовтий гарбуз →
7. зелена трава →
8. дика слива →
9. великий лист →
10. гірка трава →

Вправа 5. Перекладіть фрази (латинська → українська)

1. *folium viride* -
2. *herbae flavae* -
3. *radices longae* -
4. *fructus dulces* -
5. *semen magnum* -
6. *flores caerulei* -
7. *plantae robustae* -
8. *radix brevis* -
9. *poma rubra* -
10. *flos albus* -

Вправа 6. Доберіть до латинського іменника відповідний прикметник у роді, числі та відмінку.

Виберіть прикметник, який правильно узгоджується з іменником:

1. *plantae*

A) *viridis*

B) *virides*

C) *viridae*

D) *viridum*

2. *folium*

A) *flavus*

B) *flava*

C) *flavum*

D) *flavae*

3. *radix*

A) *longa*

B) *longum*

C) *longus*

D) *longae*

4. *flores*

A) *rubrae*

B) *rubri*

C) *rubrum*

D) *rubros*

5. *fructus*

A) *dulcis*

B) *dulce*

C) *dulces*

D) *dulcibus*

6. *herba*

A) *caerulea*

B) *caeruleus*

C) *caeruleum*

D) *caeruleae*

7. *semina*

A) *magnae*

B) *magni*

C) *magna*

D) *magnus*

8. *frumentum*

A) *maturus*

B) *matura*

C) *maturum*

D) *mature*

9. *flos*

A) *parva*

B) *parvus*

C) *parvum*

D) *parvae*

10. *poma*

A) *rubrae*

B) *rubri*

C) *rubra*

D) *rubrum*

Вправа 7. Перекладіть словосполучення

1. Конюшина лучна -
2. Однорічний соняшник -
3. М'ята водяна -
4. Валеріана лікарська -
5. Паслін чорний -
6. Ґрунт сухий -
7. Народ давній -
8. Берізка польова -
9. Капуста городня -
10. Ячмінь звичайний -

Вправа 8. До якої групи/підгрупи та відміни належить кожен прикметник?

1. *silvester, stris, stre* – лісовий
2. *herbaceus, a, um* - трав'янистий
3. *utilis, e* – корисний
4. *simplex, icis* – простий
5. *rupester, stris, stre*
7. *bicolor, is* – двоколірний
8. *caesius, a, um* – сизий
9. *edulis, e* – їстівний
10. *suaveolens, entis*

Вправа 9. Узгодьте прикметник *sativus, a, um* - посівний з поданими іменниками:

1. *Vicia (f) sativ...*
2. *Daucus (m) sativ...*
3. *Pisum (n) sativ...*
4. *Crocus (m) sativ...*
5. *Allium (n) sativ...*
6. *Lactuca (f) sativ...*
7. *Coriandrum (n) sativ...*
8. *Raphanus (m) sativ...*
9. *Spinacea (f) sativ...*
10. *Cucumis (m) sativ...*

Вправа 10. Узгодьте прикметники, наведені в дужках, з іменниками:

1. *lycopersicum*, і *n* - помідор (*esculentus*, *a*, *um* - їстівний)
2. *convolvulus*, і *m* - березка (*arvensis*, *e* - польовий)
3. *dianthus*, і *m* – гвоздика (*silvester*, *stris*, *stre* – лісовий)
4. *valeriana*, ае *f* – валеріана (*paluster*, *a*, *um* - болотний)
5. *subspecies*, еі *f* - підвид (*rarus*, *a*, *um* - рідкісний)
6. *gramen*, ініс *n* - злак (*annuus*, *a*, *um* - однорічний)
7. *ribes*, іс *n* – смородина (*niger*, *gra*, *grum* - чорний)
8. *humus*, і *f* - ґрунт (*fecundus*, *a*, *um* - родючий)
9. *quercus*, ус *f* - дуб (*petraeus*, *a*, *um* - скельний)
10. *secale*, іс *n* – жито (*silvester*, *stris*, *stre* - лісовий)

Вправа 11. Узгодьте подані прикметники з іменниками за родом, числом і відмінком.

folium (*n*, *sg*) + *viridis* – «зелений листок»

radices (*f*, *pl*) + *rubra* – «червоні корені»

flos (*m*, *sg*) + *albus* – «білий квітка»

semen (*n*, *sg*) + *niger* – «чорне насіння»

caules (*m*, *pl*) + *longus* – «довгі стебла»

Вправа 12. Визначте рід і відміну кожного іменника, а потім доберіть до нього відповідний прикметник у називному відмінку однини.

Приклад відповіді: flos, m, III, albus

folium

radix

semen

hortus

cortex

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Латинське слово **color** означає «барва, забарвлення» і є основою для багатьох європейських мов, включно з українською. Це слово вказує на те, що у давньоримській культурі існувало поняття кольору, яке використовувалося для опису зовнішнього вигляду предметів, краси та навіть мовного забарвлення.

Приклади латинських слів, що стосуються кольорів

Argilla, ае *f* – глина

Creta, ае *f* – крейда

Margarita, ае *f* – перлина

Ochra, ае *f* – охра, жовта мінеральна фарба

Tilia, ае *f* – липа (відтінок кольору)

Viola, ае *f* – фіалка (фіолетовий колір).

Латинські кольори часто виникали з назв природних об'єктів. У латинській мові багато термінів кольорів первісно позначали конкретні природні явища, що добре запам'ятовувалися людям:

albus («білий») пов'язаний із блиском сонячного світла та відблиском на снігу;

caeruleus («синій») походить від слова *caelum* — «небо»;

viridis («зелений») пов'язаний із дієсловом *virere* — «буяти», «зеленіти», тобто з рослинністю.

У латинській мові розрізняли два «білі» та два «чорні» кольори. Римляни були дуже точні у відтінках світла і темряви:

albus — матово-білий, тьмяний;

candidus — блискучий білий, яскравий (звідси *candidate* — «той, що вдягнений у біле»);

ater — густо-чорний, землистий, часто асоціювався з чимось трагічним;

niger — насичений чорний, «красивий темний».

Таке розрізнення пояснюється культурними нюансами: світлий блиск асоціювали з чистотою (*candidus*), а тьму — з нещастям (*ater*).

Колір **ruber** («червоний») пов'язаний з поняттям «живої сили». Термін походить від кореня, пов'язаного з кров'ю (*rub-*). У римлян «червоне» вважалося кольором сили, життя та урочистих моментів.

Від **ruber** походять слова *rubinus* (рубін), *rubrica* (червона фарба, звідси сучасна «рубрика»).

«**Фіолетового**» кольору у римлян спочатку фактично не було. Назва **purpureus** походить не від кольору, а від морського молюска *Murex*, із якого добували дорогу пурпурну фарбу. Фактично слово позначало не конкретний відтінок, а статус — колір імператорської влади.

Flavus і **aureus**: золото відокремили від жовтого. У латинській є кілька термінів для позначення жовтих відтінків:

flavus — природний жовтий (як колосся пшениці, волосся);

luteus — м'який жовтий, «глиняний»;

aureus — «золотистий», утворений від *aurum* — золото, і мав вже символічне, престижне значення. Це демонструє важливість золота в економіці Риму.

Слово для позначення **синього** з'явилося пізніше за інші кольори.

Caeruleus і **lividus** («синюватий») з'явилися в латині пізніше, ніж назви базових кольорів. Деякі дослідники припускають, що римляни довго не виокремлювали синій як основний колір, бо в природі він траплявся рідше, ніж зелений чи червоний.

Багато назв кольорів стали назвами рослин і тварин.

У римській натурфілософії колір часто ставав основою для термінів:

rubus («ожина») — буквально «червоний кущ»;

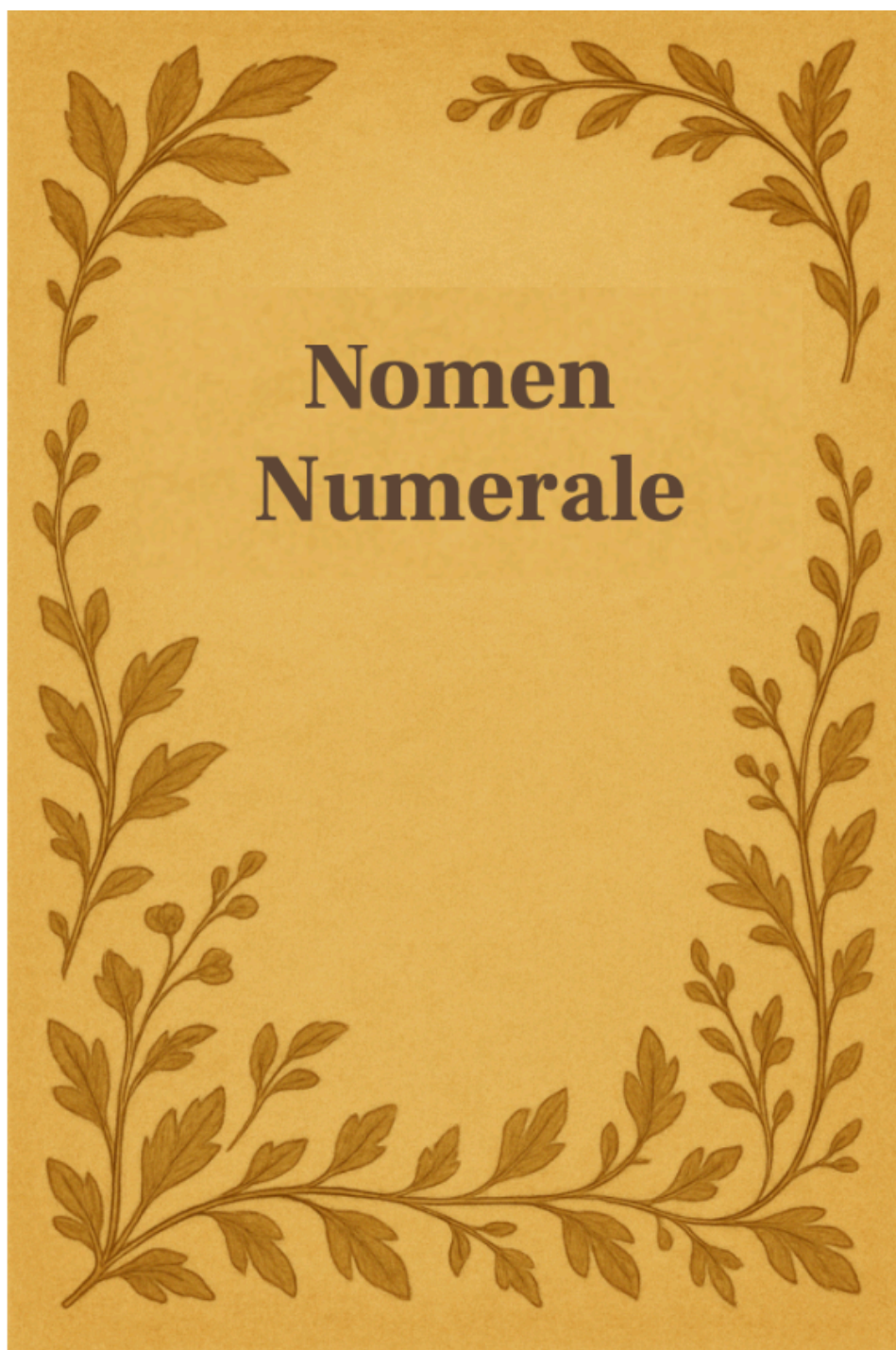
nigella — «чорнушка» (рослина з темним насінням);

virens — «той, що зелений», часто вживалося у ботанічних описах.

Для студентів-аграріїв це особливо важливо, адже сучасна ботанічна термінологія напряду успадковує цю традицію. Латинські назви кольорів стали основою для наукової номенклатури в біології.

**РОЗДІЛ 6.
ЧИСЛІВНИКИ В ЛАТИНСЬКІЙ
МОВІ (NOMEN NUMERALE)
ШКІДНИКИ, БУР'ЯНИ (PESTES,
HERBAE)**

Числівники в латині – це не лише засіб рахунку, а й частина практичного аграрного життя римлян. Вони допомагали вести облік урожаю, худоби, робочих днів, а сьогодні їх корені можна впізнати в сучасній ботанічній і науковій термінології.

У латинській мові числівники відіграють важливу роль у науковому мовленні, особливо в ботанічних та агрономічних описах. Числа використовуються для позначення кількості частин рослини, стадій розвитку або повторення структур.

Наприклад, unus («один») спочатку мав значення «єдиний, неподільний», а **duo** («два») походить від давнього кореня **dwo-** (звідси також грец. *dyo*).

Латинські числівники поділяються на чотири розряди:

Кількісні (скільки?)

Розподільні (по скільки?)

Порядкові (котрий?)

Прислівникові (скільки разів?)

Кількісні числівники

Кількісні числівники виражають кількість, вони часто використовувалися для позначення мір зерна, землі, худоби.

Наприклад, decem modī frumenti – «десять мір зерна».

У латинській мові числівники зазвичай не відмінюються (не змінюють своєї форми), за винятком **ūnus, duo, trēs** (1, 2, 3), які є відмінюваними прикметниками.

Латина	Переклад	Приклади
ūnus, -a, -um	один	ūna spīca – один колос
duo, duae, duo	два	duae foliae – два листки
trēs, trēs, tria	три	trēs rādīcēs – три корені
quattuor	чотири	quattuor sepala – чотири чашолистки
quīnque	п'ять	quīnque petala – п'ять пелюсток
sex	шість	sex spīculae – шість колосків
septem	сім	septem segmenta – сім сегментів
octō	вісім	octō germina – вісім бруньок
novem	дев'ять	novem nervī – дев'ять жилок
decem	десять	decem stāmīna – десять тичинок

NB У ботанічній латині цифри часто використовуються в описових епітетах: *Trifolium* – рід рослин з «трьома листками» (tri + folium), *Pentapétala* – «п'ятипелюстковий».

Латинські числівники від 11 до 1000 утворюються шляхом поєднання простих коренів та адитивних або мультиплікативних конструкцій. Ці числівники не відмінюються, за винятком тих, що утворені з *-centum* (сто) та *-mille* (тисяча) в певних контекстах.

Ці числа утворюються шляхом додавання цифр до *decem* (10), що зазвичай пишеться одним словом у класичній латині:

Латина	Переклад	Приклади
ūndecim	одинадцять	folia ūndecim – 11 листків
duodecim	дванадцять	radīcēs duodecim – 12 коренів
tredecim	тринадцять	sepala tredecim – 13 чашолистків
quattuordecim	чотирнадцять	spīculae quattuordecim – 14 колосків
quīndecim	п'ятнадцять	folliculī quīndecim – 15 фолікулів
sēdecim	шістнадцять	segmenta sēdecim – 16 сегментів
septendecim	сімнадцять	rāmī septendecim – 17 гілок
duodēvīgintī	вісімнадцять	germina duodēvīgintī – 18 бруньок
ūndēvīgintī	дев'ятнадцять	spīcae ūndēvīgintī – 19 колосків

NB Латинська мова використовує *vīgintī* для позначення числа 20, тому 18 і 19 виражаються як «два від двадцяти» і «один від двадцяти».

Десятки важливі для підрахунку частин рослин, розмірів зразків та експериментального аналізу.

Латина	Українська	Приклади
vīgintī	двадцять	<i>vīgintī sēmīna</i> – двадцять насінин
trīgintā	тридцять	<i>trīgintā plantārum speciēs</i> – тридцять видів рослин
quadrāgintā	сорок	<i>quadrāgintā herbae medicīnālēs</i> – сорок лікарських трав

quīnquāgintā	п'ятдесят	quīnquāgintā arborēs frūctuōsae – п'ятдесят плодкових дерев
sexāgintā	шістдесят	sexāgintā grāna in spīca – шістдесят зернин у колосі
septuāgintā	сімдесят	septuāgintā flōrēs apertī – сімдесят розкритих квітів
octōgintā	вісімдесят	octōgintā grāna legūminis – вісімдесят зерен бобової рослини
nōnāgintā	дев'яносто	nōnāgintā diēs mātūrātiōnis – дев'яносто днів дозрівання
centum	сто	centum sēmīna –сто насінин

Числа між десятками (21–99) утворюються шляхом додавання одиниць і десятків:

21 = **vīgintī ūnus**

36 = **trīgintā sex**

58 = **quīnquāgintā octō**

99 = **nōnāgintā novem**

Приклад:

trīgintā quattuor grāna – 34 зерна

septuāgintā sex spīculae – 76 колоски

Латинська мова утворює сотні за допомогою додавання **centum** (100):

Латина	Переклад
centum	100
ducentī, -ae, -a	200
trecentī, -ae, -a	300
quadrīgentī	400
quīngentī	500
sexcentī	600
septīgentī	700
octīgentī	800
nōngentī	900

Ці прикметники узгоджуються з іменниками:

ducentae spīcae – 200 колосків

quīngenta grāna – 500 зерен

Числівники від тисячі і більше утворюються за допомогою *mīlle* (тисяча)

Латина	Переклад
<i>mīlle</i>	тисяча
<i>mīlia</i> (Plur. noun, neuter)	тисячі

Приклад:

mīlle sēmīna – 1000 насінин

tria mīlia grānōrum – 3000 зерен

У тризначних і багатозначних числах спочатку ставляться числа більшого розряду, а потім меншого (без сполучника):

164 - *centum sexaginta quattuor*.

Порядкові числівники

Порядкові числівники виражають положення або порядок.

Вони поводяться як прикметники, узгоджуючись за родом, числом і відмінком з іменником, який вони описують.

Латина	Переклад	Приклади
<i>prīmus, -a, -um</i>	перший	<i>prīma germinātiō</i> – перше проростання
<i>secundus, -a, -um</i>	другий	<i>secunda folia</i> – другі листки
<i>tertius, -a, -um</i>	третій	<i>tertia rāmis</i> – треті гілки
<i>quārtus, -a, -um</i>	четвертий	<i>quārta pars</i> – четверта частина
<i>quīntus, -a, -um</i>	п'ятий	<i>quīnta cellula</i> – п'ята клітина
<i>sextus, -a, -um</i>	шостий	<i>sexta spīca</i> – шостий колос
<i>septimus, -a, -um</i>	сьомий	<i>septima folia</i> – сьомий листок
<i>octāvus, -a, -um</i>	восьмий	<i>octāva pars</i> – восьме частина
<i>nōnus, -a, -um</i>	дев'ятий	<i>nōna segmenta</i> – дев'ятий сегмент
<i>decimus, -a, -um</i>	десятий	<i>decima spīculā</i> – десятий колосок

 Порядкові числівники часто зустрічаються в описах етапів розвитку рослин, поколінь сортів або повторюваних експериментальних випробувань.

Багато родів або видів рослин мають цифри в своїх латинських назвах:

Trifolium pratense – червона конюшина («трилиста конюшина»)

Pentaphyllum – «п'ятилиста»

Decumbens (від *decimus*) – «лежача», але іноді вказує на десятку форму в класифікації

Римські цифри

Римська система числення (*Numeri Rōmānī*) — це стародавня система числення, яка використовувалася римлянами. Хоча вона більше не використовується в обчисленнях, її все ще можна зустріти в науковій літературі, ботанічних назвах (наприклад, виданнях творів, томах) та історичних контекстах. Розуміння римських цифр є необхідним для читання класичних джерел та ранніх ботанічних посилань.

 Римські цифри базуються на літерах латинського алфавіту, кожна з яких позначає певне значення:

Символ	Значення	Латинська назва	Переклад
I	1	<i>ūnus</i>	один
V	5	<i>quīnque</i>	п'ять
X	10	<i>decem</i>	десять
L	50	<i>quīnquāgintā</i>	п'ятдесят
C	100	<i>centum</i>	сто
D	500	<i>quīngentī</i>	п'ятсот
M	1000	<i>mīlle</i>	тисяча

Правила читання та написання римських цифр

Римські цифри пишуться шляхом поєднання цих літер відповідно до певних правил:

1. Правило додавання

Коли за символом йде інший символ з рівною або меншою вартістю, ці значення додаються:

$$\text{VI} = 5 + 1 = 6$$

$$\text{XV} = 10 + 5 = 15$$

$$\text{CL} = 100 + 50 = 150$$

2. Правило віднімання

Коли символ з меншою величиною стоїть перед символом з більшою величиною, менша величина віднімається від більшої:

$$\text{IV} = 5 - 1 = 4$$

$$\text{XC} = 100 - 10 = 90$$

$$\text{IX} = 10 - 1 = 9$$

$$\text{CM} = 1000 - 100 = 900$$

Поширені числівники та їх сучасні еквіваленти

Римські	Арабські	Римські	Арабські
I	1	XX	20
II	2	XXX	30
III	3	XL	40
IV	4	L	50
V	5	LX	60
VI	6	XC	90
VII	7	C	100
VIII	8	D	500
IX	9	M	1000
X	10		
XI	11		

Використання в ботанічному та агрономічному контексті

Римські цифри часто використовуються для позначення:

- Томів або видань ботанічних праць: *Flora Europaea, Vol. II*
- Різновидів або поколінь рослин: *Triticum aestivum cv. Roma II*
- Нумерації розділів і глав у класичних латинських працях з гербаріїв
- Римських написів у стародавніх агрономічних або медичних текстах

ШКІДНИКИ, БУР'ЯНИ

Назви шкідників латиною

У науковій агрономії та ботаніці шкідники — організми, шкідливі для рослин — універсально ідентифікуються за їх латинськими назвами. Це забезпечує точність і узгодженість між мовами та регіонами. Латинські назви зазвичай є біноміальними (двокомпонентними) відповідно до таксономії Ліннея і складаються з назви роду та виду, обидві з яких зазвичай виділяються курсивом. Наприклад:

Tetranychus urticae — двоплямистий павутинний кліщ, поширений шкідник багатьох культур

Myzus persicae — зелена персикова попелиця, широко поширений комаха-шкідник

Використання латинських назв дозволяє уникнути плутанини, спричиненої місцевими загальними назвами, які різняться залежно від мови або регіону.

Морфологічні та описові терміни в назвах шкідників

Латинські назви шкідників часто містять слова, що описують їх зовнішній вигляд, поведінку або рослин-господарів. Розуміння деяких поширених латинських коренів і суфіксів допомагає інтерпретувати ці назви:

-ptera (від грецького «крило»): використовується для крилатих комах (наприклад, ***Lepidoptera*** — метелики та молі)

-phaga (від грецького «їдець»): вказує на харчову поведінку (наприклад, ***Coleophaga*** — листовійка, мінера)

urticae — пов'язане з кропивою (рослиною-господарем)

pisi — пов'язане з гороховими рослинами

apis — пов'язане з бджолами або попелицями

Приклади:

Aphis fabae — чорна бобова попелиця (***fabae*** від ***faba*** - бобові)

Приклади поширених назв шкідників рослин латиною

Латинська назва	Загальна назва	Тип шкідника	Рослини-господарі / Примітки
<i>Tetranychus urticae</i>	Двоплямистий павутинний кліщ	Кліщ	Широкий спектр рослин-господарів: фрукти, овочі
<i>Myzus persicae</i>	Зелена персикова попелиця	Попелиця	Персики, багато інших культур
<i>Leptinotarsa decemlineata</i>	Колорадський жук	Жук	Картопля та споріднені рослини
<i>Phylloxera vastatrix</i>	Філоксера виноградна	Шкідник, схожий на попелицю	Виноградна лоза
<i>Cydia pomonella</i>	Яблунева плодожерка	Личинка метелика	Яблука та груші
<i>Rhynchophorus ferrugineus</i>	Червоний пальмовий довгоносик	Жук	Пальми
<i>Aphis fabae</i>	Чорна бобова попелиця	Попелиця	Боби та бобові культури
<i>Plutella xylostella</i>	Діамантова моль	Личинка молі	Хрестоцвіті овочі

Як утворювати назви шкідників латиною

Назви шкідників часто відповідають таким зразкам:

- **рід + вид**: рід об'єднує споріднені шкідники, вид визначає конкретний організм;

- назви видів можуть бути описовими прикметниками або іменниками в апозиції, часто відображаючи:

* Рослину-господаря (наприклад, ***fabae*** - бобових)

* Морфологічну особливість (наприклад, ***decemlineata*** - десятилінійний)

* Географічне походження (наприклад, ***americana*** - з Америки)

Приклад: *Leptinotarsa decemlineata* — тонкоспинний, десятилінійний жук

Глосарій латинських/грецьких коренів у назвах шкідників

Корінь / Афікс	Значення	Приклад	Примітка
-ptera	крило (крила)	<i>Lepidoptera</i>	Метелики та молі
-phaga	пожирач	<i>Coleophaga</i>	Листоїди-коробочки (харчові звички)
-myza	муха	<i>Cecidomyza</i>	Галлові комарі (вид мух)
-phora	носій	<i>Phylloxera</i>	Листоїди (або руйнівники)
-coccus	ягода, луска	<i>Coccus hesperidum</i>	Щитівки
-idea	сім'я (в зоології)	<i>Tetranychidae</i>	Родина павутинних кліщів
urticae	кропива	<i>Tetranychus urticae</i>	Кліщі, пов'язані з кропивою
pisi	горох	<i>Acyrtosiphon pisum</i>	Горохова попелиця
apis	бджола / попелиця	<i>Aphis fabae</i>	Квасолева попелиця
tri-	три	<i>Trichoplusia</i> (moth genus)	Часто позначає три
quadri-	чотири	<i>Quadrisignata</i> (beetle species)	Чотиризначний
decem-	десять	<i>Decemlineata</i>	Десятилінійний (вид жуків)
flav-	жовтий	<i>Flavovirens</i>	Жовто-зелений
nigr-	чорний	<i>Nigricornis</i>	Чорнорогий
rubr-	червоний	<i>Rubripennis</i>	Червонокрилий
phyll-	листок	<i>Phylloxera</i>	Листоїд
xero-	сухий	<i>Phylloxera</i> (leaf dry)	Листоїд
poly-	багато	<i>Polyphaga</i>	Багатоїдні (підряд комах)

Корінь / Афікс	Значення	Приклад	Примітка
macro-	великий	<i>Macrococcus</i>	Велика ягода
micro-	маленький	<i>Micrococcus</i>	Маленька ягода

Перелік важливих шкідників рослин з латинськими назвами та агрономічними примітками

Латинська назва	Загальна назва	Тип шкідника	Примітка
<i>Tetranychus urticae</i>	Двоплямистий павутинний кліщ	Кліщ	Широкий спектр хазяїв; викликає пошкодження листя.
<i>Myzus persicae</i>	Зелена персикова попелиця	Попелиця	Передає віруси рослин; вражає багато культур.
<i>Leptinotarsa decemlineata</i>	Колорадський жук	Жук	Основний шкідник картоплі та споріднених рослин.
<i>Phylloxera vastatrix</i>	Філоксера виноградна	Попелицеподібний шкідник	У 19 столітті знищив європейські виноградники.
<i>Cydia pomonella</i>	Яблунева плодожерка	Личинка метелика	Вражає яблука та груші.
<i>Diabrotica virgifera</i>	Західний кукурудзяний кореневий черв'як	Личинка жука	Пошкоджує коріння кукурудзи; основний шкідник кукурудзи.

Латинська назва	Загальна назва	Тип шкідника	Примітка
<i>Aphis fabae</i>	Чорна бобова попелиця	Попелиця	Шкідник бобів та бобових культур.
<i>Plutella xylostella</i>	Діамантова моль	Личинка метелика	Шкідник хрестоцвітних овочів.
<i>Rhynchophorus ferrugineus</i>	Червоний пальмовий довгоносик	Жук	Серйозний шкідник пальм.
<i>Coccus hesperidum</i>	М'яка коричнева щитівка	Щитівка	Заражає широкий спектр рослин.
<i>Cecidomyia destructor</i>	Гессенська муха	Муха (галоутворювач)	Шкідник пшениці, що викликає утворення галлів на стеблах.
<i>Phytophthora infestans</i>	Фітофтороз	Ооміцетний патоген	Викликає фітофтороз картоплі та томатів.
<i>Puccinia graminis</i>	Пшенична стеблова іржа	Грибковий патоген	Руйнівна хвороба пшениці.
<i>Xanthomonas campestris</i>	Чорна гниль хрестоцвітих	Бактеріальний патоген	Впливає на капусту, броколі та інші хрестоцвіті рослини.
<i>Aleyrodes proletella</i>	Теплична білокрилка	Білокрилка	Шкідник у теплицях на різних овочах.

Бур'яни в латинській термінології

В агрономії та ботаніці бур'яни — це небажані рослини, які конкурують з культурними рослинами за поживні речовини, воду, світло та простір.

У латинській мові слово «бур'ян» часто позначається як *herba* - трава, рослина або *herba perniciosa* - шкідливий бур'ян, але в наукових описах використовуються конкретні латинські назви поширених бур'янів.

Загальні латинські назви бур'янів

Латинська назва	Значення
<i>Herba</i>	Загальний термін для рослини або трави
<i>Herba perniciosa</i>	Шкідливий бур'ян
<i>Flos sterilis</i>	Квітка бур'яну, стерильна або марна квітка
<i>Planta spontanea</i>	Спонтанна рослина, дика або некультивована
<i>Invadens</i>	Інвазивна (використовується в описах шкідників або бур'янів)
<i>Salsola kali</i>	Російський осот (поширений інвазивний бур'ян)
<i>Chenopodium album</i>	Біла гусяча лапка або лобода, поширений бур'ян
<i>Amaranthus retroflexus</i>	Червонокореневий лобода
<i>Echinochloa crus-galli</i>	Кукурудзяна трава, серйозний бур'ян у посівах
<i>Cirsium arvense</i>	Канадський осот
<i>Polygonum persicaria</i>	Дамський великий палець, поширений бур'ян

Бур'яни в наукових латинських описах

Nomen specificum (назва виду) бур'янів часто відображає їхні особливості росту, середовище або вплив на сільськогосподарські

культури. Наприклад, *Echinochloa crus-galli* - кукурудзяна трава, вказує на вид трави, поширений на вологих сільськогосподарських полях.

У латинських описах такі слова, як *invasor*, *aggressor* або *perniciosus*, описують агресивну та шкідливу природу бур'янів.

Бур'яни також можна класифікувати за їхнім життєвим циклом:

- *Annua* — однорічний бур'ян (живе один рік)
- *Bianua* або *biennis* — дворічний бур'ян (два роки)
- *Perennis* — багаторічний бур'ян (живе кілька років)

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Unus pro omnibus, omnes pro uno.

Один за всіх, і всі за одного.

Vox unius – vox nullius.

Один голос – не голос.

Doctrina multiplex, veritas una.

Учення численні, істина одна.

Bis vincit qui se vincit in victoria.

Двічі перемагає той, хто перемагає себе у перемозі.

Duobus litigantibus tertius gaudet.

Коли двоє сперечаються, третій радіє.

Tres faciunt collegium.

Троє складають товариство.

Tertium non datur.

Третього не дано.

Sex dies laborare, septimo quiescere.

Шість днів працювати, сьомого відпочивати.

Septem peccata capitalia.

Сім смертних гріхів.

Septem miracula mundi.

Сім чудес світу

Septies cadit iustus, et resurget.

Справедливий сім разів упаде і знову встане.

(З Біблії, Притчі 24:16)

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які латинські цифри від 1 до 1000 є відмінюваними, а які – невідмінюваними?
2. Як утворюються складні числівники (наприклад, 21, 34, 58) у латинській мові?
3. Яка різниця у використанні кількісних та порядкових числівників у латинських наукових текстах?
4. Як латинські цифри зазвичай використовуються в класифікації рослин або назвах видів?
5. Чи відмінюються латинські цифри *vīgintī*, *trīgintā*, *quadrāgintā* тощо? Чому так чи ні?
6. Як римські цифри утворюються шляхом поєднання літер? Поясніть правило віднімання та додавання.
7. Як зазвичай називають шкідників рослин латиною? Які частини мови зазвичай використовуються для їхнього найменування?
8. Які ключові латинські дескриптори використовуються для позначення життєвого циклу бур'яну (однорічний, дворічний, багаторічний)?
9. Поясніть різницю між латинськими термінами *insectum* та *herba perniciosa* у сільськогосподарському вжитку.
10. Яка функція латинської біноміальної номенклатури в класифікації бур'янів та шкідників в агрономії?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Як латинською мовою буде 30?
  - A) vīgintī
  - B) trīgintā
  - C) quadrāgintā
  - D) quīnquāgintā

2. Який вираз з наступних означає «сімдесят листків» латинською мовою?

- A) sexāgintā folia
- B) quadrāgintā folia
- C) septuāgintā folia
- D) nōnāgintā folia

3. Як латинською мовою буде 100?

- A) centēsimus
- B) centum
- C) centuria
- D) decem

4. Яка римська цифра означає 90?

- A) XC   C) IX
- B) LXXX   D) LX

5. Перекладіть «50 фруктових дерев» латинською мовою.

- A) quīnquāgintā flōrēs
- B) quīnquāgintā arborēs frūctuōsae
- C) sexāgintā plantārum speciēs
- D) quārtus arborēs

6. Яка римська цифра означає 70?

- A) LXX   C) XL
- B) LX   D) XC

7. Який вираз з наступних означає «двадцять зернят» латинською мовою?

- A) decem grāna
- B) trīgintā grāna
- C) vīgintī grāna
- D) centum grāna

8. Перекладіть «80 сухих зерен» латинською мовою

- A) octōgintā sēmīna sicca
- B) sexāgintā sēmīna virīdia
- C) quadrāgintā frūctūs
- D) nōnāgintā sēmīna

9. Що з наступного НЕ є латинським кількісним числівником?

- A) quārtus
- B) vīgintī
- C) trīgintā
- D) centum

10. Як латинською мовою буде 60?

- A) quīnquāgintā
- B) sexāgintā
- C) septuāgintā
- D) nōnāgintā

11. Перекладіть “90 стеблин” латинською мовою.

- A) septuāgintā rāmī
- B) nōnāgintā stipitēs
- C) sexāgintā flōrēs
- D) quadrāgintā folia

12. Яка арабська цифра відповідає римській цифрі L?

- A) 100
- B) 10
- C) 50
- D) 500

13. Що означає слово centum ?

- A) ten
- B) one hundred
- C) thousand
- D) one

14. Як латинською мовою буде 40?

- A) quadrāgintā
- B) quattuor
- C) quīnquāgintā
- D) octōgintā

15. Перекладіть “30 видів рослин” латинською мовою?

- A) vīgintī grāna plantārum
- B) trīgintā speciēs plantārum
- C) centum agricolae
- D) trīgintā arborēs frūctuōsae

16. Перекладіть слово бур'ян латинською мовою.

- A) Insectum
- B) Fungus
- C) Herba
- D) Animal

17. Який латинський вираз найкраще описує шкідливий бур'ян?

- A) Planta decorativa
- B) Herba perniciosa
- C) Arbor perennis
- D) Planta dulcis

18. Який латинський прикметник описує багаторічний бур'ян?

- A) Annua
- B) Biennis
- C) Perennis
- D) Subita

19. Латинський термін Insectum означає:

- A) A grass
- B) A fungus
- C) An insect pest
- D) A tree

20. Яке латинське слово зазвичай використовується для опису “інвазивного” або “агресивного” виду?

- A) Fructiferus
- B) Invadens
- C) Humilis
- D) Lignum

21. Яке латинське слово означає «трав'яниста рослина», до якої часто належать бур'яни?

- A) Frutex
- B) Herba
- C) Lignum
- D) Folium

ВПРАВИ

Вправа 1. Доповніть словосполучення, використовуючи відповідні латинські кількісні або порядкові числівники (записуйте їх латинською мовою):

1. _____ semina (25 насінин)
2. _____ folium (1 лист)
3. _____ flores albi (43 білі квітки)
4. _____ fructūs rubri (87 червоних фруктів)
5. _____ forma parāsiti (3тя форма паразита)
6. _____ plantārum generātiō (2ге покоління рослин)
7. _____ testae (100 мушлей)
8. _____ herbae officinālis (15 лікарських рослин)
9. _____ pestēs cerealium (70 шкідників зернових культур)
10. _____ varietās malī (4ий різновид яблук)

Вправа 2. Перекладіть з латинської на українську:

1. decem semina
2. secunda generātiō parāsiti
3. centum frūctūs
4. vīgintī quīnque pestēs
5. quārta forma ūvae
6. octōgintā folia
7. tertia speciēs
8. mille plantārum
9. sexāgintā rādīcēs
10. trīgintā duo arborēs

Вправа 3. Визначте різновид числівника:

1. *Trīgintā* pestēs afficiunt trīticum.
2. In *secundā* generātiōne plantae sunt fortiōrēs.
3. *Quīnquāgintā* folia cecidērunt.
4. *Prīma* forma fungī est benignior.
5. *Centum* rādīcēs observātae sunt.
6. *Tertia* speciēs liliī est decoratīva.
7. *Quadrāgintā* herbae sunt in hāc regiōne.
8. *Septima* varietās vīnae est dulcis.

Вправа 4. Перетворіть арабські числа на латинські (словесно та римськими цифрами) Запишіть кожне число словами латинською мовою та у вигляді римських цифр.

Арабська цифра	Латинська мова	Римська цифра
12		
40		
73		
100		
250		
999		

Вправа 5. Зіставте латинські числівникові словосполучення з їхніми правильними перекладами:

1. <i>prīma forma pestis</i>	a. 30 листків
2. <i>trīgintā folia</i>	b. третій вид
3. <i>quīnta generātiō insectī</i>	c. 90 дерев
4. <i>vīgintī frūctūs</i>	d. 80 коренів
5. <i>centum semina</i>	e. 20 плодів
6. <i>nōnāgintā arborēs</i>	f. п'яте покоління комахи
7. <i>tertia speciēs</i>	g. перша форма шкідника
8. <i>quīnquāgintā testae</i>	h. 50 шкаралуп
9. <i>sexāgintā varietātēs</i>	i. 100 насінин
10. <i>octōgintā radicēs</i>	j. 60 різновидів

Вправа 6. З'єднайте латинське наукове ім'я з відповідником українською.

Латинська назва	Українська назва
1. Amaranthus retroflexus	a) пирій повзучий
2. Cirsium arvense	b) лобода біла
3. Chenopodium album	c) осот польовий
4. Agropyron repens	d) щириця загнута
5. Echinochloa crus-galli	e) мишій сизий

Вправа 7. Поясніть значення латинських слів, пов'язаних із бур'янами та шкідниками.

1. *herba annua*
2. *insectum foliorum*
3. *perniciosus*
4. *parasiticus*
5. *herba invasiva*

Приклад: *herba annua* – однорічна рослина

Вправа 8. Визначте, про який тип шкідника йдеться, та перекладіть.

Латинська назва	Тип шкідника	Переклад
1. <i>insectum radicum</i>		
2. <i>fungus foliorum</i>		
3. <i>larva cerealium</i>		
4. <i>parasiticum in radicibus</i>		
5. <i>virus plantarum</i>		

Вправа 9. Розподіліть слова на дві групи: бур'яни (*herbae*) і шкідники (*pestes*).

Zea mays, Amaranthus retroflexus, Sitophilus granarius, Chenopodium album, Coccinella septempunctata, Cirsium arvense, Agropyron repens, Tetranychus urticae

Herbae	Pestes

Вправа 10. Впишіть відповідне латинське слово:

insectum, herba, fungus, virus, parasiticus, annua, perennis

1. ____ *retroflexus* est planta invasiva.
2. *Botrytis cinerea* est ____.
3. *Sitophilus granarius* est ____ *frumentorum*.
4. *Plantago major* est herba ____.
5. *Ustilago maydis* est ____ *Zeae*.
6. *Virus mosaicum* infectat plantas *Solani*. Est ____.

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Цікаві факти про цифри

Латинські числівники дали основу міжнародній науковій термінології: *uni-* (один), *bi-* (два), *tri-* (три), *quadri-* (чотири), які широко вживаються в ботаніці й агрономії (*uniflorus* – «одноцвітковий», *bifolius* – «з двома листками»).

Порядкові числівники (*primus*, *secundus*, *tertius*) збереглися в позначеннях сортів, гібридів і навіть у назвах сільськогосподарських виставок (*Secunda Expositio Agraria* – «Друга аграрна виставка»).

Цікаві факти про римські цифри

Походження від зарубків на дереві

Найдавніші римські числа походять від зарубок на дерев'яних палицях чи камені. Наприклад, I – це одна риска, II – дві, III – три.

Особливість числа 5 (V)

Вважається, що V виникла як спрощене зображення руки з розставленими пальцями. Тобто «п'ять» – це «повна долоня».

Символ 10 (X)

Число X, можливо, походить від перехрещених двох V ($V + V = X$), або від двох розставлених рук.

Число 100 (C)

Літера C означає *centum* («сто»). Спочатку для цього числа використовували «CC» (дві півкола), які згодом перетворилися в C.

Тисяча (M)

Спершу для позначення тисячі використовували символ «CIC» (комбінація C і перевернутої D), а згодом це скоротилося до M (*mille*).

Відсутність нуля

У римській системі не існувало числа «нуль». Це створювало труднощі для обчислень, тому римські цифри майже не використовувалися в складній математиці.

Сільськогосподарський контекст

У давньому Римі римські цифри часто використовувалися для підрахунку земельних ділянок, числа рабів чи худоби, кількості врожаю. Наприклад, на амфорах із зерном або вином карбували цифри, що позначали об'єм чи рік виробництва.

Система віднімання

Цікаво, що римляни почали застосовувати віднімання пізніше. Наприклад: $IV = 4$ ($5 - 1$), $IX = 9$ ($10 - 1$). Спочатку вони писали IIII для числа 4, а VIIII для числа 9.

Використання в ботаніці

У стародавніх трактатах про рослини римські цифри допомагали структурувати частини тексту (*Liber I, Caput II*), і навіть сьогодні вони залишаються традицією у наукових працях.

РОЗДІЛ 7.

ЛАТИНСЬКА МОВА В

АГРОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ

СИСТЕМАТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

**Scientiae
terminus est
nullus**

Систематика та класифікація в ботаніці

В агрономії та ботаніці систематика є галуззю науки, що вивчає різноманітність та еволюційні зв'язки між рослинами. Класифікація рослин допомагає агрономам, ботанікам та дослідникам систематизувати та передавати складну біологічну інформацію.

Система класифікації рослин значною мірою покладається на латинську мову для найменування, оскільки латинська мова є «мертвою» мовою — вона не змінюється — і, отже, забезпечує стабільність та універсальність у різних країнах та мовах.

Ієрархічна класифікація

Рослини організовані в ієрархію категорій, які називаються таксонами (однина — таксон):

- Царство (**Regnum**) — наприклад, **Plantae** (рослини)
- Відділ/тип (**Divisio/Phylum**) — наприклад, **Magnoliophyta** (квіткові рослини)
- Клас (**Classis**) — наприклад, **Magnoliopsida** (дводольні)
- Ряд (**Ordo**) — наприклад, **Rosales**
- Родина (**Familia**) — наприклад, **Rosaceae** (родина розових)
- Рід (**Genus**) — наприклад, **Malus** (яблуня)
- Вид (**Species**) — наприклад, **Malus domestica** (домашня яблуня)

На кожному рівні латинські або латинізовані назви стандартизовані міжнародними ботанічними кодексами, такими як Міжнародний кодекс номенклатури водоростей, грибів і рослин (ICN).

Назви родин

Назви родин зазвичай закінчуються суфіксом **-aceae** (латинського або грецького походження), наприклад:

- **Poaceae** — родина злакових (включає пшеницю, ячмінь, овес)
- **Fabaceae** — родина бобових (включає горох, квасолю, сочевицю)
- **Solanaceae** — родина пасльонових (включає картоплю, помідори, перець)

Значення в агрономії

В агрономії знання родини допомагає передбачити характеристики рослини, такі як особливості росту, схильність до шкідників або потреби в поживних речовинах.

Уніноміальні та біноміальні назви

Уніноміальні назви

Спочатку рослини часто позначалися однією латинською назвою (уніноміальною), яка визначала рід, але не вид.

Приклад:

Triticum — рід, що позначає види пшениці.

Solanum — рід, що позначає пасльонові, такі як картопля та помідори.

Сьогодні уніноміальні назви використовуються в основному для позначення роду, але не вказують точний вид.

Біноміальна номенклатура

Щоб уникнути плутанини та забезпечити точну ідентифікацію, шведський ботанік Карл Лінней запровадив біноміальну номенклатуру, систему, що використовує два латинські слова для кожного виду:

1. Назва роду (з великої літери) — іменник
2. Видовий епітет (з малої літери) — прикметник або іменник, що модифікує рід

Приклад:

Zea mays — кукурудза.

Brassica oleracea — дикий вид капусти, що включає культивовані овочі, такі як капуста та броколі.

Pisum sativum — горох звичайний.

Латинські назви завжди пишуться курсивом або підкреслюються, коли пишуться від руки. Назва роду пишеться з великої літери, епітет виду — з малої. Назва роду може бути скорочена до першої літери після першого згадування (***T. aestivum***).

Видовий епітет узгоджується за родом з родом:

- Чоловічий рід: ***albus*** (білий)
- Жіночий рід: ***alba***
- Середній рід: ***album***

Приклад:

Allium sativum (часник) — *Allium* є середнім родом, тому *sativum* є середнім родом.

Fragaria vesca (дика суниця) — *Fragaria* є жіночим родом, тому *vesca* є жіночим родом.

Приклади з гербаріїв, наукових текстів, інструкцій

Гербарій — це колекція збережених зразків рослин. Кожен зразок має етикетку з латинською назвою, місцем і датою збору, а іноді й ім'ям збирача.

Приклад етикетки:

Triticum aestivum L.

Місце: Поле поблизу Львова, Україна

Дата: 2024-05-12

Збирач: І. Іванов

Тут L. означає Ліннея, вченого, який описав цей вид.

Наукові описи

У науковій літературі для точного опису характеристик рослин використовуються латинські назви.

Приклад:

Capsicum annuum L. est planta annua herba, fructus rubri saepe dulcis.

(*Capsicum annuum* — однорічна трав'яниста рослина з червоними, часто солодкими плодами.)

У ботанічних описах часто використовуються латинські або похідні від латинських терміни для позначення частин рослини: *folium* - листок, *flos* - квітка, *semen* - насіння.

Інструкції в сільськогосподарських посібниках

У сільськогосподарських посібниках використовуються латинські назви, щоб уникнути двозначності при рекомендаціях щодо вирощування культур. Це особливо важливо, оскільки одна й та сама рослина в різних мовах може мати десятки народних назв.

Приклади інструкцій із посібників:

- «Для вирощування виберіть *Brassica oleracea var. capitata L.* (капуста)».
- «Після посадки *Solanum tuberosum L.* (картоплі) внесіть добриво».
- «Насіння пшениці ярої (*Triticum aestivum L.*) сійте на родючому ґрунті».
- «Поливайте *Zea mays L.* (кукурудзу) у посушливі періоди».
- «Вживання червоних листків буряка (*Beta vulgaris var. rubra*) корисне в харчуванні».

Пояснення до позначень

- **L.** – скорочення від Linnaeus (Карл Лінней), автора бінарної номенклатури.
- **var.** – (varietas) різновид, інтраспецифічний таксономічний ранг.
- **subsp.** – (subspecies) підвид.
- **f.** – (forma) форма, дрібні відмінності в межах виду.

ЯК ЧИТАТИ ЛАТИНСЬКІ ЕТИКЕТКИ НАСІННЯ Й ДОБРИВ

У міжнародній агрономічній практиці виробники насіння, добрив, стимуляторів росту та засобів захисту рослин часто застосовують латинські терміни, оскільки латина забезпечує універсальність та однозначність значень у науковому середовищі.

Розуміння цих термінів дає студентам-агрономам змогу:

- правильно інтерпретувати склад препаратів;
- розуміти функцію речовини;
- уникати помилок у виборі засобів;
- орієнтуватися на міжнародному агроринку.

Найпоширеніші латинські терміни на етикетках

***Nutrientum* — поживний елемент**

Походить від лат. *nutrire* — «живити».

Під *nutrientum* розуміють макро- та мікроелементи, необхідні рослині: N, P, K, а також Fe, Zn, Mg, Mn, Cu, Mo.

На міжнародних етикетках може зустрічатися:
nutrientum principale — основний елемент
nutrientum micro — мікроелемент
nutrimenta mineralia — мінеральні поживні речовини

***Substratum* — субстрат, живильне середовище**
Sub (під) + *stratum* (шар).

Виробники використовують термін для опису:

- ґрунтово-торф'яних сумішей
- кокосових субстратів
- перлітових і мінеральних матів

Може бути зазначено:

substratum horticole — садівничий субстрат
substratum professionalis — професійна суміш для розсад

***Biostimulator* — біостимулятор**

Походить від *bios* (життя) + *stimulator* (той, хто стимулює).

Це препарати, що підсилюють:

коренеутворення (*radicatio*)
фотосинтез (*photosynthesis*)
засвоєння поживних речовин

На етикетках:

biostimulator naturalis — натуральний біостимулятор
biostimulator radiceis — стимулятор кореня
biostimulator foliarium — стимулятор листкового живлення

***Fungicidum* — фунгіцид**

Від *fungus* — гриб + *caedere* — вбивати.

Позначає хімічну чи біологічну речовину, що знищує або пригнічує патогенні гриби.

Варіанти на етикетках:

fungicidum systemicum — системний фунгіцид
fungicidum contactum — контактної дії
fungicidum preventivum — профілактичний

***Herbicideum* — гербіцид**

Від *herba* — трава + *caedere* — знищувати.

Використовується для боротьби з бур'янами (*herbae nocivae*).

На упаковках:

herbicide totalis — суцільний гербіцид

herbicide selectivum — вибіркової дії

herbicide postemergentem — післясходовий

Як правильно читати латинські позначення на етикетці

Правило 1. Завжди шукайте корінь слова.

Якщо бачите:

-cidum → засіб для знищення (*fungicidum, insecticidum, herbicide*)

bio- → природний, біологічний (*biostimulator, bioactivator*)

sub- → нижній, основний (*substratum*)

Правило 2. Звертайте увагу на прикметники:

Латинські прикметники уточнюють дію:

systemicum — системний (проникає всередину)

contactum — контактний

naturale — натуральний

liquidum — рідкий

granulatum — гранульований

concentratum — концентрат

Правило 3. Звертайте увагу на латинські позначення дозування

dosis — доза

ratio diluendi — пропорція розведення

quantitas — кількість

volumen — об'єм

Адаптовані приклади справжніх етикеток

Приклад 1. Біостимулятор кореневої системи

Назва продукту: *Radicium Plus Biostimulator*

Опис: *Biostimulator radice naturalis. Aditio aminoacidorum et extractorum algarum.*

Переклад: Натуральний біостимулятор коренів. Містить амінокислоти та екстракти водоростей.

Ключові елементи:

radicis — для кореня
aminoacida — амінокислоти
algae — водорості
naturalis — природний

Приклад 2. Мінеральне добриво NPK

Назва: *Nutrientum Minerale Complexum 10–10–10*

Опис: *Nutrienta principalia: nitrogenium, phosphorus, kalium. Applicatio universalis.*

Переклад: Основні поживні елементи: азот, фосфор, калій. Універсальне застосування.

Приклад 3. Субстрат для розсади

Назва: *Substratum Professional Premium*

Опис: *Mixtura turfae, fibrae cocoinae et perlitii. Retentio aquae optima.*

Переклад: Суміш торфу, кокосового волокна й перліту. Оптимальне утримання вологи.

Приклад 4. Контактний фунгіцид

Назва: *Fungicidum Contactum AgroProtect*

Опис: *Actio preventivum contra fungus phytopathogenicos.*

Переклад: Профілактична дія проти фітопатогенних грибів.

Приклад 5. Вибірковий гербіцид

Назва: *Herbicidum Selectivum AgroClean*

Опис: *Contra herbas annuas. Dosis: 20 ml per 10 l aquae.*

Переклад: Проти однорічних бур'янів. Дозування: 20 мл на 10 л води.

Міні-словничок латини з етикеток

Латинське слово	Значення	Де використовується
<i>nutrientum</i>	поживний елемент	добрива
<i>substratum</i>	субстрат	вирощування розсади
<i>biostimulator</i>	стимулятор життя	ЗРР
<i>fungicidum</i>	засіб проти грибів	Засоби захисту
<i>herbicidum</i>	засіб проти бур'янів	Гербіциди
<i>dosis</i>	доза	інструкції
<i>quantitas</i>	кількість	маркування
<i>granulatum</i>	гранульований	добрива
<i>liquidum</i>	рідкий	добрива, стимулятори

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Terra mater omnium.

Земля — мати всього.

Agricultura est ars vitae.

Сільське господарство — це мистецтво життя.

Labor omnia vincit.

Праця все перемагає. (Вергілій, «Георгіки»)

Ubi semen, ibi spes.

Де насіння — там і надія.

Sine agricultura nihil.

Без землеробства — нічого.

Scientia rerum naturalium fundamentum agronomiae est.

Знання природничих наук — основа агрономії.

In nomine plantae scientia crescit.

В ім'я рослини зростає наука.

Lingua Latina — radix terminologiae scientifica.

Латинська мова — корінь наукової термінології.

Nulla est doctrīna sine linguā Latīnā.

Немає науки без латини.

Vita sine litteris mors est.

Життя без науки - це смерть.

Sine aqua vita in solo dormit.

Без води життя у ґрунті спить.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. З якою метою використовується латинська мова в класифікації рослин?
2. Назвіть сім основних ієрархічних таксономічних рангів, що використовуються в ботаніці.
3. Яка структура біноміального латинського імені рослини?
4. Як слід подавати латинські назви рослин у наукових працях?
5. Що зазвичай означає епітет *sativus/sativa/sativum*?
6. Чому назва роду пишеться з великої літери, а епітет виду — з малої?
7. Яка роль латинських назв у етикетках зразків гербарію?
8. Яку інформацію можна знайти на етикетці рослини в гербарії?
9. Поясніть, як рід впливає на узгодження прикметників у латинських біноміальних назвах.
10. У чому різниця між назвою роду та назвою виду?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Яка мова в основному використовується для найменування рослин у науковій класифікації?**
  - A) Грецька
  - B) Латинська
  - C) Англійська
  - D) Німецька

- 2. Що означає термін «біном» у контексті назв рослин?**
  - A) Одне слово
  - B) Два слова
  - C) Три слова
  - D) Кілька значень

3. У назві *Pisum sativum* яка частина є родом?

- A) sativum
- B) Pisum
- C) sativum Pisum
- D) Vulgaris

4. Яке правильне написання наукової назви рослини?

- A) PISUM SATIVUM
- B) Pisum Sativum
- C) Pisum sativum
- D) pisum sativum

5. Що означає латинський епітет *vulgaris*?

- A) Звичайний
- B) Дикий
- C) Культивований
- D) Лікарський

6. Який суфікс зазвичай позначає сімейство рослин?

- A) -ina
- B) -alis
- C) -aceae
- D) -idus

7. Яке з наведених нижче біноміальних назв кукурудзи є правильним?

- A) *Zea*
- B) *Zea mays*
- C) *Mays*
- D) *Zea vulgaris*

8. Що означає *L.* в кінці назви рослини?

- A) Місцезнаходження
- B) Латинське походження
- C) Лінней
- D) Форма листя

9. Який таксономічний ранг знаходиться безпосередньо над родом?

- A) Вид
- B) Сімейство
- C) Ряд
- D) Клас

10. У латинській назві Allium sativum яке слово є прикметником?

- A) Allium
- B) sativum
- C) Часник
- D) L.

11. Яка головна перевага використання латинських назв рослин на міжнародному рівні?

- A) Вони простіші за місцеві назви
- B) Вони дозволяють уникнути мовних бар'єрів
- C) Вони звучать елегантно
- D) Вони є кращими в повсякденній мові

12. Що зазвичай означає *officinalis* щодо рослини?

- A) Вона є декоративною
- B) Вона має лікувальне застосування
- C) Вона росте в дикій природі
- D) Вона є рідкісною

13. Яка з наведених назв означає «жовтий соняшник»?

- A) *Helianthus albus*
- B) *Solanum luteum*
- C) *Helianthus luteus*
- D) *Cucumis flavus*

14. Чому Rubus idaeus є латинською назвою малини?

- A) Тому що *Rubus* означає «червоний»
- B) *Idaeus* означає «дикий»
- C) *Rubus* — це рід, *idaeus* — це вид
- D) Це посилання на давньоримського бога

15. Який тип тексту може містити латинські назви культур та інструкції з вирощування?

- A) Казки
- B) Посібники з сільського господарства
- C) Газетні статті
- D) Художні книги

16. Яке слово в латинській назві рослини зазвичай пишеться з малої літери?

- A) Родова назва
- B) Видова назва
- C) Прізвище автора
- D) Назва сімейства

17. Що означає латинський термін *sativa* у назві рослини?

- A) Дика
- B) Культивована
- C) Лікарська
- D) Шкідлива

18. Який приклад правильної повної наукової назви рослини із зазначенням автора?

- A) *Pisum sativum* Linnaeus
- B) *Pisum Sativum* l.
- C) *pisum sativum* L.
- D) *Pisum sativum* L.

19. У ботанічній класифікації, що означає термін *genus*?

- A) Сімейство
- B) Рід
- C) Вид
- D) Клас

20. Який латинський епітет вказує на рослину, що росте на болоті?

- A) *palustris*
- B) *aquaticus*
- C) *silvestris*
- D) *montanus*

ВПРАВИ

Вправа 1. Перекладіть українською мовою.

Solanum tuberosum

Pisum sativum

Triticum aestivum

Zea mays

Beta vulgaris

Allium cepa

Cucurbita pepo

Brassica oleracea

Phaseolus vulgaris

Hordeum vulgare

Вправа 2. Визначте Рід та Вид рослин.

Daucus carota

Malus domestica

Vitis vinifera

Fagopyrum esculentum

Lactuca sativa

Cicer arietinum

Capsicum annuum

Spinacia oleracea

Prunus persica

Cucumis sativus

Вправа 3. Класифікуйте наступні рослини за родом (якщо відомо), родом і видом:

1. *Solanum melongena*

2. *Brassica napus*

3. *Linum usitatissimum*

4. *Cynara scolymus*

5. *Cicer arietinum*

6. *Helianthus annuus*

7. *Oryza sativa*

8. *Trifolium pratense*

9. *Daucus carota*

10. *Zea mays*

Вправа 4. Поєднайте назви латинською мовою з українськими еквівалентами.

Латинська назва	Українська назва
1. <i>Fragaria vesca</i>	а. Суниця лісова
2. <i>Lycopersicon esculentum</i>	б. Помідор їстівний (або томат)
3. <i>Triticum durum</i>	в. Пшениця тверда
4. <i>Zea mays</i>	г. Кукурудза
5. <i>Capsicum annuum</i>	д. Перець однорічний
6. <i>Pisum sativum</i>	е. Горох посівний
7. <i>Phaseolus vulgaris</i>	ж. Квасоля звичайна
8. <i>Beta vulgaris</i>	з. Буряк звичайний
9. <i>Allium sativum</i>	и. Часник посівний
10. <i>Solanum lycopersicum</i>	й. Томат їстівний / Помідор

Вправа 5. Визначте рід та особливості узгодження

1. *Pisum sativum*
2. *Allium cepa*
3. *Solanum nigrum*
4. *Cucurbita maxima*
5. *Beta vulgaris*
6. *Malus domestica*
7. *Triticum durum*
8. *Fagopyrum esculentum*
9. *Raphanus sativus*
10. *Phaseolus vulgaris*

Вправа 6. Прочитайте та поясніть етикетки гербарію

1. *Allium cepa* L. – що означає «L.»?
2. *Beta vulgaris* var. *cicla* – що означає «var.»?
3. *Triticum aestivum* subsp. *compactum* – визначте підвид
4. *Cichorium intybus* – яка частина є родом?
5. *Pisum sativum* L. cv. «Green Arrow» – поясніть «cv.».
6. *Cucurbita pepo* – визначте тип рослини.
7. *Brassica rapa* subsp. *chinensis* – перекладіть і класифікуйте.
8. *Helianthus tuberosus* – їстівна частина?
9. *Lactuca sativa* var. *longifolia* – визначте сорт.
10. *Vitis labrusca* – використання в сільському господарстві?

Вправа 7. Перекладіть прикметники (епітети) і поясніть їх:

1. *officinalis*
2. *vulgaris*
3. *sativus/sativa/sativum*
4. *albus/alba/album*
5. *niger/nigra/nigrum*
6. *angustifolius*
7. *luteus/lutea/luteum*
8. *domesticus*
9. *maximum*
10. *pratensis*

Вправа 8. Виправте помилки в написанні наступних назв:

1. *zea Mays* →
2. *Pisum Sativum* →
3. *solanum tuberosum* →
4. *Allium CePa* →
5. *TRITICUM AESTIVUM* →
6. *beta vulgaris* →
7. *cucurbita Maxima* →
8. *Malus domestica* →
9. *Spinacia oleracea* →
10. *lycopersicon esculentum* →

Вправа 9. Перекладіть з української на латинську мову.

1. Пшениця м'яка
2. Кукурудза
3. Квасоля звичайна
4. Гірчиця сарептська
5. Яблуна домашня
6. Морква посівна
7. Буряк цукровий
8. Огірок посівний
9. Помідор їстівний
10. Соняшник однорічний

Вправа 10: Визначте морфологічні особливості. Вкажіть відмінювання, рід та відмінок (називний/родовий) наступних латинських слів:

1. *Triticum*
2. *Mali*
3. *Cucurbita*
4. *Allium*
5. *Beta*
6. *Pisi*
7. *Phaseolus*
8. *Solanum*
9. *Raphanus*
10. *Lactuca*

Вправа 11. Визначте родину рослин (*Family*) для кожної латинської назви.

1. *Solanum lycopersicum*
2. *Brassica oleracea*
3. *Pisum sativum*
4. *Zea mays*
5. *Allium sativum*
6. *Cucumis sativus*
7. *Helianthus annuus*
8. *Beta vulgaris*
9. *Vitis vinifera*
10. *Daucus carota*

Вправа 12. Визначте Рід, Вид і, якщо можливо, підвид/сорт рослин.

1. *Malus domestica* var. *borkh*
2. *Brassica oleracea* var. *capitata*
3. *Cucumis sativus* cv. «Marketmore»
4. *Solanum tuberosum* subsp. *andigena*
5. *Lactuca sativa* var. *longifolia*
6. *Cicer arietinum*
7. *Helianthus tuberosus*
8. *Oryza sativa* subsp. *japonica*
9. *Capsicum annuum* cv. «Bell»

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Цікаві факти про систематику та класифікацію в ботаніці

Систематика почалася з прагнення впорядкувати “хаос природи”. Перші вчені, які описували рослини, намагалися знайти сталі ознаки, щоб розрізнити види. Римські натурфілософи вже використовували прості класифікаційні принципи: ділили рослини на дерева (*arbores*), кущі (*frutices*), трави (*herbae*) та злаки (*gramina*).

Система Карла Ліннея — це не просто класифікація, а мовна революція.

Деякі роди названі на честь людей, але за латинськими правилами. У ботаніці існує традиція увічнювати імена вчених у назвах рослин. Але їх обов’язково латинізують:

Magnolia — на честь П’єра Маньоля,

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY-SA](#)

Fuchsia — на честь Леонарда Фукса,

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY-NC-ND](#)

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY](#)

Begonia — на честь Мішеля Бегона.

Такі назви зберігають історичну пам'ять і культурний контекст. Тому навіть людина, яка не є професійним ботаніком, може здогадатися про деякі властивості рослини за назвою.

Латинська назва дозволяє уникнути плутанини між народними назвами. Одна й та сама рослина може мати десятки різних народних назв (наприклад, «малина», «костяниця», «ожина» тощо).

Але латинська назва однозначна:

Rubus idaeus — малина,

Rubus fruticosus — ожина.

Це робить спілкування ботаніків більш точним.

Класифікація постійно змінюється — назви можуть оновлюватись. Завдяки сучасним методам (генетичному аналізу) вчені інколи змінюють положення рослини в системі, і хоча латинська назва залишається, її комбінація може змінитися: видовий епітет зберігається, але рід може стати іншим.

Це показує, що систематика — це жива наука.

Ботанічні назви — це мініатюрні латинські речення

У назві типу ***Eucalyptus globulus*** фактично міститься коротке повідомлення: «евкаліпт, який має форму кульки».

А ***Achillea millefolium*** означає «трава Ахілла з тисячею листочків».

Таким чином систематика не лише класифікує, але й описує.

**РОЗДІЛ 8.
ЛАТИНА В СУЧАСНІЙ АГРАРНІЙ
ОСВІТІ
ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТИ.
ПРЕФІКСАЦІЯ**

**Studium discendi
voluntate quae cogi
non potest alitur**

Що таке ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТИ?

У науковій латинській мові, особливо в ботанічному та агрономічному контекстах, багато слів утворюються шляхом поєднання коренів, префіксів та суфіксів грецького або латинського походження. Ці елементи називаються **терміноелементами** і слугують основою для сотень міжнародних термінів з класифікації, морфології, фізіології, екології та патології рослин.

Засвоєння терміноелементів дає змогу студентам:

- Розуміти латинські назви та наукові класифікації.
- Розпізнавати значення навіть незнайомих термінів.
- Чітко спілкуватися в міжнародному науковому контексті.

Загальногрецькі терміноелементи

Грецькі корені особливо поширені в біологічній та екологічній термінології.

Терміно елемент	Значення	Приклад	Тлумачення
phyto-	рослина	<i>phytopathologia</i>	вчення про хвороби рослин
myco-	гриб	<i>mycorrhiza</i>	симбіоз грибів і коренів
xero-	сухий	<i>xerophyta</i>	рослини, що ростуть у сухих місцях
hydro-	вода	<i>hydroponica</i>	вирощування у воді
chloro-	зелений	<i>chloroplastum</i>	зелена пластида, що відповідає за фотосинтез
micro-	дрібний	<i>microflora</i>	мікроскопічні рослинні організми
macro-	великий	<i>macrophyta</i>	великі водні рослини
auto-	само-	<i>autotrophus</i>	організм, що сам живиться за рахунок фотосинтезу

Поширені латинські терміоелементи

Латинські корені переважають у назвах частин рослин, методах вирощування та назвах видів.

Терміно елемент	Значення	Приклад	Тлумачення
agro-	поле, земля	agronomia	наука про обробіток поля
horti-	сад	horticultura	садівництво
silva-	ліс	silvicultura	лісове господарство
flori-	квітка	floricultura	вирощування квітів
fructi-	фрукт	fructificatio	плодоутворення
radic-	корінь	radicella	малий корінь
cultura	вирощування	viticultura	виноградарство
sativus/ -a	культурний	Beta vulgaris sativa	буряк культурний

Читання та тлумачення складних термінів

Проаналізуємо кілька ботанічних термінів за допомогою терміоелементів:

- **Agricultura** = ager (поле) + cultura (обробіток) → «обробіток полів»

- **Phytopathologia** = фіто- (рослина) + патос (хвороба) + -логія (вивчення) → «вивчення хвороб рослин»

- **Silvicultura** = silva (ліс) + cultura → «лісове господарство»

Розуміння походження та значення кожної частини допомагає розшифрувати термін без перекладу.

Що таке ПРЕФІКСАЦІЯ?

Префіксація — це спосіб творення нових слів за допомогою префіксів (лат. *praefixum* – «те, що поставлене попереду»), тобто додавання коротких морфем перед основою слова. У латинській мові префікси змінюють або уточнюють значення дієслів, іменників, прикметників, а також часто мають просторове або часово-логічне забарвлення.

Префіксація є важливим явищем і для наукової аграрної термінології, оскільки багато ботанічних, біологічних і агротехнічних термінів походять від латинських основ з префіксами.

Основні латинські префікси

Префікс	Значення	Приклад (лат.)	Переклад українською
in-	в, у, на	<i>inserere</i>	садити в, вкладувати
sub-	під, нижче	<i>subterraneus</i>	підземний
super-	над, вище	<i>superficies</i>	поверхня
re-	знову, назад	<i>reviviscere</i>	оживати
pro-	уперед, на користь	<i>producere</i>	виробляти, вирощувати
trans-	через, по той бік	<i>transplantare</i>	пересаджувати
inter-	між	<i>interagere</i>	взаємодіяти
ab-	від, геть	<i>abscidere</i>	відрізати, обрізати
ad-	до, при	<i>adponere</i>	прикладати
de-	вниз, з, усунення	<i>deplantare</i>	видаляти рослини

Значення префіксів у сільському господарстві

У агрономічній лексиці латинські префікси дозволяють створювати точні, стислі терміни для опису процесів, напрямків дії або частин рослин. Використання префіксів дає змогу формувати уніфіковані міжнародні терміни, які зрозумілі науковцям у всьому світі.

Приклади латинських термінів із префіксами

1. **transplantatio** – пересадка рослин (**trans-** = через, переміщення + **plantatio** = посадка).

Transplantatio arborum in agris vere fit.

– Пересадка дерев у полях здійснюється навесні.

2. **subspecies** – підвид (**sub-** = під, нижче + **species** = вид).

Triticum aestivum subsp. compactum L. – пшениця м'яка підвид компактний.

3. **reproductio** – відтворення, розмноження (**re-** = знову, повторно + **productio** = виробництво).

Reproductio seminum est fundamentum agriculturae.

– Відтворення насіння є основою сільського господарства.

4. **insectum** – комаха (буквально: «розділене всередину»). (**in-** = всередину + **sectum** = розрізане, від **secare** – різати).

Insecta parva saepe magnum damnum agris faciunt.

– Малі комахи часто завдають великих збитків полям.

5. **intercultio** – міжрядна обробка ґрунту (**inter-** = між + **cultio** = обробка).

Intercultio Zeae maydis necessaria est ad crescendum.

– Міжрядна обробка кукурудзи необхідна для росту.

6. **praecultivatio** – попередня обробка ґрунту (**prae-** = перед + **cultivatio** = обробіток).

Praecultivatio soli humiditatem meliorem facit.

– Попередній обробіток ґрунту покращує вологість.

7. **cooperatio agricolarum** – співпраця землеробів (**co-** = разом + **operatio** = дія).

Cooperatio agricolarum ad messim maiorem ducit.

– Співпраця землеробів веде до більшого врожаю.

АФОРИЗМИ, КРИЛАТІ ВИРАЗИ

Qui terminos novit, rem intelligit.

Хто знає терміни — розуміє суть справи.

Scientia terminis nititur.

Наука ґрунтується на термінах.

Agricultura est ars vitae.

Сільське господарство — це мистецтво життя.

Agricolae vitam terra alit.

Життя землероба живиться землею.

Terra mater omnium fructuum.

Земля — мати всіх плодів.

Ubi ager, ibi vita.

Де є поле — там і життя.

Sine agricultura, nihil est.

Без сільського господарства — нічого немає.

Labor agriculturalum fundamentum rei publicae est.

Праця землеробів — основа держави.

Terra et scientia sustent vitam.

Земля і знання підтримують життя.

Herba tenuis etiam saxum findit.

Навіть тендітна трава може розколоти камінь.

Planta bene curata bene respondet.

Доглянута рослина добре віддячує.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що таке терміноелемент? Назвіть поширені латинські терміноелементи.
2. Що означає такий терміноелемент як **radic-**?
3. Проаналізуйте ботанічні терміни за допомогою терміноелементів: **viticultura, herbicide**.
4. Що таке префіксація? Наведіть приклад латинського слова з префіксом.
5. Яке значення має префікс **sub-** у латинській мові?
6. Чим відрізняється префікс **re-** від префікса **de-**?
7. Як знання префіксів допомагає розуміти наукову термінологію в агрономії?
8. У якому слові використано префікс, що означає «через, по той бік»?
9. Які лат. префікси означають напрямок дії назад/знизу вгору?
10. Як перекладається слово **interactio**, і який у ньому префікс?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який терміноелемент стосується насіння?

- A) -flos
- B) -semen
- C) -radix
- D) -folium

2. Слово herbicide містить елемент herba-, що означає:

- A) трава
- B) дерево
- C) гриб
- D) сік

3. Що означає терміноелемент *-cultura* у слові *agricultura*?

- A) земля
- B) вода
- C) вирощування
- D) покриття

4. Який із наведених префіксів означає «під» або «нижче»?

- A) super-
- B) trans-
- C) sub-
- D) re-

5. Яке значення має префікс *re-* у слові *reproductio*?

- A) припинення
- B) створення
- C) знищення
- D) повторення або відновлення

6. Слово *transplantatio* утворене за допомогою префікса:

- A) de-
- B) trans-
- C) in-
- D) ad-

7. Яке слово перекладається як «підземний»?

- A) subterraneus
- B) supraterra
- C) subterraneus
- D) subfolius

8. Який префікс використано у слові *inseminatio*?

- A) in-
- B) sem-
- C) se-
- D) ex-

9. Позначте слово, яке означає «видалення рослин»:

- A) reproductio
- B) deplantatio
- C) inseminatio
- D) transplantatio

10. Вкажіть латинський префікс, що відповідає українському «над»:

- A) ab-
- B) sub-
- C) super-
- D) de-

11. Доберіть правильний латинський термін до українського пояснення - «Дія, яка виконується повторно»

- A) insectum
- B) reproductio
- C) intercultio

12. Доберіть правильний латинський термін до українського пояснення - «Спільна робота, взаємодія»

- A) cooperatio
- B) subspecies
- C) transplantatio

13. Доберіть правильний латинський термін до українського пояснення - «Вид нижчого рангу»

- A) subspecies
- B) praecultivatio
- C) transplantatio

14. Доберіть правильний латинський термін до українського пояснення - «Рослина, що вирощується для їжі або корму»

- A) alimentum
- B) officinalis
- C) decorativum
- D) venenatum

ВПРАВИ

Вправа 1. Розпізнайте терміноелемент. У кожному з поданих слів підкресліть латинський терміноелемент і поясніть його значення:

1. foliarium →
2. radicifragus →
3. seminarium →
4. horticultura →
5. floriferus →

Вправа 2. Визначте значення терміноелемента у слові. Розгляньте подані слова. Назвіть терміноелемент і вкажіть його значення українською.

Слово	Терміноелемент	Значення терміноелемента
1. <i>arboricultura</i>		
2. <i>fungicidum</i>		
3. <i>aquiferus</i>		
4. <i>silvicultura</i>		
5. <i>viticultor</i>		

Вправа 3. Поєднайте терміноелемент з його українським значенням.

Терміноелемент	Значення
1. <i>-vinum</i>	А) корінь
2. <i>-radix</i>	В) вино
3. <i>-fructus</i>	С) плід
4. <i>-flos</i>	Д) квітка
5. <i>-semen</i>	Е) насіння

Вправа 4. Доберіть правильний терміноелемент до кожного українського слова (перекладу).

Українське слово (перекладу)	Латинський терміноелемент
1. Ґрунт	
2. Насіння	
3. Сік	
4. Листок	
5. Стебло	
6. Ліс	
7. Вода	
8. Трава	
9. Поле	
10. Виноград	

Вправа 5. У кожному з наведених латинських термінів знайдіть префікс, визначте його значення та перекладіть слово українською.

№ п/п	Латинське слово	Префікс	Значення префікса	Переклад
1	<i>Subarbustum</i>			
2	<i>Reproductio</i>			
3	<i>Dehumidificatio</i>			
4	<i>Transplantatio</i>			
5	<i>Iniectio</i>			

Вправа 6. Поєднай префікс із відповідним словом, щоб утворити правильний латинський аграрний термін та перекладіть його українською.

№ п/п	Префікс	Основа	Слово	Переклад
1	<i>re-</i>	<i>portare</i>		
2	<i>sub-</i>	<i>scidere</i>		
3	<i>in-</i>	<i>ponere</i>		
4	<i>ad-</i>	<i>forestatio</i>		
5	<i>trans-</i>	<i>viviscere</i>		
6	<i>ab-</i>	<i>producere</i>		
7	<i>re-</i>	<i>serere</i>		
8	<i>super-</i>	<i>semination</i>		
9	<i>de-</i>	<i>ficies</i>		
10	<i>re-</i>	<i>humidus</i>		

Вправа 7. Оберіть правильне значення латинського слова з префіксом:

1. *Replantatio* означає:

- A) Знищення рослини
- B) Пересаджування знову
- C) Посів у перше поле
- D) Удобрення ґрунту

2. *Subfolium* означає:

- A) Верхня частина листка
- B) Листя в центрі
- C) Те, що під листком
- D) Нове листя

3. *Inseminatio* означає:

- A) Очищення насіння
- B) Внесення насіння
- C) Видалення насіння
- D) Розділення насіння

ЦІКАВО ЗНАТИ!

Цікаві факти про римський календар та місяці

Огляд року називався *calendarium* (звідси календар), так само називалася і боргова книга, тому що відсотки платили під час календ. Річний календар запровадив у 45 р. до н.е. Юлій Цезарь і сьогодні цим календарем користуються деякі православні церкви. Рік починався навесні – в день наприкінці березня, під час весняного рівнодення. Рік налічував 10 місяців, які називалися спочатку «Перший», «Другий», «Третій»... Згодом римляни почали присвоювати місяцям назви. Кількість днів у році становила 304, що не збігалось з природним циклом, тому той календар був незручним.

У часи другого легендарного царя Нуми Помпілія VII ст. до н. е. була проведена календарна реформа, за якою до римського календаря додали ще два місяці: одинадцятий *Ianuaris* (січень, названий на честь дволикого бога Януса) і дванадцятий *Februarius* (лютий, названий на честь бога підземного царства Фебрууса).

Астрономи підраховали, що рік складався з 365 днів та 6 годин. Щоб не розпочинати рік у різні години дня, стали вважати, що кожен три роки тривалість становить 365 днів, а на 4-й – 366. Цей останній було названо високосним. Кількість днів кожного місяця зберіглася досі (30 і 31 день, у лютому – 28 днів протягом трьох років і 29 – у високосному). Рік поділили на 12 місяців. Першим місяцем вважався січень, бо 1 січня консули та нові урядовці вступали на свою посаду і починався римський господарський рік. Згодом жреці заплутали вимір часу, бо невчасно додавали високосні роки. Календар був зручним і простим, але не точним.

За такою системою відлік часу кожні 400 років календар випереджував час на 3 доби. Тому систему обліку було пересунуто на 10 днів уперед – весняне рівнодення збігалось з 21 березня (день і ніч за тривалістю були рівними). Цей календар має більшу точність, але на час його впровадження різниця з юліанським становила 13 днів. У римо-католицькій церкві 1582 року юліанський календар був витіснений так званим григоріанським календарем папи Григорія XIII.

В Україні григоріанський календар діє з 31.01.1918 р. Наступний день був не 1, а 14 лютого. Відтоді існує поняття «старий стиль» і «новий стиль».

Назви більшості місяців року, якими ми користуємося сьогодні, походять із латинської мови та давньоримської традиції.

1 місяць - Ianuarius (січень)

Названий на честь бога *Ianus*, дволикого охоронця дверей (*ianua* – «двері») і всіх початків. Він дивився і в минуле, і в майбутнє – саме тому цей місяць став початком року. Янус дивився одночасно назад і вперед, у минуле і майбутнє. Це пояснює, чому саме цей місяць відкриває рік.

2 місяць - Februarius (лютий)

Одні вважають, що цей місяць названий на честь бога підземного царства Фебрууса, а інші – що він походить від слова *februa* – «очищення, жертви». У цьому місяці відбувалися свята очищення (*Februa*, або *Lupercalia*) – обряди для очищення міста та людей перед весною. Лютий був найкоротшим місяцем, бо вважався «небезпечним» і «нещасливим».

3 місяць - Martius (березень)

Названий на честь бога війни *Mars*. Це був перший місяць року у стародавніх римлян. Це був час початку військових походів і сільськогосподарських робіт. Березень був місяцем юнаків і військової сили.

4 місяць - Aprilis (квітень)

Етимологія пов'язана зі словом *aperire* – «відкривати» (місяць розкриття бутонів). Квітень – місяць «розкривання» землі, бутонів і квітів. Деякі вчені вважають, що назва походить від *Aphrodite* (богині краси), яку римляни ототожнювали з Венерою. У цей місяць відзначали *Veneralia* – свято на честь Венери.

5 місяць - Maius (травень)

Назва походить від богині *Maia*, що уособлювала весняне зростання і родючість. Це місяць природи, що розквітає. Саме в цей час проводили обряди для забезпечення плодючості та врожаю.

6 місяць - Iunius (червень)

Присвячений богині шлюбу та сім'ї *Iuno* (Юнона). Цей місяць вважався сприятливим місяцем для весіль. Деякі джерела виводять назву також від римського роду *Iunii*.

7 місяць - Iulius (липень)

Спершу звався *Quintilis* («п'ятий» місяць), але у 44 р. до н.е. був перейменований на честь Гая Юлія, автора календарної реформи (Юліанський календар). Цезар народився саме в цьому місяці.

8 місяць - Augustus (серпень)

Раніше – *sextilis* («шостий» місяць). Згодом, у 8 р. до н.е. названий на честь імператора Октавіана Августа. За Августа відбулося багато перемог і важливих подій саме в цьому місяці.

9 місяць - September (вересень)

Від *septem* – «сім». Це був сьомий місяць у старому римському календарі. У старому календарі березень був першим місяцем року, тож вересень – сьомий. Цікаво те, що хоча календар змінився, назва зберегла старе значення.

10 місяць - October (жовтень)

Від *octo* – «вісім». Це був «восьмий місяць» за старим рахунком.

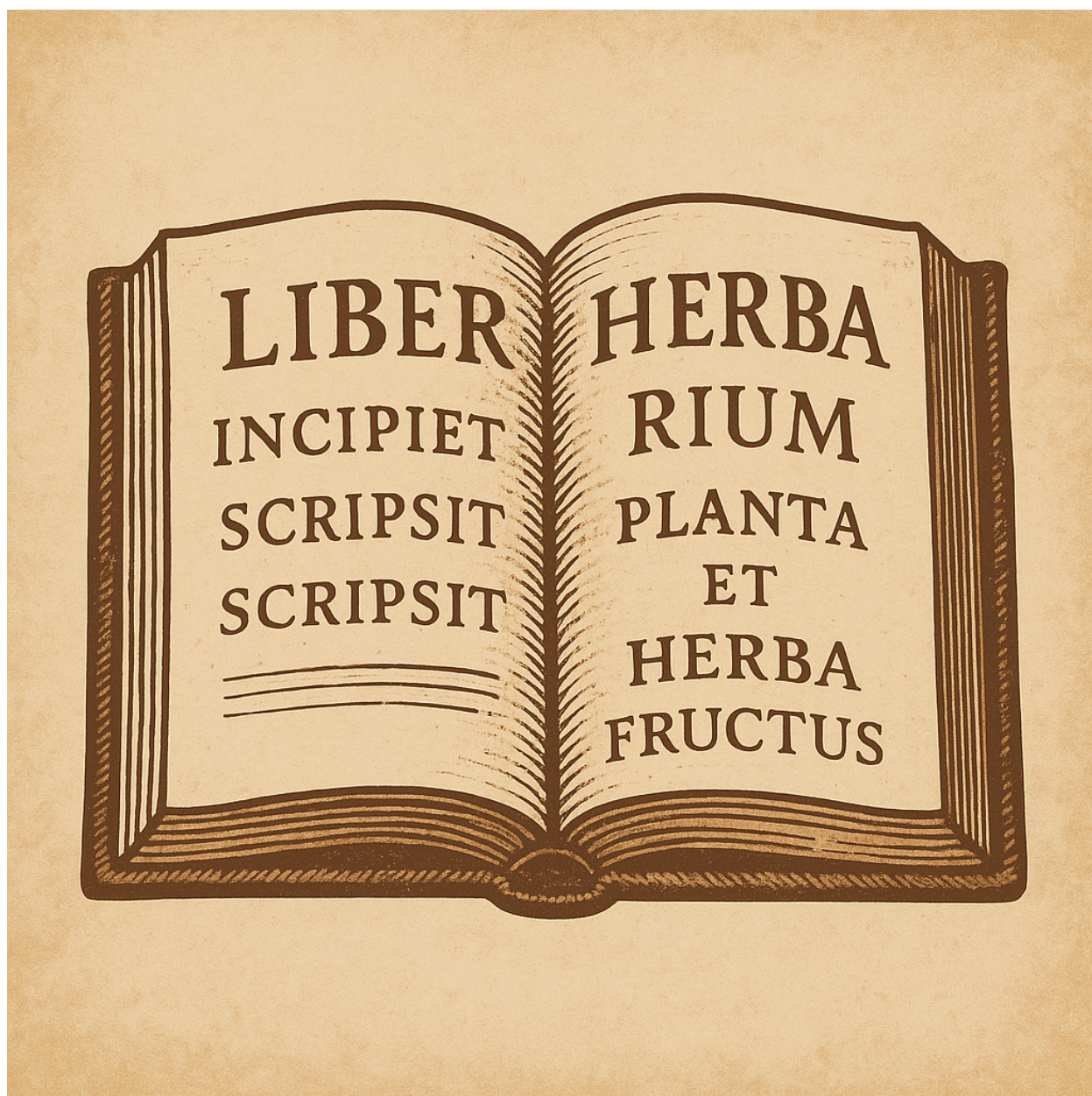
11 місяць - November (листопад)

Походить назва від *novem* – «дев'ять». Це давній дев'ятий місяць римського року.

12 місяць - December (грудень)

Від *decem* – «десять». Це завершальний місяць року у старому 10-місячному календарі.

**ЗАВДАННЯ
ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ**

ТЕМА 1. КОРОТКА ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ВІД ДАВНІХ ГРЕКІВ І РИМЛЯН ДО СУЧАСНОСТІ

Перші форми землеробства виникли ще в добу неолітичної революції (приблизно 10–8 тис. до н. е.), коли первісні громади людей перейшли від збиральництва до вирощування культурних рослин і приручення тварин. Давні люди поступово одомашнювали дикі злаки, формуючи перші *agri cultura* — «практики обробітку землі». Саме тоді з'явилися перші *agri* (поля), де почали культивувати пшеницю, ячмінь і бобові. Осілість людей дала початок появі ранніх аграрних спільнот, а разом із ними — першим знаряддям праці: *aratrum* (плуг), *falx* (серп), *ligo* (заступ).

Однак справжнього розвитку сільське господарство досягло у цивілізаціях Середземномор'я, насамперед у Давній Греції та Римі.

У Стародавній Греції сільське господарство стало основою економіки міст (*polis*). Греки були майстерними землеробами, вирощували пшеницю (*triticum*), ячмінь (*hordeum*), оливу (*oliva*), виноградну лозу (*vitis*). Вони першими систематизували знання про перші системи сівозміни, зрошення та догляд за ґрунтами, кліматом і рослинами. Мислитель Теофраст у своїй праці *Historia Plantarum* («Історія рослин») заклав основи ботаніки, описавши сотні культур і методи їх вирощування. Давні греки розуміли землеробство як поєднання праці, науки та божественної підтримки, за переказами, землеробство людям подарувала Деметра — богиня родючості й хліборобства, вони шанували її. Свято *Thesmophoria* було присвячене вдячності за врожай та збереження родючості землі.

Римляни розвинули грецькі здобутки та перетворили землеробство на високоефективну галузь. Саме в Римі сформувалися базові принципи *agricultura* — науки про ведення господарства. Вони створили багату аграрну термінологію, більшість якої зберігається до сьогодні:

agricola — землероб

frumentum — зерно

villa rustica — сільська садиба

instrumenta agricola — знаряддя праці

cultura vinearum — виноградарство

Видатні римські автори Марк Порцій Катон, Варрон та Колумелла створили цілі трактати про догляд за садами, полями та тваринами: *De Agri Cultura*, *De Re Rustica*, *Res Rusticae*. Вони описували застосування плуга з металевим лемешем, сівозміни, удобрення (*fertilitas*) та зрошення (*irrigatio*). Римські садівники активно вирощували яблуню (*malus*), грушу (*pirus*), сливу (*prunus*), а також розводили виноградники, що стали основою європейського садівництва. Завдяки будівництву доріг та торгових шляхів римляни поширили в Європі культури пшениці, винограду, яблуні, сливи та багатьох інших рослин.

Після занепаду Римської імперії аграрні знання зберігали монастирі, де ченці вели город (*hortus*), сад (*potarium*) та підтримували традиції вирощування лікарських і харчових культур. У середньовіччі набули поширення трипільна система землеробства, ремісничі інструменти та перші форми аграрної кооперації.

У Новий час розвиток агрохімії, селекції та машинобудування привів до значного зростання продуктивності. З'явилися такі поняття, як інтенсивне землеробство (*cultura intensiva*) та сільськогосподарська механіка (*mechanica agricola*). Дослідження ґрунтів, мінеральних добрив і сортостворення стали основою сучасної агрономії.

У добу Відродження та Просвітництва аграрна наука пережила новий етап розвитку. Європейські вчені почали систематизувати знання про рослини, зокрема завдяки працям Карла Ліннея (*Systema Naturae*). Латинська номенклатура (*nomenclatura*) стала універсальною мовою наук про рослини.

У XX–XXI століттях аграрна галузь увійшла в епоху високих технологій. Використання біотехнології (*biotechnologia*), генетики рослин (*genetica plantarum*), сучасного зрошення (*irrigatio moderna*), систем точного землеробства (*agricultura praecisa*) та цифрового моніторингу змінило підходи до вирощування культур. Україна, маючи родючі чорноземи, перетворилася на одного з ключових гравців світового аграрного ринку. Сучасні українські аграрії застосовують автоматизовані системи контролю, супутникові технології, дрони та новітні методи селекції. Завдяки сучасним технологіям українське землеробство успішно розвиває вирощування зернових, олійних культур, садівництво, овочівництво та органічне виробництво.

Так історія сільського господарства (*agricultura*) — від перших примітивних полів неоліту, через грецькі оливкові гаї й римські

виноградники, до інноваційних агротехнологій сучасності — демонструє, як людство протягом тисячоліть вдосконалює своє вміння працювати із землею та рослинами. Це шлях постійного розвитку, де давні знання переплітаються з новітніми досягненнями, формуючи аграрну науку сьогодення.

Україна продовжує давні традиції античного землеробства, поєднуючи їх з новітніми підходами. І нині студенти-агрономи вивчають латинську мову, адже вона зберегла точні ботанічні терміни (*termini botanici*) та сільськогосподарські терміни (*termini agricoli*), що використовуються у ботаніці, агрономії, ґрунтознавстві, біології та рослинництві.

Таким чином, шлях від перших землеробів до сучасних аграріїв — це історія про постійний розвиток, накопичення знань і повагу до землі, що дає людині життя.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Чому давні греки вважали землеробство центральною частиною життя полісу? Які культури вони вирощували найчастіше?
2. Які внески зробив Феофраст у розвиток аграрної науки?
3. Які римські автори написали найвідоміші праці про сільське господарство та які аспекти вони описували?
4. Чим відрізнялася система землеробства у Римській імперії від грецької?
5. Які основні технологічні зміни вплинули на розвиток сучасного землеробства в Україні?
6. Яке значення мала латинська мова для систематизації рослин у новий час?
7. У чому полягає важливість *agricultura sustentabilis* у XXI столітті?
8. Як античні традиції вплинули на сучасне українське садівництво та зернове виробництво?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка богиня вважалася покровителькою землеробства у давніх греків?

- A. Афіна
- B. Гера
- C. Деметра
- D. Артеміда

2. Який латинський термін означає «землероб»?

- A. frumentum
- B. agricola
- C. sterus
- D. ager

3. Який давньогрецький учений вважається «батьком ботаніки»?

- A. Платон
- B. Геродот
- C. Феофраст
- D. Демосфен

4. У якій праці Колумелли викладені рекомендації щодо землеробства?

- A. Historia Naturalis
- B. De re rustica
- C. Naturalis Scientia
- D. Liber Agrorum

5. Яка культура була однією з головних у Давній Греції?

- A. Картопля
- B. Кукурудза
- C. Олива
- D. Цукровий буряк

6. Який термін латинською означає «поле»?

- A. villa rustica
- B. instrumenta
- C. ager
- D. hortus

7. Яка система була характерною для середньовічного землеробства?

- A. Меліорація
- B. Трипільна система
- C. Гідропоніка
- D. Вертикальне фермерство

8. Який чинник найбільше вплинув на розвиток сучасного землеробства?

- A. Збільшення кількості міфів
- B. Використання високих веж
- C. Впровадження технологій (GPS, дрони, сенсори)
- D. Відмова від механізації

9. Хто запровадив систематичну латинську номенклатуру рослин?

- A. Аристотель
- B. Карл Лінней
- C. Колумелла
- D. Варрон

10. Який сектор є ключовим для сучасної економіки України?

- A. Космічна промисловість
- B. Аграрний сектор
- C. Текстильна промисловість
- D. Авіабудування

ЛАТИНСЬКА МОВА ТА ҐРУНТОЗНАВСТВО

Латинська мова відіграє важливу роль у науковому описі ґрунтів, адже багато ґрунтових термінів, класифікацій та процесів мають латинське походження. Це пов'язано з тим, що латина довгий час була мовою науки, а геологи, біологи й агрономи XVI–XIX ст. використовували її для точності та універсальності термінів. Для сучасного агронома знання основних латинських ґрунтознавчих термінів полегшує роботу з міжнародними джерелами, нормативними документами та науковими статтями.

Важливі ґрунтові терміни латинського походження

***Humus* — гумус**

Термін *humus* у перекладі означає «земля», «ґрунт». У ґрунтознавстві ним позначають органічну частину ґрунту, що утворилася внаслідок розкладання рослинних і тваринних решток.

Гумус визначає родючість ґрунту, впливає на структуру, повітропроникність, водоутримання й біологічну активність. Українські чорноземи є одними з найбагатших на *humus*, що робить їх унікальними у світі.

***Solum* — ґрунт, шар ґрунту**

Слово *solum* означає «ґрунт», «ґрунтовий шар». У наукових текстах використовується для позначення профілю ґрунту або його окремих горизонтів.

Наприклад:

solum profundum — глибокий ґрунт,

solum fertilis — родючий ґрунт.

***Argilla* — глина**

Термін *argilla* позначає глинисті частки ґрунту. Важливий для опису гранулометричного складу ґрунту: глинисті ґрунти (*argillosi*) характеризуються високою вологоємністю, але повільним прогріванням і щільністю.

***Arena* — пісок**

Латинське *arena* означає пісок. Піщані ґрунти (*arenosi*) легкі, добре дреновані, швидко прогріваються, але мають низьку здатність до утримання поживних речовин.

***Calx* — вапно, вапняк**

Термін *calx* означає вапняк або вапно. У ґрунтознавстві використовується для опису карбонатних ґрунтів і процесів накопичення карбонатів (*calcificatio*). Вапнування ґрунтів (*calcatio*) сприяє зменшенню кислотності та підвищенню доступності поживних елементів.

Класифікація ґрунтів латинською мовою

У міжнародній практиці використовують латинізовані терміни для позначення основних типів ґрунтів.

Приклади:

***Chernozem* (міжнародна латинізована назва) — чорнозем**

Назва походить від слов'янського чорно + земля, але у міжнародній системі вона фіксується як латинізована форма *Chernozem*.

Характеристику має таку: високий вміст *humus*, глибокий профіль, надзвичайно родючий ґрунт. Переважає в Україні.

***Phaeozem* — темно-гумусові ґрунти**

Від грец. *phaeo* — темний + *zem* — земля.

Родючі, багаті на органіку ґрунти.

***Acrisols* — кислі ґрунти**

Назва походить від *acer* — гострий, кислий.

Характерні для умов дощових кліматів, але важливі для розуміння кислотності.

***Arenosols* — піщані ґрунти**

Від *arena* — пісок.

Мають легку структуру, низький вміст глини (*argilla*) та *humus*.

***Gleysols* — глейові ґрунти**

Від лат. *glēs* — блискучий, мокрий.

Формуються у надмірно зволжених умовах.

***Luvisols* — лесові ґрунти**

Від *luere* — вимивати.

Характеризуються вимиванням глини в нижні горизонти.

Латинські назви ґрунтових процесів

Багато ґрунтових процесів мають латинські або латинізовані назви:

***Podzolizatio* — підзолізація**

Процес вимивання гумусу та мінералів у нижні горизонти, утворення світлого елювіального шару. Властивий підзолистим ґрунтам.

***Mineralizatio* — мінералізація**

Розкладання органічних речовин до мінеральних сполук. Важливий процес, що визначає вміст доступних поживних елементів.

***Humificatio* — гуміфікація**

Утворення *humus* із органічних залишків.

***Calcareatio* — накопичення карбонатів**

Процес утворення карбонатних горизонтів у степових ґрунтах.

***Salinizatio* — засолення**

Накопичення солей у ґрунтовому профілі.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Що означає термін *humus* і яку роль він відіграє у родючості ґрунтів?
2. Які властивості мають ґрунти, що містять високий відсоток *argilla*?
3. Чому термін *arena* важливий для характеристики ґрунтової структури?
4. Які ґрунтові процеси позначають терміни *mineralizatio* та *podzolizatio*?
5. Які латинські терміни використовують у міжнародній класифікації ґрунтів?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Термін *humus* позначає:

- A. Піщану частину ґрунту
- B. Глину
- C. Органічну частину ґрунту
- D. Карбонати

2. Який термін означає «глину»?

- A. Arena
- B. Argilla
- C. Calx
- D. Solum

3. Який ґрунтовий процес позначає *podzolizatio*?

- A. Утворення гумусу
- B. Підзолізацію
- C. Засолення
- D. Накопичення карбонатів

4. Термін *arena* стосується:

- A. Піску
- B. Кислотності
- C. Вапняку
- D. Органічних решток

5. Який латинізований термін використовується для позначення чорнозему?

- A. Luvisol
- B. Chernozem
- C. Arenosol
- D. Gleysol

6. Що означає *salx*?

- A. Гумус
- B. Вапно, вапняк
- C. Солі
- D. Волога

7. Який процес позначає термін *mineralizatio*?

- A. Руйнування глини
- B. Розкладання органіки до мінеральних речовин
- C. Накопичення солей
- D. Підкислення ґрунту

8. Ґрунти *Arenosols* є:

- A. Глейові
- B. Піщані
- C. Високогумусні
- D. Сильнокислі

9. Процес *humificatio* — це:

- A. Утворення гумусу
- B. Руйнування мінералів
- C. Вимивання глини
- D. Накопичення солей

10. Термін *solum* означає:

- A. Гранулометрію
- B. ґрунтовий шар
- C. Солонцюватість
- D. Ґрунтову кислотність

ТЕМА 2. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОСЛИНИ: ЛАТИНСЬКІ НАЗВИ, ЕТИМОЛОГІЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

1. *Triticum aestivum* — пшениця м'яка

Етимологія: *Triticum* походить від лат. *tritum* — «тертий, обмолочений», що пов'язано із процесом обмолоту зерна.

Aestivum означає «літній», вказуючи на період активної вегетації.

Значення: Пшениця — одна з ключових культур України, основа зернового експорту. Забезпечує виробництво хліба, борошна, круп та комбікормів. Україна входить до провідних експортерів пшениці у світі, а її вирощування критично важливе для продовольчої безпеки держави.

2. *Zea mays* — кукурудза

Етимологія: *Zea* пов'язують із давньогрецьким «зернова їжа», *mays* походить із мови індіанців та означає «джерело життя».

Значення: Кукурудза — найпоширеніша культура за обсягами вирощування в Україні. Використовується як зернова і силосна культура, є основою виробництва комбікормів, біоетанолу, крохмалю. Україна стабільно входить до світових лідерів експорту кукурудзи.

3. *Hordeum vulgare* — ячмінь звичайний

Етимологія: *Hordeum* пов'язане з індоєвропейським коренем «жорсткий» (через остистість зернівки), *vulgare* означає «звичайний, поширений».

Значення: Ячмінь — цінна кормова та пивоварна культура. В Україні використовується для відгодівлі худоби, виробництва солоду й круп. Завдяки невибагливості є важливою культурою посушливих регіонів.

4. *Avena sativa* — овес посівний

Етимологія: *Avena* ймовірно пов'язане з лат. *avus* — «дід», оскільки вважався «старою» культурою, а *sativa* означає «посівна».

Значення: Овес є основою виробництва вівсяних круп, кормів для конярства та молодняка худоби. Цінується за вміст білка і β-глюканів. Особливо важливий для Полісся та північних регіонів.

5. *Glycine max* — соя культурна

Етимологія: *Glycine* від грец. *glykys* — «солодкий», що відображає вміст поживних речовин;

max — «велика, найбільша».

Значення: Соя — одна з найприбутковіших культур сучасного рослинництва України. Є найважливішим білковим компонентом у виробництві комбікормів, олії та харчових продуктів. Україна активно нарощує площі під соєю завдяки високому експортному попиту.

6. *Helianthus annuus* — соняшник однорічний

Етимологія: *Helianthus* — від *helios* («сонце») і *anthos* («квітка»). *Annuus* означає «однорічний».

Значення: Соняшник — стратегічна олійна культура України. Україна є світовим лідером із виробництва та експорту соняшникової олії. Забезпечує переробну галузь та створює високі економічні надходження агросектору.

7. *Brassica napus* — ріпак озимий

Етимологія: *Brassica* означає «капустяна рослина»,

napus — давньолатинська назва ріпи.

Значення: Ріпак — основа виробництва біодизелю та цінної рослинної олії. Український ріпак високо цінується в ЄС, тому культура є важливою експортною позицією та джерелом валютних надходжень.

8. *Solanum tuberosum* — картопля

Етимологія: *Solanum* — від лат. «заспокійливий», через властивості деяких видів роду;

tuberosum — «бульбистий».

Значення: Картопля традиційно є «другим хлібом» українців. Використовується у харчовій промисловості, тваринництві та як сировина для переробки на крохмаль. Особливо важлива для дрібних і середніх господарств.

9. *Beta vulgaris* — буряк звичайний (цукровий)

Етимологія: *Beta* — древня назва буряка, *vulgaris* — «поширений».

Значення: Цукровий буряк є основою виробництва цукру в Україні. Хоча площі скоротилися, культура залишається стратегічно важливою для продовольчої промисловості та експорту продуктів переробки.

10. *Medicago sativa* — люцерна посівна

Етимологія: *Medicago* походить від назви давньої області Мідія, звідки її привезли; *sativa* — «культурна, посівна».

Значення: Люцерна — ключова кормова бобова рослина. Має найвищий вміст білків серед кормових культур, збагачує ґрунт азотом, є основою раціонів для молочного скотарства.

11. *Secale cereale* — жито посівне

Етимологія: *Secale* — давня латинська назва жита; *cereale* — «зернова культура».

Значення: Жито важливе для виробництва хліба, кормів, спирту. Добре росте на бідних ґрунтах і витримує суворі умови, тому жито є ключовою культурою для Полісся.

12. *Oryza sativa* — рис посівний

Етимологія: *Oryza* — грецька назва рису; *sativa* — «культурний, посівний».

Значення: Хоча площі під рисом в Україні обмежені, культура має стратегічне значення як сільськогосподарська культура для Півдня (Одеська, Херсонська області) у зрошуваних системах. Це забезпечує продовольчу безпеку, створює робочі місця в аграрному секторі, а також формує сировинну базу для харчової промисловості. В Україні з'явилися сорти рису, адаптовані до місцевих кліматичних умов, що сприяє розвитку вітчизняної селекції та агротехнологій.

13. *Pisum sativum* — горох посівний

Етимологія: *Pisum* — латинська назва гороху;
sativum — «посівний».

Значення: Горох важливий як білкова та сидеральна культура. Збагачує ґрунт азотом, використовується у комбікормах та харчовій промисловості, а також є важливим елементом сівозміни, покращуючи родючість ґрунту. Містить багато вітамінів групи В, С, D, Е, К, а також мінерали, такі як калій, фосфор, залізо, магній, мідь, йод. Вживається у свіжому вигляді (зелений горошок), а також консервується, заморожується, сушиться та використовується для приготування супів, каш і борошна.

14. *Phaseolus vulgaris* — квасоля звичайна

Етимологія: *Phaseolus* — від грец. *phaselos* — «біб»;
vulgaris — «звичайний, поширений».

Значення: Квасоля як продовольча культура, що забезпечує населення високобілковими продуктами харчування, а також як цінна агротехнічна культура, що збагачує ґрунт азотом. Її вирощують для отримання поживних зерен, які є заміником тваринних білків, а також використовують у харчовій промисловості та народній медицині.

15. *Vicia faba* — біб кормовий

Етимологія: *Vicia* — «витка рослина», *faba* — «біб».

Значення: Біб кормовий є цінною сільськогосподарською культурою, що використовується в кормовиробництві, харчовій промисловості та для покращення ґрунту як сидерат. Його вирощують для отримання високобілкового корму для тварин (використовується у годівлі свиней, ВРХ та птиці), а також як попередник для інших культур, який збагачує ґрунт азотом завдяки симбіозу з бульбочковими бактеріями.

16. *Linum usitatissimum* — льон звичайний (олійний)

Етимологія: *Linum* — «льон», *usitatissimum* — «найкорисніший».

Значення: Цінна олійна та волокниста культура. В Україні особливо важливий льон-олійний, він є перспективним для експорту в інші країни. Культура має значне значення для України як сировина для текстильної, харчової та будівельної промисловості, а також як джерело цінних харчових продуктів. Він використовується для виробництва

ляного волокна, олії та насіння, які мають широке застосування завдяки своїм унікальним властивостям.

17. *Cucumis sativus* — огірок посівний

Етимологія: *Cucumis* — «гардений плід»; *sativus* — «посівний».

Значення: Основна овочева культура відкритого та закритого ґрунту. Важлива для овочівництва та переробки. Огірок є популярним овочем, який вирощують для споживання, консервації та використання в народній медицині і косметології. Містить багато вітамінів (А, В, С), мінералів (калій) та антиоксидантів, що корисно для здоров'я. Огірок майже на 94-96% складається з води, що робить його низькокалорійним продуктом, корисним для дієтичного харчування.

18. *Brassica oleracea var. capitata* — капуста білокачанна

Етимологія: *Brassica* — «капустяна», *oleracea* — «городня», *capitata* — «з головою».

Значення: Провідна овочева культура України. Капуста як основний овоч у раціоні та важлива сільськогосподарська культура, вона є джерелом вітамінів, мінералів та мікроелементів, широко використовується в народній медицині для лікування виразок, гастритів та для зміцнення імунітету, а також є невід'ємною частиною української кухні. Використовується для свіжого споживання та квашення.

19. *Allium sera* — цибуля ріпчаста

Етимологія: *Allium* — «часникова рослина», *sera* — «цибулина».

Значення: Цибуля як стратегічно важлива сільськогосподарська культура, забезпечує продовольчу безпеку завдяки своєму широкому застосуванню в кулінарії та харчовій промисловості, а також як джерело здоров'я завдяки своїм корисним властивостям, таким як зміцнення імунітету, антибактеріальна та антиоксидантна дія. Вона є однією з найдавніших культур, яку вирощують в Україні для забезпечення населення вітамінами та мінералами.

20. *Daucus carota subsp. sativus* — морква культурна

Етимологія: *Daucus* походить від грец. «палючий» (через аромат), *carota* — стародавня назва моркви, *sativus* — «посівний».

Значення: Важлива овочева культура із стабільним попитом у свіжому та переробленому вигляді. Вона вирощується для споживання в їжу, виробництва соку та каротину, а також використовується в харчовій промисловості для консервування та виготовлення дитячого харчування. Крім того, морква має лікувальні властивості, допомагаючи при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, покращуючи зір та маючи загальнозміцнюючий ефект.

21. *Cucurbita pepo* — гарбуз звичайний

Етимологія: *Cucurbita* — «гарбузова рослина», *pepo* — «великий плід».

Значення: Гарбуз вирощується в усіх регіонах України і є однією з найпопулярніших баштанних культур. Гарбуз цінний для споживання в свіжому вигляді, для виробництва олії, пюре, каш, варення, інших страв та кормів. Україна має високий експортний потенціал гарбузового насіння. Гарбуз багатий на клітковину, вітаміни (А, С, Е, групи В) та мінерали (калій, магній, залізо), що робить його дуже корисним для здоров'я.

22. *Vitis vinifera* — виноград культурний

Етимологія: *Vitis* — «виноградна лоза», *vinifera* — «та, що дає вино».

Значення: Основна ягідна культура південних областей України. Вона є основою для виноробства, забезпечує робочі місця, є важливою харчовою культурою (вживання свіжим та в переробці) та джерелом корисних речовин для медицини й косметики. Виноградарство та виноробство історично розвинені в таких регіонах, як Закарпаття, Одещина, Крим та Бессарабія. Важлива культура для виноробства, соків, свіжого ринку.

Вивчення латинських назв рослин дозволяє студентам-агрономам точніше орієнтуватися в міжнародній аграрній літературі; розуміти ботанічну систематику; усвідомлювати історію назв культур, що формують основу українського рослинництва; застосовувати наукову термінологію у професійній діяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Поясніть, чому латинські назви важливі для професійного агронома.
2. Наведіть приклади культур, назви яких містять прикметник *sativus/sativa*, та поясніть його значення.
3. Які культури є стратегічно важливими для експорту України? Наведіть не менше трьох прикладів.
4. Порівняйте значення бобових культур (*Pisum*, *Vicia*, *Glycine*) для родючості ґрунтів.
5. Чому соняшник і ріпак відіграють ключову роль у виробництві рослинних олій?
6. Які культури найбільше поширені в Поліссі, а які — у Степу?
7. Поясніть етимологію назв *Triticum*, *Zea* та *Helianthus*.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Латинська назва пшениці м'якої:

- A) *Zea mays*
- B) *Triticum aestivum*
- C) *Hordeum vulgare*
- D) *Secale cereale*

2. Яка культура має назву, що буквально означає «сонячна квітка»?

- A) *Helianthus annuus*
- B) *Brassica napus*
- C) *Linum usitatissimum*
- D) *Beta vulgaris*

3. Яка рослина є бобовою культурою?

- A) *Pisum sativum*
- B) *Allium cepa*
- C) *Daucus carota*
- D) *Cucurbita pepo*

4. Латинська назва кукурудзи — це:

- A) *Zea mays*
- B) *Oryza sativa*
- C) *Avena sativa*
- D) *Beta vulgaris*

5. Яка з цих культур є олійною?

- A) *Helianthus annuus*
- B) *Pyrus communis*
- C) *Solanum tuberosum*
- D) *Vitis vinifera*

6. Що означає прикметник *sativa* у латинській назві?

- A) Дикий
- B) Культурний, посівний
- C) Лісовий
- D) Однорічний

7. Яка культура є основною для виноробства?

- A) *Malus domestica*
- B) *Prunus domestica*
- C) *Vitis vinifera*
- D) *Cucumis sativus*

8. *Brassica napus* — це:

- A) Ріпак
- B) Яблуня
- C) Морква
- D) Гарбуз

9. Яка культура має виражене кормове значення завдяки високому вмісту білка?

- A) *Linum usitatissimum*
- B) *Medicago sativa*
- C) *Solanum tuberosum*
- D) *Allium cepa*

10. Латинська назва картоплі:

- A) *Solanum tuberosum*
- B) *Beta vulgaris*
- C) *Cucurbita pepo*
- D) *Phaseolus vulgaris*

ФРУКТОВІ ДЕРЕВА: ЛАТИНСЬКІ НАЗВИ, ЕТИМОЛОГІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

1. *Malus domestica* — яблуна домашня

Етимологія: *Malus* — «яблуна», *domestica* — «домашня, культурна».

Значення: Найпоширеніша плодова культура України, особливо на Заході та в Центрі. Лідер за площами садів та експортом концентрованих яблучних соків. Використовується у свіжому вигляді, соках, переробці.

2. *Pyrus communis* — груша звичайна

Етимологія: *Pyrus* — «груша», *communis* — «звичайна, поширена».

Значення: Груша - перспективна плодова культура. Важлива для садівництва та переробки, добре адаптована до українського клімату. Важлива для садівництва Лісостепу та південно-західних регіонів.

3. *Prunus domestica* — слива домашня

Етимологія: *Prunus* — «слива», *domestica* — «культурна».

Значення: Провідна кісточкова культура. Україна відома експортом чорносливу та виробництвом соків, варення і повидла. Слива добре росте у багатьох кліматичних зонах України.

4. *Armeniaca vulgaris (Prunus armeniaca)* — абрикос звичайний

Етимологія: *Armeniaca* — «вірменська» (згадка про країну, де культура поширилась у Європі); *vulgaris* — «звичайний».

Значення: Особливо важливий для південних регіонів. Абрикос має велике значення для України як харчова культура, джерело вітамінів і мікроелементів, а також як цінна деревина та сировина для промисловості. Він широко використовується у харчуванні (свіжий,

сушений, консервований), медицині (лікування серцево-судинних захворювань, анемії, проблем з ШКТ), а також для виробництва музичних інструментів, клею та олії з кісточок.

5. *Prunus persica* — персик

Етимологія: *Persica* — «перський», вказує на походження культури з Персії.

Значення: Персик широко культивується в Україні, вирощується переважно на Півдні (Одещина, Миколаївщина) і є популярним фруктом, який споживають у свіжому вигляді, а також переробляють на соки, консерви та інші продукти. Має цінність як джерело корисних речовин для здоров'я, зокрема вітамінів, мінералів та антиоксидантів. Він корисний для серцево-судинної системи, травлення та шкіри, а також використовується у косметології та народній медицині.

6. *Prunus cerasus* — вишня

Етимологія: *Cerasus* походить від давньої назви міста Керасунт, звідки привезли черешню та вишню.

Значення: Україна — одна з найбільших виробниць вишні в Європі. Вишня є традиційною для України, яка має сприятливі кліматичні умови для її вирощування майже по всій території. Цінна для заморозки та соків. Плоди вишні використовуються у свіжому вигляді, а також для приготування варення, джемів, соків та напоїв. У період цвітіння вишневий сад є добрим медоносом.

7. *Prunus avium* — черешня

Етимологія: *Avium* — «пташина», бо птахи особливо люблять плоди.

Значення: Популярна експортна культура. Найкраще росте в Україні на Півдні та в Центрі. Вона є цінним плодовим деревом для виробництва десертних ягід, які споживають свіжими або переробляють на соки, компоти, варення, вино та джеми.

8. *Cydonia oblonga* — айва довгаста

Етимологія: *Cydonia* — від давньої назви критського міста Кідонія; *oblonga* — «подовжена».

Значення: Айва має значення для України як корисний фрукт, який широко використовується в кулінарії та народній медицині. Вона є

цінним джерелом вітамінів (С), (А), (В1), (В2), \ (В6), (РР) та мінералів, а також завдяки своїм властивостям використовується для приготування варення, желе, цукатів та інших продуктів. Добре росте в теплих регіонах.

9. *Juglans regia* — горіх волоський

Етимологія: *Juglans* — «жолудевий плід Юпітера»; *regia* — «царський».

Значення: Україна входить до топ-5 експортерів волоського горіха у світі. Важлива експортна продукція. Горіх багатий на білки, жири, вітаміни (групи В, Е, А, С, РР, К) та мінерали (магній, цинк, залізо, йод, калій, фосфор). Сприяє покращенню роботи мозку та пам'яті. Підтримує нормальне функціонування імунної системи та корисний для здоров'я шкіри та нігтів.

10. *Amygdalus communis (Prunus dulcis)* — мигдаль звичайний

Етимологія: *Amygdalus* — «мигдаль», *communis* — «звичайний».

Значення: Поширюється у Степу та Південному Лісостепу. Має високий експортний потенціал. Мигдаль має значне значення для України як цінна сільськогосподарська культура, джерело корисних продуктів та декоративна рослина. Він вирощується для отримання плодів, які є цінним харчовим продуктом та сировиною для харчової, парфумерної та медичної промисловості, а також є важливим раннім медоносом. Використовується в харчовій промисловості ядра, їх вживають свіжими, смаженими, додають у кондитерські вироби, шоколад, випічку та напої.

11. *Ficus carica* — інжир (смоква)

Етимологія: *Ficus* — «смоківниця», *carica* — «карійська» (з Карії, регіону в Малій Азії).

Значення: Успішно культивується в Криму та на Півдні. Має нішевий ринок і високий попит. Інжир має значення для України як рослина для впровадження в садівництво, оскільки клімат змінюється, а його вирощування стає все більш популярним у багатьох регіонах, включно з північними. Він є важливим харчовим продуктом завдяки своїм поживним властивостям та цінним дієтичним і лікувальним

властивостями, зокрема для серцево-судинної системи, травлення та як джерело антиоксидантів.

12. *Morus alba* — шовковиця біла

Етимологія: *Morus* — «тутове дерево», *alba* — «біла».

Значення: Важливе дерево для розвитку бджільництва й шовківництва. Шовковиця є джерелом харчових продуктів, цінної сировини та елементом озеленення. Її плоди споживають свіжими, консервують, використовують для виготовлення напоїв і випічки, а листя застосовують у медицині, тваринництві (як корм для шовкопрядів і силос для худоби) та для приготування чаю. Крім того, дерево використовують для зміцнення ґрунтів і озеленення міст завдяки його стійкості до забруднень.

13. *Sorbus aucuparia* — горобина звичайна

Етимологія: *Sorbus* — латинська назва горобини, *aucuparia* — «для ловлі птахів» (ягоди використовували як приманку).

Значення: Має декоративне, медоносне та харчове значення для переробки (соки, варення). Горобина є ще і декоративним елементом садівництва та культурним символом. Її плоди багаті на вітаміни (С), (Р), (В₂), (РР), (К), (Е) і використовуються в народній медицині для лікування авітамінозів, захворювань ШКТ, серцево-судинної системи та як сечогінний засіб. Крім того, горобина — це цінна сировина для харчової промисловості, матеріал для деревообробки.

14. *Castanea sativa* — каштан їстівний

Етимологія: *Castanea* — «каштан», *sativa* — «культурний, їстівний».

Значення: В Україні можливе вирощування у Закарпатті та Причорномор'ї. Каштан має значне значення для України як джерело їжі (поживні плоди для кулінарії), деревини (міцної та довговічної для будівництва та меблів) та символічне значення (асоціюється з культурою та красою пейзажів). Його плоди багаті на вуглеводи, вітаміни та мінерали, а деревина є цінною сировиною.

15. *Citrus sinensis* – апельсин солодкий (вирощування у теплицях)

Етимологія: *Citrus* – «цитрус», *sinensis* – «китайський».

Значення: Промислово не вирощується у відкритому ґрунті, але культивується як теплична та декоративна рослина і завдяки селекції доступні компактні сорти для вирощування у горщиках та теплицях, що дає можливість отримувати врожай в умовах України. Апельсини багаті на вітамін С, а також містять вітаміни групи В, А, Р, клітковину та антиоксиданти, що корисно для здоров'я, особливо взимку.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які фруктові дерева є стратегічно важливими для експорту України?
2. Поясніть етимологію назв *Malus*, *Pyrus* та *Prunus*.
3. У яких регіонах України найкраще ростуть черешня, персик і абрикос?
4. Чому горіх волоський має особливо високе економічне значення?
5. Які фруктові дерева найчастіше використовуються у переробній промисловості? Наведіть приклади.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Латинська назва Яблуні домашньої:

- A) *Pyrus communis*
- B) *Malus domestica*
- C) *Prunus avium*
- D) *Cydonia oblonga*

2. Яке плодове дерево належить до роду *Prunus*?

- A) Апельсин
- B) Груша
- C) Вишня
- D) Айва

3. *Juglans regia* — це:

- A) Каштан
- B) Волоський горіх
- C) Шовковиця
- D) Інжир

4. Яка культура має назву, що пов'язана з Персією?

- A) *Prunus persica*
- B) *Prunus domestica*
- C) *Prunus avium*
- D) *Prunus cerasus*

5. Яке дерево є важливою експортною культурою України?

- A) *Sorbus aucuparia*
- B) *Morus alba*
- C) *Juglans regia*
- D) *Citrus sinensis*

6. *Sydonia oblonga* — це:

- A) Айва
- B) Абрикос
- C) Черешня
- D) Горобина

7. Яка рослина має назву, що означає «пташина»?

- A) *Prunus avium*
- B) *Pyrus communis*
- C) *Sorbus aucuparia*
- D) *Malus domestica*

8. Латинська назва каштана їстівного:

- A) *Castanea sativa*
- B) *Ficus carica*
- C) *Citrus sinensis*
- D) *Morus alba*

9. Яке дерево має найбільше поширення в промислових садах України?

- A) *Prunus armeniaca*
- B) *Malus domestica*
- C) *Ficus carica*
- D) *Castanea sativa*

10. До якої родини належить інжир *Ficus carica*?

- A) Rosaceae
- B) Fabaceae
- C) Moraceae
- D) Rutaceae

ТЕМА 3. ДІЄСЛОВО ЯК «СЕРЦЕ» ЛАТИНСЬКОГО РЕЧЕННЯ

У латині саме дієслово було головним елементом, адже воно виражало не лише дію, а й особу, час, спосіб, стан. Часто в реченні могло бути лише одне слово-дієслово, і цього вистачало, щоб зрозуміти повний зміст:

arat – «Він оре».

plantabit – «Він посадить».

Латинські дієслова походять від праіндоевропейських коренів, які виражали основні дії людини: рух, працю, вирощування.

Деякі дієслова збереглися й у ботанічній номенклатурі:

germinare – «проростати» → *germinatio* («проростання»),

crescere – «рости» → *crescens* («зростаючий»).

Латинське дієслово (*verbum*) має форми особи, числа, часу і стану. Розрізняють два стани: активний (*actīvum*) і пасивний (*passīvum*), три способи: дійсний (*indicatīvus*), наказовий (*imperatīvus*), умовний (*coniunctīvus*). Значення дійсного і наказового способу в латинській мові таке ж як і в українській мові.

У латині є чотири дієвідміни, які можна порівняти з різними методами обробітку землі: кожна має свої «правила росту».

Наприклад:

I відміна (**-are**): **seminare** – «сіяти».

II відміна (**-ēre**): **docēre** – «навчати».

III відміна (**-ere**): **agere** – «вести, робити».

IV відміна (**-ire**): **nutrire** – «живити, годувати».

Для аграрних термінів особливо важливі дієслова I та IV відміни, бо вони часто позначають процеси росту, догляду та обробітку.

I дієвідміна (**-are**)

Дії, пов'язані з обробкою та доглядом.

Приклади:

seminare – сіяти

plantare – садити

rigare – поливати

putare – обрізати

Закінчення теперішнього часу (Praesens)

Особа	Форма
Я	-o
ТИ	-as
ВІН/ВОНА	-at
МИ	-amus
ВИ	-atis
ВОНИ	-ant

II дієвідміна (–ēre)

Дії або процеси, що тривають у природі.

Приклади:

maturēre – дозрівати

tenēre – утримувати

valēre – мати силу, бути здоровим (про рослини)

Приклад: *maturēre* – “дозрівати”

fructus maturent – плоди дозрівають

uvae lente maturent – виноград повільно дозріває

III дієвідміна (–ere)

Дієслова природного росту чи аграрних процесів.

Приклади:

- *crescere* – рости
- *colere* – обробляти
- *legere* – збирати
- *germere* → *germinare* (частіше в пізній латині)

Приклад: *crescere* – “рости”

Форма	Переклад
<i>plantæ crescunt</i>	рослини ростуть
<i>herba rapide crescit</i>	трава швидко росте

IV дієвідміна (-ire)

Дієслова стану, менш поширені в агрономії.

Приклади:

venire – приходити

audire – слухати

dormire – спати

(інколи в ботаніці: *florire* – цвісти, хоча частіше *florere*)

Особливе дієслово, важливе для агрономії

esse – бути

Без нього не складемо жодного опису рослин.

Форма	Переклад
est	є
sunt	є (множина)
terra fertilis est	земля родюча
frutices alti sunt	кущі високі

Пасивні формули – опис аграрних процесів

У наукових текстах часто потрібно писати:

- «рослина поливається»
- «поле обробляють»
- «грунт удобрюється»

Пасив утворюємо так:

I дієвідміна: -or, -aris, -atur...

rigari – поливатися

putari – обрізатися

Ager aqua **rigatur** – поле поливається водою.

Безособові форми

Зустрічається в агрономічних звітах:

pluit – іде дощ
ningit – йде сніг
tonat – гримить

Cum pluit, plantae melius crescunt – коли йде дощ, рослини ростуть краще.

Античні автори – Катон Старший, Варрон, Колумелла – використовували дієслова, щоб описати щоденну працю землероба.

Наприклад:

serere – «сіяти»,
arare – «орати»,
rigare – «полювати»,
putare – «обрізати»,
colere – «обробляти землю; вирощувати».

Ці слова стали основою для сучасних термінів у ботаніці й агрономії (**cultivar**, *coltura* італійською, *culture* французькою).

Латина розрізняла дії за часом, що дуже близько агрономічному циклу:

seminat – «він сіє» (теперішній час),
seminavit – «він посіяв» (минулий час),
seminabit – «він посіє» (майбутній час).

Таким чином, як і в аграрному календарі, латинське дієслово чітко визначає етап дії.

Багато сучасних аграрних і наукових термінів походять саме від латинських дієслів:

irrigation ← **irrigare** – «зрошувати»,
cultivation ← **colere** – «обробляти землю»,
fertilizer ← **fertilis** (від *ferre* – «нести, приносити»).

Ключові латинські дієслова для агрономії

arare – орати - основний процес підготовки ґрунту (*arare agrum* – «орати поле»).

colere - обробляти, вирощувати - має значення «плекати, культивувати»; від нього походить *cultūra*.

condere - зберігати, складати - використовувалося для позначення зберігання врожаю в коморах.

conservare – зберігати – вживається з плодами, врожаєм

crescere – рости - відображає процес росту рослин, звідси *crescens* – «зростаючий».

defendere – захищати – вживається коли йдеться про захист від шкідників

florere – цвісти – уживалося для ботанічних описів

fructificare – плодоносити – використовувалося у садівництві

germinare – проростати - вживається у ботанічній номенклатурі: *germinatio seminum* – «проростання насіння».

marcere - в'янути – вказує на нестачу вологи у рослинах

metere - жати, збирати - означає збір урожаю (*metere frumentum* – «жати зерно»).

nutrire - живити, годувати - вказує на живлення рослин і ґрунту (*nutrimenta terrae* – «поживні речовини ґрунту»).

plantare – саджати - уживалося для посадки дерев та саджанців; від нього походить *plantatio*.

putare – обрізати - використовувалося щодо обрізки дерев та виноградної лози.

rigare - поливати, зрошувати - базове дієслово для зрошення (*rigatio* – «зрошення»).

seminare - засівати, висівати - використовується у ботанічних і сучасних аграрних термінах (*seminarium* – «розсадник»).

serere – сіяти - позначає посів зернових культур (*serere triticum* – «сіяти пшеницю»).

Основні форми дієслова

Латинське дієслово має чотири основні форми:

1. 1-а особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (*persōna prima praesentis indicatīvi actīvi*), яка закінчується на **-o**;
2. 1-а особа однини минулого часу доконаного виду активного стану (*persōna prima perfecti indicatīvi actīvi*), яка закінчується на **-i**;
3. супін (*supīnum*) – віддієслівний іменник, який закінчується на **-um**;
4. неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану (*infinitivus praesentis actīvi*), яка закінчується на **-re**.

Наприклад:

1-а особа однини теперішнього часу	1-а особа однини минулого часу	Супін	Неозначена форма	Значення
doceo	docui	doctum	docēre	навчати
audio	audīvi	audītum	audīre	слухати
lego	legi	lectum	legēre	читати

Дієслова подаються в словнику разом з їх основними формами. Основних дієслівних форм у латинській мові є чотири, а саме:

- 1) перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану. Закінчується на **-o**: *mutō*.
- 2) перша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану. Закінчується на **-i**: *mutāvī*.
- 3) супін (віддієслівний іменник). Закінчується на **-um**: *mutātum*.
- 4) інфінітив теперішнього часу активного стану. Закінчується на **-re, -ere**: *mutāre*.

Відповідно до цього, поряд з формою першої особи однини теперішнього часу в словнику знаходимо закінчення перфекта, супіна і інфінітива.

Наприклад

laudo, *avi*, *atum*, *are* – хвалити.

Laudo – це перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану,

āvi – це закінчення перфекта,

ātum – закінчення супіна,

āre – закінчення інфінітива.

Типові аграрні конструкції з дієсловами

“Рослини ростуть...” - *Plantae crescunt*.

“Плоди дозрівають...” - *Fructus maturant*.

**“Поле потрібно обробити” - *Ager colendus est*.
(форма герундіва “*colendus*”)**

**“Ґрунт удобрюється органічними речовинами”
Terra substantiis organicis nutritur.**

“Фермер сіє зерно навесні” - *Agricola frumentum in vere seminat*.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Яку роль у латинській мові відіграє дієслово, і чому воно вважається головним елементом речення?
2. Наведіть приклади латинських дієслів, що використовуються у ботанічній номенклатурі, і поясніть їхнє значення.
3. Які форми має латинське дієслово і як вони позначають особу, число, час і стан?
4. В чому різниця між активним (*actīvum*) та пасивним (*passīvum*) станом дієслова у латині?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яке латинське дієслово означає «сіяти»?

- A) plantare
- B) seminare
- C) rigare
- D) putare

2. Яке закінчення теперішнього часу має 1-а особа однини I дієвідміни?

- A) -as
- B) -o
- C) -ant
- D) -amus

3. Яке дієслово I дієвідміни означає «обрізати»?

- A) plantare
- B) rigare
- C) putare
- D) colere

4. До якої дієвідміни належить дієслово *crescere* («рости»)?

- A) I (-are)
- B) II (-ēre)
- C) III (-ere)
- D) IV (-ire)

5. Яке дієслово II дієвідміни означає «дозрівати»?

- A) maturēre
- B) docēre
- C) crescere
- D) nutrire

6. Яке значення має дієслово *nutrire*?

- A) сіяти
- B) поливати
- C) жити, годувати
- D) збирати

7. Пасивна форма дієслова *rigare* (поливати) у 3-й особі однини буде:

- A) rigat
- B) rigatur
- C) rigant
- D) rigamus

8. Безособова форма *pluit* означає:

- A) іде сніг
- B) іде дощ
- C) гримить
- D) росте рослина

9. Яке дієслово в латині означає «бути» і є необхідним для опису рослин?

- A) esse
- B) crescere
- C) plantare
- D) florere

10. Яке латинське дієслово означає «цвісти»?

- A) florere
- B) germinare
- C) crescere
- D) fructificare

11. Перекладіть латинське речення: *Plantae crescunt*

- A) Рослини посаджені
- B) Рослини ростуть
- C) Рослини обрізають
- D) Рослини поливаються

12. Яке дієслово IV дієвідміни означає «слухати»?

- A) audire
- B) dormire
- C) venire
- D) florere

ВПРАВИ

Вправа 1. Перекладіть латинською мовою:

0. *Ґрунт висихає.* - *Terra aquam retinet.*
1. Насіння проростає в теплі.
2. Фермер поливає виноград.
3. Яблука дозрівають повільно.
4. Ми обробляємо поле.

Вправа 2. Перекладіть дієслова латинською мовою:

0. *Рослина **росте.*** - *Planta crescit.*
1. Садівник **поливає** дерева.
2. Учений **досліджує** ґрунт.
3. Фермер **збирає** урожай.
4. Земля **дає** плоди.
5. Студенти **навчаються** ботаніці.
6. Ми **садимо** виноград.
7. Сонце **освітлює** поле.

Вправа 3. Утворіть форми теперішнього часу (*Praesens*)

(вказано інфінітив — утворіть 1-шу, 2-гу, 3-тю особи однини й множини)

(1 sg, 2 sg, 3 sg, 1 pl, 2 pl, 3 pl)

0. ***crescere*** – *rosti* → *cresco, crescis, crescit, crescimus, crescit, crescut*
1. *seminare* – сіяти
2. *irrigare* – зрошувати
3. *frangere* – ламати, розбивати (про ґрунт)
4. *putare* – обрізати (рослини)
5. *germinare* – проростати

Вправа 4. Поставте дієслова у *Perfect* (минулий час завершеної дії) 0. *Agricola semina **seminavit** (seminare) in agro.*

1. Terra ____ (*dare*) multas fruges.
2. Discipuli plantas ____ (*studere*).
3. Botanici novas species ____ (*investigare*).
4. Rustici vites ____ (*plantare*).
5. Sol agrum bene ____ (*illuminare*).

Вправа 5. Поставте дієслова у *Futurum I* (майбутній час)

0. *Terra fruges **generabit** (gignere).*
1. *Agricola arborem ____ (putare).*
2. *Botanici plantas novas ____ (investigare).*
3. *Labor noster agris ____ (prodesse).*
4. *Rosarum colores pulchri ____ (manere).*
5. *Plantae sine aqua non ____ (crescere).*

Вправа 6. Утворіть Imperativus (наказовий спосіб)

0. *seminare - semina! / seminate!*
1. *irrigare*
2. *crescere*
3. *curare*
4. *plantare*
5. *observare (спостерігати)*

Вправа 7. Заповніть пропуски правильними формами дієслів

0. *Planta sine luce non **crescit** (crescere).*
1. *Agricola herbas malas ____ (tolere – викорінювати).*
2. *Terra umiditatem ____ (retinere – утримувати).*
3. *Sol frutices ____ (calefacere – зігрівати).*
4. *Botanici plantas novas ____ (describere).*
5. *Arbor fructus dulces ____ (dare).*

Вправа 8. Перекладіть латинською (дієслова у теперішньому часі)

0. *Ґрунт утримує воду. - Terra aquam retinet.*
1. Сонце зігріває листя.
2. Ми досліджуємо насіння.
3. Ви збираєте яблука.
4. Деревя ростуть швидко.
5. Фермери садять овочі.

ТЕМА 4. ПЕРЕКЛАД З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Textus I: Vita Agricolae (Життя селянина)

In antiqua villa rustica agricolae cotidie laborabant. Mane, ante solis ortum, agricola cum familia sua in agrum procedebat. Ibi aratrum et boves parabant, ut terram pro seminibus aperirent. Postea agricola triticum et hordeum seminat. Uxor agricolae in horto olera colit: lactucam, ceras, allium. Filii saepe aquam e fonte portant et pecora pascunt: oves, capras, porcos.

In aestate agricola foenum secat et frumenta custodit. Multum laboris est, sed familia gaudet, quia terra fructus dat. In autumnno messis magna fit. Triticum in horrea ponitur, uva in dolia exprimitur, oleum ex olivis fluit. Agricola scit: sine labore terra nihil praebet. Sed cum patientia et diligentia ager semper dona sua reddit.

Glossarium

<i>villa rustica</i> – сільський двір	<i>In aestate</i> - влітку
<i>cotidie</i> - щодня	<i>foenum</i> – сіно
<i>mane</i> - вранці	<i>secat</i> - косить
<i>ante solis ortum</i> - до сходу сонця	<i>frumenta custodit</i> – зерно охороняє
<i>procedebare</i> - виходити	<i>sed</i> – але, <i>quia</i> - бо
<i>in agrum</i> – в поля	<i>gaudet</i> - радіє
<i>aratrum</i> – плуг	<i>dat</i> - приносить
<i>boves</i> – воли	<i>messis</i> – жнива
<i>parabant</i> – орати	<i>magna fit</i> - багаті
<i>aperirent</i> - готували	<i>ponitur</i> - зберігають
<i>postea</i> - потім	<i>horreum</i> – комора, зерносковище
<i>seminare</i> – сіяти	<i>uva exprimitur</i> – виноград пресують
<i>seminibus</i> - насіння	<i>dolia</i> – бочки
<i>Uxor</i> - дружина	<i>fluit</i> - вичавлюють
<i>hortus</i> – город, сад	<i>olea/oliva</i> – олива
<i>olera</i> – овочі	<i>scit</i> – знає, <i>praebet</i> – дає
<i>colit</i> - садила	<i>cum diligentia</i> – з старанністю
<i>Filii</i> – сини, <i>portant</i> - носили	<i>ager semper dona sua reddit</i> - поля завжди віддячують своїми дарами
<i>aquam e fonte</i> – воду з джерела	
<i>pecus, pecora</i> – худоба	
<i>capras, porcos</i> – кози, свині	

Textus II: De Agricultura Moderna (Про сучасне сільське господарство)

Agricultura non solum antiquis temporibus, sed etiam hodie maximi momenti est. Multae regiones cibum et frumentum gignunt, quod totum populum alit. Hodie agricola non solum aratrum et boves habet, sed etiam machinas magnas: tractores, plaustra, machinas frumentarias. Hi instrumenti laborem hominum minuunt et celeritatem augent.

In multis agris agricultura mechanizata est. Agricola facile arat, seminat et metit. Praeterea scientia moderna adhibetur: agricolae terram fertilizant, plantas defendunt contra pestes, novas species frumenti colunt. Aqua ex canalibus vel systemate irrigationis in agrum duci potest. Sic etiam in locis siccis seges crescere potest.

Tamen agricola semper naturae dependet: nimia pluvia aut siccitas magnum damnum afferre possunt. Itaque homines discere debent naturam custodire et terram recte colere, quia terra mater est omnium fructuum.

Glossarium

<i>non solum antiquis</i> - не тільки в давнину	<i>fertilizare</i> – удобрювати
<i>hodie</i> - сьогодні	<i>pestis</i> – шкідник
<i>gignunt</i> - виробляють	<i>species</i> – вид, сорт
<i>cibum</i> - продовольство	<i>colunt</i> - вирощують
<i>frumentum</i> - зерно	<i>irrigatio</i> – зрошення
<i>totum populum</i> – весь народ	<i>duci potest</i> – можна вести
<i>alit</i> – годує	<i>crescere</i> – рости
<i>machina</i> – машина	<i>seges</i> - посів, урожай
<i>magnas</i> - великі	<i>Tamen</i> – однак
<i>tractor</i> – трактор	<i>semper</i> – завжди
<i>plaustrum</i> – віз, платформа	<i>afferre</i> – принести
<i>frumentarias</i> – зернообробні	<i>damnum</i> – шкода
<i>minuunt</i> - зменшують	<i>nimia pluvia</i> - надмірні дощі
<i>augent</i> – збільшують	<i>siccitas</i> – посуха
<i>celeritatem</i> – швидкість	<i>itaque</i> – і тому
<i>agris</i> – галузі	<i>custodire</i> – берегти
<i>facile</i> – легко	<i>recte</i> – правильно
<i>metere</i> – жати	<i>colere</i> – вирощувати
<i>Praeterea</i> – крім того	<i>omnium</i> - всіх
<i>adhibetur</i> - застосовується	<i>frumentum</i> – зерно, плоди

Textus III: Agricultura et Aqua (Сільське господарство та вода)

Aqua est fundamentum agriculturae. Sine aqua, plantae crescere non possunt. Agricolaе antiqui rivulos et fontes observabant, ut agros irrigarent. In multis regionibus canalis aedificabatur ad aquam ducendam in prata et arva. Aqua non solum plantas nutrit, sed etiam terram mollit, ut aratrum facilius sulcos faciat. Si nimia aqua est, plantae laeduntur; si parva aqua est, arida fit terra et messis perit. Itaque agricola prudentia opus habet: quando rigare, quantum rigare, et quibus plantis aquam dare. In hodierna agricultura machinae aquam in agros distribuunt. Sed natura semper magistra est: sine pluvia, sine sole, vita in agris non est. Agricola ergo inter caelum et terram laborat, sperans pluviam tempestivam et solem benignum.

Glossarium

<i>aqua, ae (f)</i> – вода <i>fundamentum, i (n)</i> – основа Sine – без <i>crescere</i> – рости <i>rivulus, i (m)</i> – струмок <i>fons, fontis (m)</i> – джерело <i>irrigare</i> – зрошувати <i>canalis, is (m)</i> – канал <i>aedificabatur</i> - будувалися <i>ducendam</i> – вести <i>pratum, i (n)</i> – луг <i>arvum, i (n)</i> – поле <i>nutrit</i> - живить <i>terra, ae (f)</i> – земля, ґрунт <i>mollit</i> – пом'якшує <i>aratrum, i (n)</i> – плуг <i>sulcus, i (m)</i> – борозна <i>facilius faciat</i> – легше робити <i>nimia</i> – надмірна	<i>laeduntur</i> – поранений, шкода <i>si parva</i> – якщо мало <i>aridus, a, um</i> – сухий <i>mensis, is (f)</i> – врожай <i>perire</i> – гинути <i>prudentia, ae (f)</i> – розсудливість <i>quando</i> – коли <i>quantum</i> - скільки <i>rigare</i> – поливати <i>quibus plantis</i> - які рослини <i>machina, ae (f)</i> – машина <i>distribuere</i> – розподіляти <i>semper</i> - завжди <i>magistra</i> – вчитель, господар <i>pluvia, ae (f)</i> – дощ <i>sol, solis (m)</i> – сонце <i>caelum</i> – небо <i>sperans</i> - сподіваючись <i>benignus, a, um</i> – сприятливий
---	--

СЛОВНИК

Латинська	Англійська	Українська
А		
agricola, agricolae	farmer	землероб
albus, albī	white	білий
arbor, arboris	tree	дерево
arvum, arvī	field	поле
aqua, aquae	water	вода
altus, alti	tall	високий
amarus, amarī	bitter	гіркий
aridus, aridi	dry	сухий
asper, asperi	rough	шорсткий
annus, anni	year	рік
В		
brassica, brassicae	cabbage	капуста
bulbus, bulbī	bulb	цибулина
betula, betulae	birch	береза
bromus, bromī	brome grass	костриця
barba, barbae	beard	борода
barbarus, barbarī	foreign	чужоземний
brunneus, brunnei	brown	коричневий
brevī, brevīs	short	короткий
bonus, bonī	good	добрий

C		
cerealis, cerealis	cereal	зерновий
carota, carotae	carrot	морква
cucurbita, cucurbitae	pumpkin	гарбуз
cicer, ciceris	chickpea	нут
capsicum, capsici	pepper	перець
corpus, corporis	body	тіло
cortex, corticis	bark	кора
caulis, caulis	stem	стебло
chlorus, chlori	green	зелений
candidus, candidi	bright/white	білий, блискучий
D		
dulcis, dulcis	sweet	солодкий
durum, durī	hard	твердий
E		
esculentus, esculenti	edible	їстівний
exaratus, exarati	ploughed	зораний
F		
folium, foliī	leaf	листок
frumentum, frumenti	grain	зерно
fructus, fructūs	fruit	плід
G		
germinatio, germinationis	germination	проростання
gramineus, graminei	grassy	трав'янистий

H

herba, herbae	grass/herb	трава
horticultura, horticulturae	horticulture	садівництво

I

infestus, infestī	harmful	шкідливий
inflorescentia, ae	inflorescence	суцвіття

L

lactuca, lactucae	lettuce	салат
legumen, leguminis	legume	бобова рослина
lignum, lignī	wood	деревина
luteus, luteī	yellow	жовтий

M

malus, malī	apple tree	яблуня
maturus, maturī	ripe	стиглий
mel, mellis	honey	мед
medicus, medicī	medicinal	лікувальний

N

natura, naturae	nature	природа
niger, nigrī	black	чорний
nodus, nodī	node	вузол

O

oleraceus, oleraceī	vegetable-like	овочевий
oleum, oleī	oil	олія
oryza, oryzae	rice	рис

P

planta, plantae	plant	рослина
plantatio, plantationis	planting	насадження
pulvis, pulveris	dust/powder	пил/порошок
pratium, prati	meadow	луг
quercus, quercūs	oak	дуб

R

radix, radice	root	корінь
ramosus, ramosi	branched	розгалужений
ruber, rubri	red	червоний

S

sativus, sativi	cultivated	культурний
semen, seminis	seed	насіння
silva, silvae	forest	ліс
spica, spicae	spike/ear	колос

T

tuber, tuberis	tuber	бульба
triticum, tritici	wheat	пшениця
tenellus, tenelli	tender	ніжний

U

uva, uvae	grape	виноград
umbra, umbrae	shade	тінь

V

vaccinium, vaccini	blueberry	чорниця
ver, veris	spring	весна

viridis, viridis

green

зелений

Z

zea, zeaе

maize

кукурудза

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ФЛОРА ТАВРІЇ УКРАЇНИ

Латинська	Англійська	Українська
А		
<i>Aelia acuminata</i>	Aelia bug (a type of bug)	Щитник гостроконечний
<i>Agriolimax agrestis</i>	Field slug	Полева слимак
<i>Agropyron gaerth</i>	Wheatgrass	Агропірон (злак), пшенична трава
<i>Allium cepa</i>	Onion	Цибуля
<i>Allium sativum</i>	Garlic	Часник
<i>Althaea rosea</i>	Hollyhock	Шток-роза, мальва
<i>Amarantus retroflexus</i>	Redroot pigweed	Амарант задньогнутий
<i>Anisoplia segetum</i>	Field chafer beetle	Півник польовий (жук)
<i>Armeniaca</i>	Apricot	Абрикос
<i>Artemisia taurica</i>	Crimean wormwood	Полин таврійський
<i>Artium lappa</i>	Burdock	Лопух
<i>Artium minus</i>	Lesser burdock	Лопух малий
<i>arvensis</i>	of the field (epithet)	польовий
<i>Astragalus dasyanthus</i>	Woolly milkvetch	Астрагал ворсистий
<i>Atriplex patula</i>	Common orach	Латук розпростертий
<i>Avena sativa</i>	Oat	Овес

Латинська	Англійська	Українська
В		
Beta vulgaris	Beetroot	Буряк
Blatella	Cockroach	Тарган
Brassica capitata	Cabbage	Капуста
Brassica cauliflora	Cauliflower	Цвітна капуста
Brassica deifera	Kale	Капуста кудрява (кале)
Brassica juncea	Indian mustard	Гірчиця індійська
Brassica oleracea	Wild cabbage	Капуста дика
Brevicoryne brassicae	Cabbage aphid	Попелиця капустяна
Bromus tectorum	Cheatgrass	Лисохвіст
С		
Calandra granaria	Granary weevil	Саркопід зерновий
Calendula officinalis	Pot marigold	Нагідки лікарські
Cannabis sativa	Hemp	Конопля
Capsella bursa- pastoris	Shepherd's purse	Пастуша сумка
Capsicum annuum	Bell pepper	Перець звичайний
Carduus crispus	Curly plumeless thistle	Чертополох кучерявий
Carduus nutans	Nodding thistle	Чертополох нахилений
Celerio lineata	Striped hawk-moth	Смугастий бражник
Celtis europaeus	European nettle tree	В'яз європейський

Латинська	Англійська	Українська
Cerasus vulgaris	Sweet cherry	Вишня звичайна
Cetonia aurata	Rose chafer beetle	Золотистий квіткоїд
Chamomilla recutita	German chamomile	Ромашка аптечна
Chelidonium majus	Greater celandine	Чистотіл великий
Chrysanthemum vulgare	Common tansy	Пижмо звичайне
Cichorium intybus	Chicory	Цикорій
Cirsium arvense	Creeping thistle	Молочай польовий (осот)
Citrullus vulgaris	Watermelon	Кавун
Clematis	Clematis	Клематис
Convallaria majalis	Lily of the valley	Конвалія травнева
Convolvulus arvensis	Field bindweed	В'юнок польовий
Coriandrum sativum	Coriander	Коріандр
Cotinus coggygria	Smoke tree	Димчастий клен
Crataegus laevigata	Midland hawthorn	Глід гладкий
Cucumis melo	Melon	Диня
Cucumis sativus	Cucumber	Огірок
Cucurbita maxima	Pumpkin	Гарбуз
Cucurbita pepo	Squash	Кабачок
Cyanus segetum	Cornflower	Волошка польова
Cydonia oblonga	Quince	Айва

D

Латинська	Англійська	Українська
Daucus carota	Carrot	Морква
Digitaria sanguinalis	Crabgrass	Кукурудзяний просо
Е		
Elaeagnus angustifolia	Russian olive	Лох вузьколистий
Elymus repens	Couch grass	Пирій повзучий
Empoasca flavescens	Leafhopper	Листоблошка
Equisetum arvense	Field horsetail	Хвоц польовий
Eriosoma lanigerum	Woolly apple aphid	Попелиця яблунова пухнаста
Euphorbia agraria	Agricultural spurge	Молочай сільськогосподарський
Ф		
Fagopyrum esculentum	Buckwheat	Гречка
Fragaria	Strawberry	Суниця
G		
Gentiana campestris	Field gentian	Гентиана польова
Glycine hispida	Soybean	Соя
Gryllus campestris	Field cricket	Коник польовий
Н		
Hedera helix	Ivy	Плющ звичайний
Helianthus annuus	Sunflower	Соняшник
Hordeum vulgare	Barley	Ячмінь

Латинська	Англійська	Українська
Humulus lupulus	Hop	Хміль
J		
Jasminum officinale	Jasmine	Жасмин
Juglans regia	Walnut	Волоський горіх
Juniperus communis	Common juniper	Ялівець звичайний
L		
Lathyrus sativus	Grass pea	Горох сіяний
Lilium tigrinum	Tiger lily	Лілія тигрова
Linum usitatissimum	Flax	Льон звичайний
M		
Malus domestica	Apple tree	Яблуня
Matricaria chamomilla	Chamomile	Ромашка аптечна
Melissa officinalis	Lemon balm	Мелісса лікарська
Mentha piperita	Peppermint	М'ята перцева
Morus alba	White mulberry	Шовковиця біла
N		
Nicotiana tabacum	Tobacco	Тютюн
O		
Ocimum basilicum	Basil	Базилік
Origanum vulgare	Oregano	Орегано
P		

Латинська	Англійська	Українська
<i>Papaver rhoeas</i>	Common poppy	Мак польовий
<i>Passiflora</i>	Passionflower	Пасифлора
<i>Phaseolus vulgaris</i>	Common bean	Квасоля звичайна
<i>Pisum sativum</i>	Pea	Горох
<i>Plantago major</i>	Greater plantain	Подорожник великий
<i>Prunus</i>	Plum/cherry genus	Слива/вишня (рід)
<i>Pyrus</i>	Pear	Груша
Q		
<i>Quercus robur</i>	English oak	Дуб звичайний
R		
<i>Raphanus sativus</i>	Radish	Редис
<i>Rosa canina</i>	Dog rose	Шипшина
<i>Rubus idaeus</i>	Raspberry	Малина
S		
<i>Salix acutifolia</i>	Sharp-leaved willow	Верба гостролиста
<i>Sambucus nigra</i>	Elderberry	Бузина чорна
<i>Secale cereale</i>	Rye	Жито
<i>Solanum melongena</i>	Eggplant	Баклажан
<i>Solanum tuberosum</i>	Potato	Картопля
<i>Sorghum bicolor</i>	Sorghum	Сорго
T		
<i>Taraxacum officinale</i>	Common dandelion	Кульбаба лікарська
<i>Triticum aestivum</i>	Common wheat	Пшениця посівна

Латинська	Англійська	Українська
U		
Urtica dioica	Stinging nettle	Кропива дводомна
V		
Valeriana officinalis	Valerian	Валеріана лікарська
Vitis	Grape genus	Виноград (рід)
Z		
Zea mays	Maize (corn)	Кукурудза

ГЛОСАРІЙ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОСЛИНИ

Родина Poaceae - Злакові

Рід *Triticum*

Triticum durum – пшениця тверда

Triticum sphaerococum – пшениця круглозерниста

Triticum vulgare – пшениця м'яка (звичайна)

Рід *Secale*

Secale silvestre – жито дике

Secale cereale – жито посівне

Рід *Hordeum*

Hordeum distichon – ячмінь культурний дворядний

Рід *Avena*

Avena barbata – овес бородатий

Avena sativa – овес посівний

Рід *Zea*

Zea Mays everta – кукурудза розлусна

Zea Mays sacharata – кукурудза цукрова

Рід *Oryza*

Oryza sativa – рис посівний

Рід *Sorghum*

Sorghum becolor – сорго двоколірне

Рід *Panicum*

Panicum miliaceum – просо звичайне

Родина Polygonaceae – Гречкові

Рід *Fagopyrum*

Fagopyrum esculentum – гречка посівна

Родина Solanaceae - Пасльонові

Рід Solanum

Solanum tuberosum – картопля

Родина Chenopodiaceae - Мареві

Рід Beta

Beta vulgaris – буряк культурний

Родина Asteraceae – Айстрові (складноцвіті)

Рід Helianthus

Helianthus annuus – соняшник однолітній

Родина Leguminosae - Бобові

Рід Pisum

Pisum sativum – горох посівний

Рід Phaseolus

Phaseolus vulgaris – квасоля звичайна

Рід Glycine

Glycine hispida – соя щетиниста

Рід Lathyrus

Lathyrus sativus – чина посівна

Родина Rosaceae - Розові

Підродина Pomoideae

Malus domestica – яблуна домашня, культурна

Pyrus – груша

Cydonia oblonga – айва

Підродина Prunoideae

Prunus – слива

Armeniaca – абрикос

Persica – персик

Cerasus – вишня, або черешня

Підродина Rosoideae

Rubus – ожина, або малина

Fragaria – суниця, або полуниця

Ribes – смородина

Glossularia – агрус

Vitis – виноград

Vitis labrusca – виноград Ізабелла

Morus nigra / alba – шовковиця чорна / біла

Родина Juglandaceae

Juglans regia – горіх грецький

Родина Anacardiaceae

Pistacia vera - фісташка справжня

Родина Betulaceae

Corylus avellana – ліщина звичайна

Рід Citrus, Підродина Aurantioideae

Citrus limon – лимон

Citrus aurantifolia – лимон справжній

Citrus aurantium – апельсин кислий (гіркий)

Citrus sinensis – апельсин

Citrus reticulata – мандарин

Citrus paradisi – грейпфрут

Родина Moraceae

Рід Ficus

Ficus carica – інжир, смоковиця

Родина Ebenaceae

Рід Diospyros

Diospyros lotus – хурма кавказька

Родина Punicaceae

Рід Punica

Punica granatum – гранат

Родина Palmaceae- Пальми

Рід Phoenix

Phoenix dactylifera – фінікова пальма

Родина Musaceae - Бананові

Рід Musa

Musa sapientum – банан брамінов, десертний, яблуневий

Родина Bromeliaceae - Бромілієві

Рід Ananas

Ananas comosus – ананас справжній

Родина Cucurbitaceae

Рід Melo

Melo – диня

Рід Citrullus

Citrullus vulgaris – кавун столовий

Рід Cucurbita

Cucurbita maxima – гарбуз великий

Родина Solanaceae - Пасльонові

Рід Lycopersicon

Lycopersicon esculentum – томат справжній

Рід Capsicum

Capsicum annuum – перець звичайний, овочевий

Родина Linaceae

Рід Linum

Linum usitatissimum – льон звичайний, або довгунець

Родина Brassicaceae - Капустяні

Рід Brassica

Brassica juncea – гірчиця сарептська

Brassica deifera – рапс

Родина Cannabaceae

Рід Cannabis

Cannabis sativa – коноплі посівні

Cannabis indica – коноплі індійські

ГЛОСАРІЙ

ОВОЧЕВІ КУЛЬТУРИ

Родина Umbelliferae - Зонтичні

- Finethum graveolens* – кріп
Coriandrum sativum – коріандр
Petroselinum crispum – петрушка
Apium graveolens – селера
Daucus carota – морква

Родина Polygonaceae- Гречкові

- Rumex acetosa* – щавель

Родина Brassicaceae – Капустяні

- Armoracia rusticana* – хрін
Brassica cauliflora – брокколі, цвітна капуста
Brassica gemmifera – брюссельська капуста
Brassica capitata – червонокачанна капуста
Brassica rapa - ріпа
Raphanus sativus – редис, редька

Родина Lamiaceae – Губоцвіті

- Melissa officinalis* – меліса
Mentha piperita – м'ята перцева

Родина Liliaceae - Лілейні

- Allium porrum* – лук-порей
Allium sativum – часник
Allium cepa – цибуля ріпчаста

Родина Solanaceae – Пасльонові

Solanum melongena – баклажан

Рід Lycopersicon

Lycopersicon esculentum – томат справжній

Рід Capsicum

Capsicum annuum – перець звичайний, овочевий

Родина Cucurbitaceae - Гарбузові

Cucurbita pepo – кабачки, патисони

Cucumis sativus – огірок посівний

Родина Poaceae - Злакові

Zea mays – кукурудза цукрова

ГЛОСАРІЙ

БУР'ЯНИ

Родина Cuscutaceae - Повитицеві

Cuscuta europea – повитиця європейська

Родина Cannabaceae - Конопляні

Cannabis sativa – конопля посівна

Родина Liliaceae - Лілейні

Convallaria majalis – конвалія травнева

Родина Lamnaceae - Губоцвіті

Lamium album – яснотка біла або глуха кропива

Родина Plantaginaceae - Подорожникові

Plantago major – подорожник великий

Родина Rosaceae - Розові

Rosa canina – троянда собача

Родина Solanaceae - Пасльонові

Solanum nigrum – пасльон чорний

Родина Papaveraceae - Макові

Chelidonium majus – чистотіл великий

Родина Euphorbiaceae - Молочайні

Euphorbia cyparissias – молочай кипарисовий

Родина Asteraceae - Складноцвіті

Sonchus oleraceus - осот городній

Sonchus arvensis – осот польовий

Taraxacum dubius – кульбаба красноплідна

Cirsium arvense – осот польовий (рожевий осот)

Родина Fabaceae - Бобові

Artium lappa / minus – лопух великий / малий

Vicia cracca – горошок мишачий

Родина Amarataceae - Амарантові

Amarantus retroflexus – щириця закинута

Родина Chenopodiaceae - Мареві

Artiplex patula – лобода розкидиста

Родина Poaceae - Злакові

Agropyron gaerth – пирій

Родина Convolvulaceae - Берізкові

Convolvulus arvensis – берізка польова

ІЛЮСТРОВАНІЙ ГЛОСАРІЙ

КОРИСНІ КОМАХИ ТА ССАВЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

<p>1. <i>Coccinella septempunctata</i> – сонечко семикрапкове</p>	
<p>2. <i>Adalia bipunctata</i> – сонечко двокрапкове</p>	
<p>3. <i>Syrphus ribesii</i> – сірф перев'язаний (вид двокрилих комах родини дзюрчалок)</p>	
<p>4. <i>Chrysopa perla</i> – золотоочка звичайна</p>	
<p>5. <i>Selidopogon diadema</i> – ктир білуватий</p>	

<p>6. <i>Leptetrum quadrimaculatum</i> – бабка плямиста</p>	
<p>7. <i>Aranteles glomeratus</i> – наїзник апантелес-белянковий</p>	
<p>8. <i>Plecotus auritus</i> – вухань звичайний (кажан)</p>	
<p>9. <i>Mustella nivalis</i> – ласиця мала</p>	
<p>10. <i>Sorex araneus</i> – бурозубка звичайна</p>	
<p>11. <i>Erinaceus europaeus</i> – їжа́к європе́йський, або їжа́к звича́йний</p>	

ШКІДЛИВІ ГРИЗУНИ

<p>12. <i>Lepus europaeus</i> – заєць сірий, або заєць-русак</p>	
<p>13. <i>Microtus arvalis</i> – полівка гуртова (сіра полівка)</p>	
<p>14. <i>Arvicola terrestris</i> - щур водяний</p>	

ІЛЮСТРОВАННИЙ ГЛОСАРІЙ

ПТАХИ, КОРИСНІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Латинська назва	Українська назва	Користь у сільському господарстві	Ілюстрація
Passer domesticus	Горобець домашній	Знищує комах-шкідників, хоча іноді шкодить зерновим	
Hirundo rustica	Ластівка сільська	Ловить комах, особливо комарів і мух	
Apus apus	Серпокрилець чорний	Живиться літаючими комахами	
Corvus frugilegus	Грак	Знищує личинки та шкідників у ґрунті	
Tyto alba	Сипуха звичайна (сова біла)	Регулює чисельність гризунів у полях та на складах	

Athene noctua	Сич хатній	Знищує мишей та дрібних гризунів, корисний на фермах	
Alauda arvensis	Жайворонок польовий	Живиться насінням бур'янів і комахами-шкідниками	
Upupa epops	Одуд	Знищує личинки комах, жуків, саранових	
Sturnus vulgaris	Шпак звичайний	Живиться гусінню, жуками, сараною, регулює чисельність шкідників	
Picus viridis	Зелений дятел (жовна)	Живиться личинками комах у корі дерев, захищає сади	
Parus major	Велика синиця	Знищує гусінь, жуків та інших шкідників плодових дерев і городніх культур	

<p>Tadorna tadorna</p>	<p>Пеганка</p>	<p>Живиться личинками, молюсками, бур'янами; сприяє очищенню водойм від надлишкової рослинності</p>	
<p>Falco vespertinus</p>	<p>Кобчик</p>	<p>Ловить сарану, великих комах та дрібних гризунів у полях</p>	
<p>Oriolus oriolus</p>	<p>Іволга</p>	<p>Знищує гусінь, жуків, коників; корисна в садах та виноградниках</p>	
<p>Cuculus canorus</p>	<p>Зозуля</p>	<p>Регулює чисельність волосоголовок, п'ядух та інших комах, шкідливих для лісів та полів</p>	

Perdix perdix	Куріпка сіра	Живиться насінням бур'янів та комахами; корисна для природного регулювання екосистем	
Pica pica	Сорока	Вважається шкідливою через крадіжки зерна, знищує велику кількість комах і гризунів, тому має й корисне значення	

Ілюстрації запозичені з сайту <https://birdwatch.org.ua/species>

Знання латинських назв птахів має важливе практичне значення для агрономів і екологів. Латинська номенклатура дозволяє уникнути плутанини між регіональними назвами та точно визначати вид. Багато птахів виконують корисні функції в агроекосистемах: вони знищують комах-шкідників, регулюють чисельність гризунів, поширюють насіння рослин. Тому агроном повинен уміти розпізнавати як українські, так і латинські назви корисних видів, щоб правильно застосовувати знання у практиці охорони й підтримки біологічного різноманіття.

ІЛЮСТРОВАННИЙ ГЛОСАРІЙ

ФРУКТОВІ ДЕРЕВА

Латинська назва	Українська назва	Родина	Ілюстрація
Malus domestica	Яблуня	Rosaceae (Розові)	
Pyrus communis	Груша	Rosaceae	
Pyrus pyrifolia	Азійська груша	Rosaceae	
Prunus persica	Персик	Rosaceae	
Prunus armeniaca	Абрикос	Rosaceae	
Prunus domestica	Слива	Rosaceae	

Cerasus avium	Вишня	Rosaceae	
Cerasus cerasus	Черешня	Rosaceae	
Prunus dulcis	Мигдаль	Rosaceae	
Ficus carica	Інжир	Moraceae (Шовковичеві)	
Juglans regia	Волоський горіх	Juglandaceae (Горіхові)	
Castanea sativa	Каштан їстівний	Fagaceae (Букові)	

Corylus avellana	Ліщина (Фундук)	Betulaceae (Березові)	
Punica granatum	Гранат	Lythraceae (Мірабелеві)	
Citrus × sinensis	Апельсин	Rutaceae (Рутові)	
Citrus limon	Лимон	Rutaceae	
Citrus × aurantium	Гіркий апельсин	Rutaceae	
Cydonia oblonga	Айва	Rosaceae	

Morus alba	Шовковиця	Moraceae	
Diospyros kaki	Хурма	Ebenaceae (Діоспірові)	
Prunus mume	Слива японська	Rosaceae	

КОМАХИ-ШКІДНИКИ

- Brúchus pisórum** - Зерноїд гороховий
Schizáphis gráminum - Злакова попелиця звичайна
Phaédon cochleáriae - Листоїд хріновий
Melolóntha fabrícus - Травневий хрущ
Schistocérca gregária - Сарана пустельна
Acyrthósiphon písun - Попелиця горохова
Chaetocnéma concínna - Звичайна бурякова блішка
Sitóphilus orýzae - Довгоносик рисовий
Capróphilus dimidiátus - Зерножил кукурудзяний
Áphis fábae - Попелиця бобова
Céphus pygmáeus - Стебловий пильщик звичайний
Helióthis viripláca - Совка люцернова
Amphimállon solstitiális - Червневий хрущ звичайний

ЗАГАЛЬНІ ЛАТИНСЬКІ СКОРОЧЕННЯ В АГРОНОМІЇ

Скорочення	Латинське слово/фраза	Англійське значення	Українське пояснення / переклад
sp.	<i>species</i>	species (singular)	вид (однина), наприклад: <i>Solanum</i> <i>sp.</i> – один із видів роду <i>Solanum</i>
spp.	<i>species</i> (plural)	species (plural)	види (множина) – <i>Solanum spp.</i> – декілька видів
subsp.	<i>subspecies</i>	subspecies	підвид – <i>Quercus robur</i> <i>subsp. pedunculata</i>
var.	<i>varietas</i>	variety	різновид – <i>Brassica</i> <i>oleracea var. capitata</i>
f.	<i>forma</i>	form	форма – морфологічна відміна в межах виду
cv.	<i>cultivar</i>	cultivated variety	сорт (культивар), наприклад: <i>Zea mays cv.</i> <i>Everta</i>
hort.	<i>hortulanorum</i>	of gardens (horticultural)	садовий, що походить із садівництва
aff.	<i>affinis</i>	related to	близький за родом, споріднений

Скорочення	Латинське слово/фраза	Англійське значення	Українське пояснення / переклад
cf.	<i>confer</i>	compare	порівняй — використовується при сумнівах у визначенні
nom. illeg.	<i>nomen illegitimum</i>	illegitimate name	нелегітимна назва (не відповідає правилам номенклатури)
nom. nud.	<i>nomen nudum</i>	naked name	"голе ім'я", опубліковане без опису
nom. cons.	<i>nomen conservandum</i>	conserved name	закріплена (консервована) назва
nom. rej.	<i>nomen rejiciendum</i>	rejected name	відхилена назва
sensu	<i>sensu</i>	in the sense of	у значенні (використовується для уточнення, напр.: <i>sensu lato</i> — у широкому значенні)
auct. non	<i>auctorum non</i>	not of the author	неправильне використання назви автором
ex	<i>ex</i>	from/by (two authors)	публікація одного автора на основі іншого
ined.	<i>ineditus</i>	unpublished	неопублікований

Скорочення	Латинське слово/фраза	Англійське значення	Українське пояснення / переклад
leg.	<i>legit</i>	collected by	зібрано (ким) — на етикетках гербаріїв
det.	<i>determinavit</i>	determined by	визначено (ким) — експертом, що ідентифікував зразок
rev.	<i>revisavit</i>	revised by	перевірено, переглянуто

СКОРОЧЕННЯ ІМЕН АВТОРІВ У БОТАНІЧНІЙ НОМЕНКЛАТУРІ

Скорочення	Повне ім'я автора	Український варіант
L.	Carl Linnaeus	Карл Лінней — засновник біноміальної системи
DC.	Augustin Pyramus de Candolle	Огюстен де Кандоль — французький ботанік
Mill.	Philip Miller	Філіп Міллер — британський ботанік
Moench	Conrad Moench	Конрад Менх — німецький ботанік
Benth.	George Bentham	Джордж Бентам — англійський систематик
Fisch.	Friedrich Ernst Ludwig Fischer	Фрідріх Фішер — російський ботанік
Desf.	René Louiche Desfontaines	Рене Дефонтен — французький флорист
Willd.	Carl Ludwig Willdenow	Карл Вільденов — німецький систематик

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

ТЕМИ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-АГРОНОМІВ

- 1. Латинські назви рослин та їх походження**
Наприклад: *Quercus*, *Pinus*, *Ocimum*, *Solanum*.
Розкриття семантики латинських назв і зв'язку з морфологічними чи лікувальними властивостями.
- 2. Основи ботанічної номенклатури: роди та види**
Правила написання латинських назв (родова назва з великої літери, видова — з малої, курсив).
- 3. Латинська мова у сучасній агрономії**
Використання латинських термінів у каталогах насіння, наукових статтях, етикетках добрив та наукових статтях.
- 4. Історія латинських назв культурних рослин**
Наприклад, *Triticum* (пшениця), *Hordeum* (ячмінь), *Solanum tuberosum* (картопля) – походження назв і їх значення.
- 5. Класифікація рослин з використанням латинських назв**
Демонстрація родин, родів і видів для різних груп культурних рослин.
- 6. Латинські терміни у описі морфології рослин**
Основні терміни: *folium* (лист), *flos* (квітка), *fructus* (плід), *radix* (корінь).
- 7. Латинські назви шкідників та хвороб рослин**
Приклади, як латинська мова допомагає точно ідентифікувати об'єкти:
Phytophthora infestans, *Tetranychus urticae*.
- 8. Роль латини у створенні нових сортів і гібридів**
Як латинські терміни допомагають стандартизувати назви і забезпечують міжнародну зрозумілість.

9. Латинські терміни у систематиці і таксономії рослин

Пояснення структурованої класифікації: родина → рід → вид.

10. Латинські назви дерев і кущів

Наприклад: *Quercus*, *Pinus*, *Salix*, *Rosa*. Походження і значення.

11. Латинські назви лікарських рослин

Ocimum basilicum, *Mentha*, *Calendula* – використання у фармакології та агрономії.

12. Латинська мова у плодovих культурах

Наприклад: *Malus domestica*, *Prunus persica*, *Pyrus communis* – класифікація і походження назв.

13. Латинські терміни у описі насіння та плодів

Семантика латинських назв: *semen*, *carpum*, *capsula*, *caryopsis*.

14. Вплив латинських назв на сучасну агрономічну термінологію

Як латинські терміни інтегрувалися в наукову і практичну агрономію.

15. Цікаві факти про латинські назви рослин рідного регіону

Порівняння українських і латинських назв, приклади локальних культурних рослин.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Структура презентації

Слайд 1: Назва теми, ім'я студента, курс.

Слайд 2: Мета і завдання презентації.

Слайд 3–6: Основна інформація (структурована по підтемах).

Слайд 7: Приклади латинських термінів у практиці агрономії.

Слайд 8: Висновки і практичне значення знань.

Слайд 9: Список використаних джерел.

Дизайн

Використовувати **чіткі шрифти**, великі заголовки.

Кольори: зелений і коричневий – природна асоціація з агрономією.

Фото та схеми рослин, таблиці латинських назв.

Візуалізація

Таблиці для порівняння латинської і української/російської назви.

Картинки рослин, плодів, насіння, листя.

Схеми класифікації родів і видів.

Текст

Мінімум тексту на слайді, короткі пункти.

Латинські терміни виділяти курсивом (*Triticum aestivum*).

Практичні поради

Використовувати приклади з **рідного регіону**, наприклад культурні рослини вашої області.

Вставляти **короткі цікаві факти**, щоб зацікавити аудиторію.

Завершувати **питанням для обговорення**, щоб стимулювати дискусію.

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-АГРОНОМІВ

15 тем доповідей для студентів-агрономів

1. «Систематика рослин: роль латини у науковій класифікації»
2. «Латинські назви культурних та дикорослих рослин України»
3. «Походження латинських назв сільськогосподарських культур»
4. «Латина в агрономічній термінології: від кореня до врожаю»
5. «Етимологія назв ґрунтів та ґрунтових процесів у латині»
6. «Латинська мова в ботаніці: внесок Карла Ліннея»
7. «Античні уявлення про рослинний світ: праці Плінія Старшого»
8. «Латинські назви шкідників і хвороб рослин: структура та значення»
9. «Фармакологічні рослини: латинські назви та їх зміст»
10. «Латинська мова й агрохімія: аналіз термінів добрив і засобів захисту»
11. «Латинські прикметники у ботанічних назвах: відтінки, форми, особливості»
12. «Латинська термінологія у садівництві та городництві»
13. «Назви рослинних форм (*forma, varietas, species, genus*): як їх читати»
14. «Латинські вислови, пов'язані з природою, рослинами та землеробством»
15. «Римські аграрні традиції та їх відбиття в латинській лексиці»

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДОПОВІДЕЙ

1. Структуруйте виступ

Визначається чітка композиція доповіді:

Вступ (1 хв.) — тема, актуальність, мета.

Основна частина (5–7 хв.) — ключові поняття, приклади, проведення аналізу.

Висновки (1 хв.) — підсумок та важливі тези.

2. Використовуйте латинські терміни доречно

Поступово вживайте латинські слова. Рекомендовано давати короткий переклад або тлумачення. Демонструйте структуру терміна (наприклад: *Quercus robur* — quercus «дуб», robur «міцність»).

3. Говоріть доступно та зрозуміло

Уникайте перевантажених речень. Незнайомі слова бажано пояснити. А приклади подавайте з агрономічної практики.

4. Використовуйте наочність

Підготуйте презентацію з мінімумом тексту (на слайді 5–7 ключових слів). Прикріпіть фото рослин, схем, латинських етикеток насіння чи добрив. Наведіть порівняльні таблиці «латина — українська — англійська (інша іноземна мова)».

5. Підкреслюйте практичне значення

Особливо доцільно і актуально для агрономів:

- Де ще знадобиться латина у професії?
- Як правильно прочитати назву препарату?
- Чому важливо знати латинські корені?

6. Контролюйте час

Виступ має тривати **7–10 хвилин**. Рекомендовано тренуватися вдома 1–2 рази перед виступом.

7. Використовуйте живу мову

Додайте риторичні запитання або короткі приклади з досвіду (можна уявні), цікаві факти латинською (наприклад, *Nomen est omen* — «Ім'я — це знак»).

8. Підготуйте міні-словник

На завершення доповіді можна додати: 5–10 латинських термінів по темі, коротке пояснення кожного терміну. Це створює професійний акцент і виглядає доцільно до теми дисципліни.

9. Тримайте зоровий контакт

Намагайтеся не читати доповідь з листка. Погляд під час доповіді має бути спрямований на аудиторію.

10. Завершуйте впевнено

Коротко підсумуйте головні ідеї доповіді. Обов'язково подякуйте за увагу. За потреби — залишайте можливість поставити 1–2 питання.

Приклад доповіді

Тема доповіді: «Систематика рослин: роль латини у науковій класифікації»

1. Вступ

Систематика рослин — це наука, що вивчає різноманіття рослинного світу та встановлює порядок, за яким види класифікуються, описуються і називаються. Латинська мова відіграє ключову роль у цьому процесі, адже саме вона забезпечує універсальність, точність і стабільність називання рослин у всьому світі.

2. Чому латина стала мовою ботаніки?

2.1. Історична традиція

У добу Відродження латина була мовою науки та освіти. Усі перші ботанічні праці (Пліній Старший, Діоскорид, середньовічні гербарії) писалися саме латинською мовою.

2.2. Універсальність і нейтральність

Латина не належить жодній сучасній державі та не змінюється з часом. Завдяки цьому назви рослин залишаються стабільними й зрозумілими в будь-якій країні цивілізованого світу.

2.3. Точність і структурність

Латинські слова дозволяють передати ознаки виду, місцевість, форму, колір, будову тощо. Наприклад: ***Quercus robur*** — «міцний дуб» (де ***Quercus*** - дуб, ***robur*** — сила).

3. Біномінальна номенклатура Карла Ліннея

3.1. Суть системи

Карл Лінней у 1753 р. запропонував систему, у якій кожна рослина має двочленну латинську назву:

- **родова назва (*genus*)** — пишеться з великої літери, іменник;
- **видовий епітет (*species*)** — пишеться з малої літери, прикметник або іменник.

Наведемо приклади:

Triticum aestivum — пшениця м'яка

Zea mays — кукурудза звичайна

Solanum tuberosum — картопля бульбиста

Ця система діє й сьогодні в усій світовій біології.

4. Структура латинських назв у систематиці

4.1. Основні рівні класифікації (латинською):

Regnum — царство

Divisio / Phylum — відділ

Classis — клас

Ordo — порядок

Familia — родина

Genus — рід

Species — вид

4.2. Значення латинських прикметників у видових назвах

Прикметники описують:

колір: *albus* (білий), *ruber* (червоний)

форму: *longifolius* (довголистовий)

місце зростання: *montanus* (гірський)

особливості будови: *microcarpus* (дрібноплідний)

5. Практичне значення латини для агронома

5.1. Правильне визначення рослин

Латинська назва однозначно ідентифікує рослину, тоді як народні назви можуть відрізнятися залежно від регіону.

5.2. Читання наукових публікацій та агрономічних стандартів

У міжнародних документах переважають латинські види:

***Brassica napus*, *Hordeum vulgare*, *Allium cepa*.**

5.3. Розуміння препаратів та етикеток

Назви гербіцидів, фунгіцидів, добрив часто містять латинські терміни: ***fungicidum*, *herbucidum*, *biostimulator*, *compostum*.**

5.4. Участь у міжнародних програмах

У всьому світі латина — основа для створення баз даних флори та фауни.

6. Цікаві факти

Латинські назви дозволяють увічнювати відкривачів

Наприклад: ***Magnolia*** на честь П'єра Маньоля).

Видові назви можуть відображати країни: ***japonica*, *sibirica*, *ukrainica*.**

У ботаніці офіційна мова опису видів до 2012 року була виключно латина.

7. Висновки

Латинська мова залишається основою всієї ботанічної систематики. Вона забезпечує точність, універсальність та наукову єдність у дослідженні рослин. Для студентів-агрономів знання латинських назв є важливим інструментом професійної підготовки.

Міні-словник до теми

nomen plantarum — назва рослин

classificatio — класифікація

species — вид

genus — рід

familia — родина

nomenclatura — номенклатура

diagnosis — опис виду

flora — рослинність

Рекомендації для виголошення цієї доповіді

1. Показати на слайді структуру латинської назви *род — вид*.
2. Навести 2–3 приклади культур, важливих для України (пшениця, соняшник, кукурудза).
3. Підкреслити практичну користь для майбутніх агрономів.
4. Використати латинські терміни, але не перевантажувати ними текст.
5. Завершити коротким висновком із 3 ключових тез.

ДОДАТКИ

МІФОІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ДАВНЬОГО РИМУ

Архаїчний етап розвитку Риму охоплює тривалий проміжок часу — від найдавніших епох до середини III ст. до н. е. У VIII–VI ст. до н. е. завершується процес формування об'єднаної римської спільноти з окремих племен. Цей період позначений переходом від первіснообщинного устрою до становлення рабовласницької системи. Існують історичні свідчення, що в зазначений час у Римі правила династія етрусських царів.

Наприкінці VI ст. до н. е. владу етрусків було усунуто, після чого встановилася республіканська форма правління, яка зберігалася до завершення I ст. до н. е. Римська республіка функціонувала як рабовласницька держава, а її політичний розвиток супроводжувався численними війнами, що забезпечували приплив рабської сили.

Саме в архаїчний період формуються основи оригінальної римської літературної традиції, що виростає з місцевого фольклору. Дослідники припускають, що народна поезія Стародавнього Риму була значно розвинена, хоча більшість цих творів не збереглася. Найвагоміше місце серед фольклорної спадщини, яка дійшла до нашого часу, посідають історичні легенди. Вони вже в давнину мали широку популярність і залишаються відомими нині: оповіді про братів-засновників Ромула й Рема, про гусей, що врятували місто, про викрадення сабіянок, про честь і добродієність Лукреції та інші. Ці сюжети неодноразово надихали митців і поетів у різні епохи.

Характерною рисою римських релігійних уявлень була надзвичайна конкретність та практичність мислення. Уявлення про божественне проникали в усі сфери буття: найдрібніші процеси природи та людської діяльності перебували під опікою численних божеств. Римляни вірили, що майже кожен етап роботи супроводжується участю окремої божественної сили: одне божество сприяло зрубку дерева, інше стежило за його падінням, третє опікувалося вже поваленим стовбуром. Недарма Анатоль Франс

порівнював римських богів із ретельно розподіленим штатом міських службовців.

З плином часу давні латинські вірування відходять на другий план, поступаючись елліністичній — греко-римській — релігійній традиції. Однак міфи архаїчної доби продовжували суттєво впливати на духовні уявлення римлян ще багато століть.

Римська міфологія суттєво відрізняється від грецької. На відміну від греків, римляни з їхнім прагматичним світоглядом не створили розгалуженого епосу, подібного до «Іліади» чи «Одіссеї». Їхні божества видаються відстороненими й позбавленими індивідуальних рис: вони не мають розвиненої родинної структури, не пов'язані між собою подружніми чи родинними зв'язками, як грецькі олімпійці. Часто ці божества навіть не мали повноцінних власних імен — лише функціональні назви, що позначали сферу їхньої дії.

Через таку функціональність про них не складали розгорнутих легенд. Відсутність міфів, що вказує на конкретність римського мислення, у давнину розглядалася як перевага народу, який вважали одним із найрелігійніших. Грекам же здавалася незвичною релігія, у якій божественне існувало без поетичних оповідей та драматичних сюжетів, що в еллінів торкалися честі та гідності богів.

У ранніх релігійних уявленнях римлян простежується простота та земний характер життя селян і пастухів, чия щоденна діяльність була зосереджена на праці й турботі про господарство. Давній римлянин, зайнятий обробітком поля своїм дерев'яним ралом або доглядом за стадами на луках, не прагнув шукати відповіді у небесних явищах. Він не вшановував Сонця й Місяця та не звертав уваги на ті природні дива, що захоплювали інші народи. Для нього достатньо таємничого було і в самій землі, і в довкіллі.

Якби оглянути територію стародавньої Італії, перед очима постали б численні свідчення живої народної релігійності: богослужіння в гаях, прикрашені вівтарі посеред полів, гроти та печери, оздоблені рослинами, дерева з підвішеними трофеями з рогів і шкір тварин, камені, окроплені оливою. Люди бачили прояв божественного у всьому навколо, і не дарма один із латинських авторів зауважував, що в Італії легше зустріти богів, ніж людей.

На переконання римлян, життя людини в усіх його проявах перебувало під контролем і захистом різноманітних божеств. Людина відчувала присутність вищої сили у повсякденних ситуаціях. Поряд із головними богами, такими як Юпітер і Марс, існувала величезна кількість дрібніших божеств та духів, що відповідали за окремі аспекти господарської діяльності: обробіток ґрунту, ріст зернових культур, догляд за худобою, бджільництво, окремі етапи людського життя.

Усе, що відбувалося — кожна дрібна невдача чи найменший успіх — трактувалося як знак невдоволення або прихильності того чи іншого божества.

Римляни ставилися до божественного світу з винятковою обережністю й навіть побоюванням. Вони не наважувалися стверджувати, що можуть чітко розпізнати, хто перед ними — бог чи богиня. Це проявлялося й у молитвах: звертаючись до Юпітера, римлянин міг промовити: «Юпітере Наймилостивіший і Великий, або ж, якщо тобі завгодно, під іншим ім'ям». Під час жертвоприношення віруючий так само уточнював: «До тебе звертаюся, чи ти бог, чи богиня».

На відміну від греків, які уявляли богів близькими до людей і такими, що нерідко з'являються на землі, римляни сприймали своїх божеств як віддалених і стриманих. Усе знання про них фактично зводилося до правил належного шанування: коли саме можна звертатися із проханням і які обряди обов'язкові в кожній ситуації. Божественну владу римляни часто порівнювали з владою претора: так само як у суді, успіх залежав від того, чи правильно дотримано формальностей.

Щоб уникнути помилок, існували спеціальні ритуальні книги, де були прописані молитви й порядок дій для будь-якої обставини. Вважалося, що найменше порушення — неточність у словах, зайвий рух, невчасна пауза чи навіть збій у музиці під час жертвоприношення — робить обряд недійсним. У таких випадках церемонію починали заново. Іноді ритуал доводилося повторювати десятки разів, аж доки він не був виконаний бездоганно.

Під час виголошення молитви жрець мав суворо дотримуватися кожного слова та фрази, звертаючись до божества. Будь-яка неточність — пропущене речення чи вимовлене не в належному місці — вважалася серйозною помилкою. Щоб уникнути цього, один служитель читав молитву вголос, а жрець повторював її дослівно. За читцем стежив окремий помічник, контролюючи правильність кожного вислову. Крім того, у жреця був спеціальний слуга, відповідальний за тишу, тоді як сурмач голосно сурмив, аби заглушити будь-які сторонні звуки та забезпечити повну зосередженість на тексті молитви.

Такої самої ретельності дотримувалися під час різноманітних ворожінь, які посідали важливе місце в римській релігійній практиці.

Найпоширенішим способом передбачення майбутнього було тлумачення польоту птахів. Перед тим як сенат або консули ухвалювали важливі рішення, вони зверталися до авгурів — жерців, які тлумачили знамення. Авгур здійснював жертвоприношення, промовляв молитви, а опівночі піднімався на Капітолій — найсвятіший пагорб Риму. Стоячи обличчям на південь, він спостерігав небо. На

світанку з'являлися птахи, і за напрямком їхнього польоту, видом та поведінкою авгур визначав, чи буде задумане рішення вдалим.

Для інших видів ворожіння використовували священних курей, яких утримували в клітках. У визначні моменти жерці розсипали перед ними зерно. Якщо птиці їли жваво, це вважалося доброю ознакою; якщо ж відмовлялися від корму, це тлумачили як несприятливе передвістя. У такий спосіб навіть примхливість священних курей могла впливати на рішення Римської республіки, і воєначальники інколи вимушені були підкорятися їхній «волі» навіть у присутності ворога.

У римлян було звично без труднощів приймати у свій пантеон божеств інших народів. Після підкорення нового міста вони символічно «переселяли» богів переможених до Риму, прагнучи здобути їхню прихильність. Так, зокрема, відбувалося й із карфагенськими божествами. Ритуал виглядав як урочисте закликання, під час якого жрець виголошував звернення приблизно такого змісту: «Боже чи богине, що опікуєшся народом і державою карфагенян, захиснику цього міста, прошу тебе покинути Карфаген та його храми й перейти до Риму. Хай наші святилища стануть тобі приємнішими. Будь прихильний до нас, до римського народу та до наших воїнів. У відповідь ми обіцяємо збудувати для тебе храми та проводити на твою честь урочисті ігри».

У подальші століття римляни безпосередньо зіткнулися з культурою греків та їхніми міфами, що зумовило активне запозичення багатьох елементів грецької релігії.

Основою давньоримської громади був рід — патріархальна сімейна спільнота. Вважалося, що кожен рід має власних захисників серед богів. Насамперед покровителями сім'ї виступали душі померлих предків, які турбувалися про своїх нащадків.

У Римі сформувався розвинений культ предків: їхні зображення зберігали в домішках і передавали з покоління в покоління. Чимало таких портретів — зазвичай кам'яних, виконаних у натуралістичній манері — дійшли до нашого часу й становлять значний інтерес для антропологів, етнографів та мистецтвознавців. Це були не просто «родинні портрети», а священні предмети домашніх капищ, адже релігійні культу в Римі поділялися на сімейні, родові, громадські та загальнодержавні.

Предки символічно брали участь у родинних обрядах. Під час поховання статуї пращурів супроводжували церемонію, перед ними виголошували промови, у яких нагадували про заслуги та чесноти роду. Таким чином кожен мав знати походження небіжчика. Це формувало особливу суспільну психологію, де особистість усвідомлювала свою належність до роду і відчувала відповідальність перед ним. Пізніше імператор Август намагався відновити ці «староримські чесноти», зокрема заохочував молодь до шанування батьків та предків.

Окрім духів померлих, захисниками роду могли бути й легендарні герої. Серед найпопулярніших був Геркулес — символ сили та витривалості, покровитель трудівників і воїнів. Культ героїв займав важливе місце в релігійному житті Риму та залишався поширеним упродовж століть.

У римлян існував також особливий культ «геніїв» — охоронних духів, які опікувалися людиною та її родом. У найдавніші часи вважалося, що кожен чоловік має свого «генія», а кожна жінка — «юнону», що уособлювали життєдайну силу та родючість. Згодом ці духи почали символізувати характер, вдачу, інтелектуальні здібності та індивідуальні риси людини. Вважалося, що власного «генія-покровителя» має не лише окрема особа чи рід, а згодом — і поселення чи місто.

Святість домашнього вогнища забезпечували «веста», «пенати» та «лари». У членів громади «лари» були спільними — вони охороняли сусідську спільність, адже з часом територіальна близькість ставала такою ж важливою, як і кровна спорідненість.

На думку дослідників, культ предків у давньому Римі був тісно пов'язаний із шануванням підземних божеств, які управляли світом померлих. До них належали «манія», «лемури» та «мани».

«Манії» приписували здатність насилати безумство — не випадково її ім'я згодом стало загальним позначенням божевілля. У прадавні часи їй приносили криваві жертви, але згодом їх замінили на ляльки-обереги.

«Лемури» — це неприкаяні душі померлих, які, за повір'ями, з'являлися вночі біля могил. У «Фаусті» Гете саме «лемури» копають могилу головному героєві, хоча сліпий Фауст сприймає їх за робітників, що реалізують його грандіозні плани. Інколи римляни ототожнювали «лемурів» із «ларами» або «манами», хоча між ними робили відмінність: «лемурів» боялися як підступних істот, тоді як «мани» вважалися доброзичливими духами, що доглядають за душами померлих і охороняють поховання. Під час поминальних обрядів «манам» приносили їжу, квіти та прохали для покійного спокою в потойбіччі.

Як і греки, римляни вірили, що боги підземного світу надають перевагу парним числам, тоді як божества, що опікуються живими, — непарним. Тому, наприклад, для померлих обирали парну кількість квітів.

Римляни нерідко зверталися до своїх богів не за особистим ім'ям, а за прізвиськами чи почесними означеннями. Так, «Вакха» часто називали Лібером (вільний), а Юпітера величали численними епітетами, залежно від його ролі чи ситуації. Водночас існували божества, чийх справжніх імен взагалі не дозволялося вимовляти. Такий релігійний заборонний статус — табу — стосувався, зокрема,

Доброї богині, чиє істинне ім'я залишилося невідомим. Згодом у Римі її почали ототожнювати з грецькою Гігією, дочкою Асклепія, від імені якої походить слово гігієна. Також Добру богиню прирівнювали до Кібели, Прозерпіни, Фавни та інших покровительок жіночої долі. Подібно до Діани, вона вважалася заступницею породіль та загальнонародною охоронницею жінок.

Поки римляни були тісно пов'язані із землеробством, головне місце у їхній релігійній системі посідали культу, що виникали з поклоніння природі. Обожнюванню підлягали дерева (особливо дуб), тварини, птахи, скелі, джерела й навіть окремі камені. Дослідники звернули увагу на те, що всі альбанські царі носили прізвисько Сільвії — «лісові». Лісові духи — сільвани — мали особливий авторитет у селах; їх шанували як охоронців лісів, диких тварин і пастуших отар.

Окремі культу були присвячені багатствам природи. Так, Помону вважали богинею плодів, а Флору — покровителькою цвітіння, на честь якої проводили гучні свята флоралії. У народних уявленнях гаями та луками мандрували козлоногі фавни та фавнеси, і на їх пошанування відзначали фауналії. Особливе місце посідали луперкалії — вовче свято, що, ймовірно, походило від давнього тотемічного культу.

Адже згідно з легендою, засновників Риму — Ромула та Рема — вигодувала вовчиця, чим пояснюється почесний статус цього звіра в римській традиції.

З часом давні культу еволюціонували. Якщо колись кожна римлянка вшановувала свою особисту «юнону» — дух-охоронницю, то пізніше сформувався узагальнений образ богині шлюбу й жіночої родючості — Юнони. В епоху еллінізму її все частіше ототожнювали з грецькою Герою.

Юнона, дружина Юпітера й небесна цариця, посідала особливе місце в римському пантеоні як заступниця жінок і охоронниця їхнього добробуту. У народній уяві вона виступала також мудрою порадицею, до якої зверталися по підтримку не лише звичайні мешканці Риму, а й впливові державні діячі.

Серед тварин, присвячених Юноні, особливо шанували павлинів та гусей. Саме з цими гусьми пов'язаний один із найвідоміших епізодів римської історичної традиції — легенда про порятунок Риму під час вторгнення галлів.

У V столітті до н. е., коли галльські війська захопили місто, невеликий загін римлян відступив на Капітолійський пагорб, де, потерпаючи від голоду, чекав на союзницьку допомогу. Щоб передати оборонцям звістку про її наближення, треба було непомітно минути табір галлів і видертися на круті стіни укріплення. Цей небезпечний шлях подолав юнак Каміній, який, ризикуючи життям, зміг піднятися на вершину пагорба.

Помітивши, де саме він здійснив підйом, галльський вождь Брен оголосив значну винагороду тому, хто зуміє проникнути до фортеці тим самим шляхом. Уночі група галлів почала підійматися, ступаючи з одного нахилоного щита на інший, і їм вдалося непомітно перебити вартових. Та коли нападники спробували просунутися глибше у фортецю, гуси при храмі Юнони, виснажені голодом, але пильні, підняли гучний крик. Їхнє тривожне гоготіння розбудило римських воїнів, які миттєво зреагували, кинулися в атаку й скинули галлів зі скелі, врятувавши Капітолій і міць Риму.

Могутній володар неба, втілення сонячного світла, гроз і бур, який у гніві кидає блискавки на непокірних, – таким був верховний бог **Юпітер**. Його палац розташовувався на високих горах, звідки він спостерігав увесь світ; від його волі залежали доля окремих людей і народів.

Свою волю Юпітер проявляв через розкати грому, блискавки та польоти птахів, особливо орла, присвяченого йому. Іноді він надсилав віщі сни, розкриваючи майбутнє. Жреці Юпітера – понтифіки – здійснювали урочисті ритуали на місцях удару блискавки. Такі ділянки огороджували, щоб ніхто не міг їх осквернити. Землю з цього місця збирали і закопували разом із кременем – символом блискавки. На цьому ж місці жрець встановлював жертвник і приносив у жертву дворічну вівцю.

Юпітер був могутнім захисником, який дарував перемогу й багату військову здобич. На Капітолійському пагорбі в Римі збудували величний храм на його честь, куди полководці поверталися з походів із трофеями та скарбами переможених ворогів.

Водночас Юпітер опікувався людьми і освячував їхні стосунки, суворо караючи порушників клятви та звичаїв гостинності. На його честь відбувалися свята під час посіву, завершення жнив та збору винограду. Найважливіші дні року були присвячені Юпітеру, а його ім'я згадували під час важливих справ – державних чи особистих. Клятви, вимовлені його іменем, вважалися непорушними.

Через сильний вплив грецької культури римська релігія запозичила багато рис грецького верховного бога Зевса. Його образ тісно поєднався з образом Юпітера: багато міфів про Зевса перенесли на Юпітера. Його батьком вважався Сатурн – бог посівів, який першим дав людям їжу і правив ними під час золотого віку, подібно грецькому Кроносу. Відповідно, дружину Сатурна стали вважати матір'ю Юпітера.

Культи, пов'язані з природою, поступово змінювалися: селяни ставали містянами, а релігійні обряди модернізувалися. Одним із найвідоміших давньоримських богів був **Янус**, якого зображали з двома обличчями. Він був богом воріт і дверей, а також уособлював будь-який початок і завершення. Храм Януса відкривали під час війни і замикали в мирний час. Перший день року та перший день кожного

місяця були присвячені йому, а його називали «богом богів». Янус упорядковував космос і символізував початок і кінець усього, день і ніч, сонце і місяць; дивився у минуле і майбутнє.

Раніше Янус вважався богом неба і сонячного світла, який відкривав небесні ворота для сонця і зачиняв їх на ніч. Пізніше він поступився цю функцію Юпітеру і залишився владикою всіх початків і часового порядку. Під його покровом перебували всі входи та виходи – двері будинків, храмів і міських воріт.

Його ім'ям починався кожен день, а перший день року і місяця також відзначали святами на його честь.

Янусу приносили жертви: медові пироги, вино, плоди. Люди бажали один одному щастя, дарували солодоці як символ того, щоб увесь рік минув під знаком щасливого здійснення бажань. Лайки та шум заборонялися законом, щоб не порушити доброзичливість бога. У цей день жерці приносили білого бика в жертву і молилися про благополуччя Риму.

Храм Януса складався з двох великих арок, з'єднаних поперечними стінами, з двома воротами. Усередині стояла статуя бога з двома обличчями, одне – в минуле, друге – у майбутнє. В руках він тримав ключ, яким відкривав і зачиняв небесні ворота. Оскільки Янус був богом часу, на його пальцях були позначені числа: праворуч – ССС (300), ліворуч – LXV (65), що означало число днів у році.

Храм відіграв особливу роль у військових справах. Коли в Римі вирішували оголосити війну, цар або консул відкривав ключем подвійні двері храму, а воїни проходили під арками перед статуєю. Доки тривала війна, ворота залишалися відчиненими. Після укладення миру озброєні війська проходили ще раз, а важкі дубові двері, прикрашені слоновою кісткою, знову зачинялися.

Бог Янус, окрім того, вважався покровителем доріг і подорожніх. Почесті йому віддавали римські мореходи, які вірили, що саме він навчив людей будувати кораблі.

Дружиною Януса була німфа вод **Ютурна**, покровителька джерел, а їхній син **Фонс** шанувався як бог фонтанів і б'ючих із землі джерел. На честь Фонса у жовтні влаштовували свята: криниці прикрашали квітковими гірляндами, а у джерела кидали вінки. Тому Янусу, батьку Фонса, приписували створення всіх рік і струмків.

Гнівний і неприборканий бог війни **Марс** вважався батьком великого і войовничого римського народу, слава якого почалася з засновника Риму – Ромула. Згідно з легендою, Ромул і його брат-близнюк Рем були синами Марса. Під покровительством могутнього бога війни римляни здобували перемоги над сусідами. Після смерті Ромула та його обожествлення з'явився бог **Квірин**, в якого Ромул перетворився, ставши таким чином двійником Марса.

Трійця богів – Юпітер, Марс і Квірин – покровителі військової доблесті й охоронці римської держави. Їм приносили спеціальні жертви і зверталися з молитвами про перемогу в битвах. Іменем Марса названий третій місяць року – березень (рос. «март», англ. «March», нім. «März»), а на початку цього місяця проводили кінні змагання. Першого березня проходили колони жерців, які співали гімни богу. У цей день чоловіки дарували своїм дружинам подарунки, а жінки – рабінням.

Марс мав і мирні обов'язки: він уособлював продуктивні сили природи і вважався богом весни. Крім того, він охороняв поля і стада від шкідників та вовків, тому йому приносили жертви землероби та пастухи.

Проте військова могутність Марса перевищувала все інше. Коли полководець вирушав у похід, він відвідував храм Марса, трясучи священним щитом і списом бога, звертаючись до нього словами: «Чатуй, Марсе!».

Мінерва, дочка Юпітера, користувалася особливою шаною серед ремісників, художників і скульпторів, поетів і музикантів, лікарів та учителів. Свята на честь мудрої і прекрасної богині відбувалися у другій половині березня. У перший день свят учні звільнялися від навчання і приносили своїм учителям плату за навчання.

У цей день припинялися військові дії, а відбувалися загальні безкровні жертвоприношення: коржики, мед і олія. Після цього проводили гладіаторські ігри.

Мінерва входила до божественної трійці разом із Юпітером і Юноною. На їхню честь був збудований прекрасний храм на Капітолійському пагорбі.

Богинею-захисницею тварин, полів і зелених лісів, де вона іноді полювала, була **Діана**. Її особливо шанували сільські жителі, яким вона полегшувала важку працю і допомагала при лікуванні хвороб. Діану вважали богинею Місяця і подавальницею світла та життя. Біля храму Діани в Аріції, неподалік від Риму, були лікувальні джерела, і жерці богині успішно зцілювали хвороби. Ті, хто отримував допомогу, приносили богині дари та відтворення вилікуваних частин тіла з глини.

Святилище Діани знаходилося біля мальовничого озера, оточеного лісистими горами. Тут зеленіли гаї, де міг сховатися біглий раб або злочинець. Проте для того, щоб отримати схованку, людина мала стати жерцем богині, вбивши перед цим попереднього охоронця гаю.

Венера була захисницею квітучих садів і богинею весни. На честь прекрасної богині здійснювали урочисті жертвоприношення. Венера була матір'ю троянського героя Енея, який прибув з-під Трої в Італію, і чий нащадки заснували Рим. Тому римляни шанували Венеру як прамати свого народу. У Римі їй було споруджено багато святилищ,

найрозкішніший храм збудував Юлій Цезар у I ст. до н.е., оскільки рід Юліїв вів свій початок від сина Енея – Асканія (Юла), онука самої Венери. Символами богині були голуб і заєць (як знак плодючості), з рослин їй присвячували мак і троянду.

Для формування громадської свідомості важливу роль відіграло обожнювання чеснот, яким також споруджували храми. У 367 р. до н.е. на форумі був зведений храм Конкордії (злагоди у громаді), а у другій половині III ст. до н.е. – храм Свободи. Згодом політичні діячі та оратори (Катон, Цицерон та ін.) прагнули пробудити у співгромадян доблесть (*virtus*), нагадуючи про давньоримські чесноти.

Уявлення про сувору мужність римлян існувало з давніх часів. Моральний кодекс римських общинників – воїнів і землеробів – став складовою частиною так званого римського міфу.

ГРЕЦЬКІ ТА ДАВНЬОРИМСЬКІ БОГИ У СВИТОГЛЯДІ СТАРОДАВНІХ ЗЕМЛЕРОБСЬКИХ КУЛЬТУР

Античні культури Греції та Риму були тісно пов'язані зі сільським господарством, а тому численні божества опікувалися родючістю, рослинним світом, зміною сезонів і ритуалами врожаю. Латинська мова, яка стала основою наукової агрономічної термінології, зберегла у собі імена цих богів та численні слова, пов'язані з природою.

Релігійні уявлення стародавніх народів ґрунтувалися на спостереженні за природою. Богам приписували контроль над родючістю ґрунту, врожаєм, дощами, вітром і циклом природи. У Римі ці вірування набули особливо практичного характеру: майже кожна культура мала свого покровителя.

Важливу роль відігравала латинська мова — саме через неї до наших днів дійшли назви рослин, культових свят, аграрних процесів і міфологічних персонажів.

Найважливіші боги, пов'язані з рослинним світом та землеробством

Деметра (грец. Δημήτηρ) — римська Церера (Ceres)

- вважалася богинею землеробства, хліборобства, родючості. Етимологічне значення пов'язують зі словом δῆμα («земля»).

Деметра дарувала людям зернові культури, навчила обробляти землю. У Римі богиню вшановували як Ceres, від її імені походить слово *cerealis* («зерновий»). На її честь проводили *Cerealia* — свято засівів та молодих сходів. Аграрне значення на сьогодні: слово *cereal*, *Cerealia*, цералії - використовують у ботаніці, агрономії та харчовій промисловості.

Персефона (грец. Περσεφόνη) — римська Прозерпіна (Proserpina)

- допомагала у сфері циклів сезонів, відродження природи. Деметра шукала дочку по всьому світу, віддаючись невтішній скорботі, і в цей час земля була безплідною, ніщо не сходило на засіяних полях. Дізнавшись про викрадення, Деметра звернулася за допомогою до Зевса з вимогою повернути Персефону. Аїд відпустив Персефону, але перед звільненням дав їй сім зерен (або три зерна, про що повідомив

Гермес) граната, свого атрибутивного плоду. Ці гранати виникли з крапель крові старшого Діоніса. Персефона, яка весь цей час відмовлялася від їжі, проковтнула зерна — і тим самим виявилася приречена на повернення до царства Аїда. Щоб заспокоїти Деметру, Зевс вирішив, що (згідно з гомерівським гімном і Псевдо-Аполлодором) Персефона буде проводити дві третини року на Олімпі, третину — в царстві Аїда, або (згідно з Овідієм і Сервієм) півроку (весну і літо) на Олімпі, інші півроку (осінь і зиму) — в Аїді. У деяких джерелах сказано, що Персефона під час перебування на Олімпі щоранку піднімалася на небо і ставала сузір'ям Діва, щоб мати Деметра могла її бачити звідусіль.

Цей міф став одним із перших «аграрних календарів» античності.

Діоніс (Dionysos) — римський Вакх (Bacchus)

- сфера впливу: виноградарство, виноробство. Вважався покровителем лози (*vitis*), родючого ґрунту та обробки фруктових культур. Йому приписували дар ферментації — процес, важливий у виноробстві. У Греції свято Антестерії відкривало сезон молодого вина.

У виноградарстві досі використовують латинські терміни *Vitis vinifera*, *bacchus*, *vinum*, *fermentatio*.

За античною легендою Діоніс поширив виноградарство по всій Азії, щоб навчити смертних науці і мистецтву виноробства. Він зробив це після того, як загинув його улюблений сатир Ампелос, і з його тіла виросла виноградна лоза. Діоніс віджимав ягоди винограду, що виросли на цій лозі, створюючи вино. А від імені Ампелоса виникла назва науки про виноградарство — ампелографія. Якщо говорити узагальнено сучасною мовою, культ Діоніса в грецьких державах означав перехід методу господарювання від скотарства до землеробства.

Пан (Pan) — римський Фавн (Faunus)

- вважався опікуном лісів, пастухів, диких рослин. Він опікувався природними угіддями та рослинністю, що не була окультурена. У Римі Фавна шанували як покровителя урожаїв і передбачувача погоди. Із його ім'ям пов'язують слово *fauna* — сукупність тварин певної місцевості.

Андес (Indiges) – божество посівів (суто римська традиція)

- сферою діяльності був захист сходів та молодих пагонів. Андесу приносили жертви перед проростанням жита й ячменю. У латині збереглися слова, пов'язані з посівом: *satio, sementis, seminare*.

Терра Матер (Terra Mater) – Гея (Gaia)

- Богиня Землі, а земля як живий організм. Богиня була уособленням ґрунту, родючості та самої планети, а також вважалася хранительською стародавньої мудрості і долі. Її шанували під час оранки та збору врожаю. Її нащадки включають титанів, циклопів, гігантів і навіть олімпійських богів (через свого сина Кроноса).

Термін *terra* використовується в агрохімії (наприклад, *terra rossa*).

Флора (Flora)

- Богиня квітів, цвітіння, початку вегетації. Їй присвячували весняні свята *Floralia*, під час яких відзначали пробудження рослинного світу. Вона ототожнюється з грецькою богинею (німфою) Хлоридою. Згідно з легендою, описаною Овідієм, Флора стала нимфою Хлоридою після того, як її переслідував бог західного вітру Фавоній. Від імені богині походить слово *flora* – «рослинність регіону».

Помона (Pomona)

- опікувалася фруктовими деревами, фруктовими садами. Помона була покровительською яблунь, груш, слив, кісточкових культур. Вона була надзвичайно красивою, ненавиділа дику природу і віддавала перевагу дбайливо доглянутим садам. На її честь проводили свято *Pomonaе*, де вперше обговорювали техніку щеплення. На відміну від багатьох інших римських богинь і богів, вона не має грецького еквівалента, хоча її зазвичай асоціюють з Деметрою. Вона стежить за фруктовими деревами, охороняє їх і піклується про їх вирощування.

Так, *rotum* – яблуко, плід → *romicultura, romologia*.

Аграрні ритуали та традиції Давнього Риму

Ambarvalia – свято очищення полів

Проводилося перед початком оранки. Виконували обряд «обходу навколо поля», просячи богів про захист врожаю.

Амбарвалія — свято урочистих процесій навколо полів на честь Марса і Церери. Спочатку це були суто сільські свята, але з часом їх почали відзначати і в Римі (Октавіан Август виділив для цього свята окремий гай). Амбарвалія (лат. *ambarvales*, *ambarvalies* або *ambarvalia*, від лат. *amb-* «навколо», *arvum* «поле»; разом з *urvare* «орати») — весняний свято полів у Стародавньому Римі.

Vinalia – свято вина

Це давньоримське свято на честь збору врожаю та виноробства, яке проводилося двічі на рік, 23 квітня та 19 серпня. Воно було пов'язане з культом богів Юпітера та Венери. Під час святкувань, нове вино виливали на землю біля храму Венери, а богам приносили жертви.

Robigalia – захист посівів від хвороб

Присвячене богові Робігу (захиснику від іржі зернових). Під час свята молили про захист пшениці від хвороб, особливо грибкових.

Saturnalia – свято Сатурна

Сатурн у Римі вважався легендарним царем першого золотого віку землеробства. Saturnalia давньоримське щорічне грудневе свято на честь бога родючості Сатурна, яке відзначалося після збору врожаю. Свято символізувало «Золотий вік» за Сатурна і відрізнялося загальною веселістю, карнавалом, тимчасовим зрівнянням рабів з панами та обміном подарунками. Під час свята дякували за врожай. Громадські роботи призупинялися, а святкування могли тривати до семи днів.

Міфологія і латинська наукова термінологія

Античні назви та корені широко використовуються в агрономії:

Латинське слово	Значення	Походження
cerealis	зерновий	Церера
fauna	тваринний світ	Фавн
flora	рослинність	богиня Флора
pomum	фрукт, яблуко	Помона
terra	земля	Терра Матер
vitis	виноградна лоза	Вакх

Таким чином, сучасна агрономія зберігає міфологічні сліди у назвах рослин, процесів та природних явищ.

Значення міфології для студентів агрономів

Міфологія допомагає краще розуміти походження латинських наукових термінів. Вона дає змогу простежити логіку розвитку аграрної культури в Європі.

Міфологія розширює поняття про рослини, їх класифікацію та культурне значення, а ще і формує асоціативне мислення при роботі з ботанічними назвами.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Пригадайте та назвіть найважливіших богів, пов'язаних з рослинним світом та землеробством.
2. Назвіть які аграрні ритуали та традиції Давнього Риму запам'яталися більше.
3. Яке має значення міфології для студентів агрономів?
4. Чому міф про викрадення Персефони вважають «поясненням» появи сезонів?
5. Назвіть два латинські терміни, що походять від імен богів і використовуються в агрономії.
6. Яке римське свято було окремо присвячене захисту зернових від хвороб?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ (Чи добре засвоїли Міфологію?)

- 1. Яка богиня вважалася покровителькою хліборобства і зернових культур у Римі?**
  - A. Flora
  - B. Ceres
  - C. Juno
  - D. Minerva
- 2. Грецька богиня Деметра у римській міфології відповідає:**
  - A. Proserpina
  - B. Pomona
  - C. Ceres
  - D. Terra Mater
- 3. Яке свято пов'язували з виноробством і вшануванням Вакха?**
  - A. Robigalia
  - B. Cerealia
  - C. Vinalia
  - D. Floralia

4. **Хто вважався покровителем фруктових дерев і садів?**
A. Faunus
B. Bacchus
C. Pomona
D. Flora
5. **Яке слово походить від імені богині Флори?**
A. fauna
B. flora
C. fermentatio
D. vitis
6. **Яке божество символізувало землю як живий організм?**
A. Terra Mater
B. Faunus
C. Saturnus
D. Indiges
7. **Яке римське свято було присвячене очищенню полів?**
A. Saturnalia
B. Ambarvalia
C. Floralia
D. Cerealia
8. **Які божества прямо пов'язані з рослинництвом і родючістю?**
A. Ceres
B. Bacchus
C. Proserpina
D. Mars
9. **Які латинські терміни належать до аграрної лексики?**
A. vitis
B. pomum
C. bellum
D. terra
10. **Оберіть правильне визначення терміна *vitis*.**
A. Зерновий колос
B. Виноградна лоза
C. Фруктове дерево
D. Коренева система

11. Латинське слово *rotit* означає:

- A. Квітка
- B. Фрукт, плід
- C. Зернівка
- D. Дерево

12. Яке слово використовується для позначення природної рослинності території?

- A. fauna
- B. semen
- C. flora
- D. frumentum

13. Співвіднесіть божества та їхню сферу впливу

Божество	Сфера
1. Pomona	A. Земля, ґрунт
2. Terra Mater	B. Фруктові дерева
3. Faunus	C. Ліси, дикі рослини
4. Ceres	D. Зернові культури

14. Встановіть послідовність проведення сезонних свят у сільськогосподарському календарі Риму

- A. Vinalia (літо, молоде вино)
- B. Saturnalia (пізня осінь — збирання врожаю)
- C. Cerealia (весна, молоді сходи)

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ЕТАПІВ РОЗВИТКУ БІОЛОГІЇ.

Період практичних донаукових знань (від кам'яного віку до XV–XVI ст.)

Цей етап характеризується спостереженням та збором інформації про об'єкти та явища живої природи. З'являються перші описи рослин і тварин, а також спроби їх пояснити, здебільшого з релігійно-ідеалістичних позицій.

Гіппократ (близько 460-377 рр. до н. е.) зібрав відомості про будову організму тварин і людини, описав кістки, м'язи, сухожилля, головний та спинний мозок.

Арістотель (384 – 322 рр. до н.е.) давньогрецький філософ і вчений, описав понад 500 видів тварин, заклав основи зоології, порівняльної анатомії.

Теофраст (372-287 рр. до н.е.) – давньогрецький природодослідник і філософ, основоположник ботаніки. Він зробив першу спробу систематизації знань про рослини. Описав понад 500 видів рослин, указавши відомості про будову і розмноженні багатьох з них.

Гален Клавдій (близько 131-211 рр. до н.е.) – римський лікар та природодослідник, розширив знання про будову людського тіла, виявив відцентрові і доцентрові нервові волокна, вказав на зв'язок між будовою та функцією органа.

Лукрецій Кар (95-55 рр. до н.е.) - давньоримський філософ-матеріаліст, висловив думку про мінливість живих істот під впливом природних умов, автор дидактичного епосу «Про природу» (*De rerum natura*).

Описовий період (від XV–XVI ст. до середини XIX ст.)

У цей період біологія розвивається аналітично: формуються перші системи класифікації живої природи, накопичуються описові дані, що стимулюють розвиток ботаніки, зоології, систематики, а також морфології, фізіології та інших біологічних дисциплін.

Каспар Баугін (1560-1625) – швейцарський натураліст, описав близько 6 тис. видів рослин, виділив 12 великих груп рослин, які поділив на секції, роди та види; запропонував бінарну номенклатуру.

Андреас Везалій (1514 – 1564) – анатом епохи Відродження, творець сучасної анатомії як науки. Першим дав опис тіла людини побудований на докладному анатомуванні людських трупів і перший розробив у деталях правильну методику секції.

Іохім Юнг (1587-1655) – німецький натураліст, розробив основи морфології та органографії; удосконалив ботанічну термінологію.

Рене Декарт (1596 – 1650) – французький філософ і фізіолог, наблизився до розуміння ролі нервової системи.

Марчелло Мальпігі (1628 – 1694) – видатний італійський біолог, лікар та один із засновників мікроскопічної анатомії рослин і тварин. Його найважливіші досягнення включають відкриття капілярного кровообігу, детальний опис мікроскопічної будови багатьох органів і тканин, а також закладання основ сучасної гістології, ембріології та фізіології.

Джон Рей (1628-1705) – англійський натураліст, сформулював одне з перших наукових визначень виду.

Антоні ван Левенгук (1632-1723) – був голландським натуралістом, який став піонером наукової мікроскопії та засновником мікробіології. Він самостійно виготовляв потужні мікроскопи, в яких спостерігав раніше невидимі організми (бактерії, найпростіших, сперматозоїди, еритроцити) та описував їхню будову. Його відкриття революціонізували науку про життя, а завдяки його роботі світ почав усвідомлювати існування мікроскопічного світу.

Роберт Гук (1635-1703) - англійський фізик, математик, вчений, винахідник і архітектор, у 1665 році за допомогою власноруч виготовленого мікроскопа відкрив клітинну будову рослинних тканин і запропонував термін «клітина».

Карл Лінней (1707 – 1778) – шведський природознавець: ботанік, зоолог та лікар – видатний науковець XVIII століття, творець штучної класифікації рослин і тварин, вперше описав категорію «вид» а також ввів наукові латинські назви систематичних груп рослин та тварин, описав понад 7500 видів рослин і близько 4000 видів тварин.

Казуальний період (від середини XIX ст. до середини XX ст.)

Цей період характеризується синтезом наукових знань. Важливим досягненням цього періоду стала теорія еволюції Ч. Дарвіна, яка поєднала численні факти та відкриття у цілісну концепцію.

Жан Батіст Ламарк (1744 -1829) – французький зоолог, став першим біологом, який спробував створити струнку і цілісну теорію еволюції живого світу, звернув увагу на роль чинників навколишнього середовища в еволюції живих істот.

Роберт Броун (1773-1858) – британський (шотландський) ботанік, який відомий як першовідкривач «руху Броуна» (випадкового руху дрібних частинок у рідині або газі). Він також був першим, хто описав клітинне ядро (у 1831 році). Броун відомий своїми дослідженнями флори Австралії і як основоположник наукової ембріології рослин.

Теодор Шлейден (1804-1881) – як ботанік, він вивчав рослини і встановив, що всі вони складаються з клітин. У 1838–1839 роках (разом із зоологом Теодором Шванном) сформулював основні положення клітинної теорії.

Ернст Геккель (1834-1919) був німецьким біологом, натуралістом, еволюціоністом, художником, філософом та лікарем, у 1866 році запропонував назву науки екології про взаємозв'язки організмів та їхніх угруповань з умовами середовища.

Гуго де Фріз (1848-1935) – голландський ботанік і генетик, який є одним із засновників генетики, а також перевідкрив закони Менделя у 1900 році. Він розробив мутаційну теорію, пояснивши еволюцію як результат мутацій (раптових змін).

Дмитро Йосипович Івановський (1864-1920) – фізіолог рослин і мікробіолог, якого вважають одним із засновників вірусології. Він відкрив, що збудником мозаїчної хвороби тютюну є фільтрований агент, який не проходить через бактеріальні фільтри, тим самим довівши існування вірусів. Вивчав захворювання тютюну в Україні, що призвело до відкриття вірусів.

Реконструктивний період – сучасна біологія (від середини ХХ ст. до сьогодення)

Сучасна біологія заглиблюється у мікросвіт живих систем, вивчає сутність і механізми життєвих процесів на різних рівнях організації, від молекулярного до екосистемного.

Френсіс Крік та Морріс Уїлкінс у 1953р відкрили структуру ДНК (Нобелівська премія 1962р), а згодом з'ясували роль НК у збереженні і передачі спадкової інформації.

Маршалл Ніренберг, Роберт Холлі та Хара Гобінда Хорани протягом 1961-1965 (Нобелівська премія 1968р) було розшифровано генетичний код і з'ясовано його роль у синтезі білків.

ВИДАТНІ ВЧЕНІ-ПРИРОДОЗНАВЦІ УКРАЇНИ

Володимир Олексійович Бец (1834-1894)

український видатний анатом і гістолог, педагог, громадський діяч, професор Київського Університету, член багатьох наукових товариств.

Остап (Євстахій) Волощак (1835-1918)

український біолог, дослідник карпатської флори, знавець вербуватих рослин (Salicaceae). Член віденського та краківського наукових товариств.

Микола Васильович Бобрецький (1843-1907)

зоолог, доктор зоології (від 1873), заслужений ординарний професор (від 1901), став першим дослідником у галузі ембріології різних безхребетних, анатомії та систематики кільчастих червів.

Мар'ян Алоїз Ломницький (1845 – 1915)

зоолог, вивчав фауну Західної України, палеонтолог.

Ілля Ілліч Мечніков (1843-1916)

видатний біолог, лауреат Нобелівської премії (1908р.), основоположник клітинної теорії імунітету, еволюційної ембріології, порівняльної патології та мікробіології. Він відкрив явище фагоцитозу та розробив фагоцитарну теорію імунітету, а також заснував геронтологію — науку про старіння.

Володимир Іванович Вернадський (1863-1945)

видатний учений-природознавець, знакова постать в історії вітчизняної та світової науки, перший президент Академії наук України, засновник вчення про біосферу та ноосферу, а також започаткував нову науку біохімію.

Євген Пилипович Вотчал (1864-1937)

видатний український фізіолог рослин, ботанік, професор та академік ВУАН (з 1921 року). Він заснував наукову школу прикладної фітофізіології, досліджував водний режим рослин, електрофізіологію та посухостійкість, а також є одним із засновників теорії врожайності.

Данило Кирилович Заболотний (1866-1929)

засновник української школи мікробіології, видатний український мікробіолог та епідеміолог, засновник вітчизняної наукової школи мікробіології. Він брав участь в експедиціях для вивчення чуми та холери, а також досліджував збудників дифтерії, висипного тифу, сифілісу та інших хвороб. Заболотний встановив шляхи передачі інфекцій, роль гризунів як носіїв чуми та довів можливість безсимптомного бактеріоносійства холери.

Олександр Михайлович Безредько (1870-1940)

французький мікробіолог та імунолог українського походження. Учень і співробітник лауреата Нобелівської премії Іллі Мечникова.

Василь Юрійович Чаговець (1873-1941)

український фізіолог, один з основоположників електрофізіології. Академік АН УРСР (1939).

Микола Ілліч Мельник (1873-1954)

український ботанік, природознавець, один з творців української наукової термінології, автор перших у Галичині природознавчих шкільних підручників українською мовою.

Володимир Мартинович Арциховський (1876–1931)

був радянським ботаніком та фізіологом рослин, який народився у Житомирі. Він викладав у Донському політехнічному інституті та лісовому інституті, а також керував лабораторіями в Нікітському ботанічному саду. Його наукові дослідження охоплювали фізіологію, анатомію та екологію рослин, і він започаткував галузь фізіології деревних порід в СРСР.

Григорій Васильович Левицький (1878 – 1942)

видатний український ботанік, що спеціалізувався на морфології хромосом та їх еволюційних змінах. Він був одним із піонерів генетики в Україні та зробив значний внесок у дослідження каріології рослин. Його наукова діяльність охоплювала вивчення структури, функцій та еволюції хромосом у різних видів рослин.

Олександр Олександрович Богомолець (1881-1946)

засновник паталогічної фізіології в Україні, вивчав суть та біологічні процеси старіння; обґрунтував провідні положення геронтології; один із перших почав вивчати гіпертонічну хворобу.

Іван Іванович Шмальгаузен (1884-1963)

був відомим своїми дослідженнями у порівняльній анатомії, біології розвитку та теорії еволюції. Він розробив концепцію цілісності організму та теорію стабілізуючого добору, що сприяло синтезу класичного дарвінізму з генетикою. У пізні роки життя він також займався інтерпретацією розвитку та еволюції організмів через призму кібернетики.

Олександр Володимирович Палладін (1888-1972)

засновник української біохімічної школи, засновник ряду актуальних наукових напрямків, що стали основою сучасної біохімії і молекулярної біології, теоретичної і практичної медицини.

Володимир Бригідер (1889–1932)

український зоолог, природоохоронець, викладач Львівського університету. Дослідник молюсків, комах.

ЗНАЧНИЙ ВПЛИВ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

Англійська мова, незважаючи на свій германське коріння, містить вражаючу кількість латинських запозичень. За сучасними оцінками, приблизно 60% англійського словникового запасу мають латинське походження. Така велика частка латинізмів сформувалася внаслідок кількох історичних процесів.

1. Нормандське завоювання 1066 року.

Після підкорення Англії нормандцями французького походження до англійської мови масово ввійшли слова латинського кореня через старофранцузьку. Французька стала мовою дворянства, адміністрації та судової системи, що значно збагатило англійський словник абстрактними, юридичними, адміністративними та культурними термінами. Саме цей період забезпечив найпомітніший шар латинських запозичень.

2. Вплив церкви.

Латина століттями була мовою католицької церкви. Через церковну літературу, богословські трактати та освітні традиції латинські терміни проникали у сферу релігії, моралі та духовної культури. Багато англійських слів, пов'язаних із релігією чи моральними категоріями, мають саме латинське коріння.

3. Латина як мова науки і освіти.

У середньовіччі та ранньому модернізмі Європи латинська мова була головною мовою наукового спілкування. Вчені, лікарі, натуралісти та філософи створювали свої праці латинською, завдяки чому англійська запозичила терміни із сфер медицини, біології, хімії, ботаніки, агрономії та інших галузей знань. Саме цей науковий вплив зумовив появу у сучасній англійській величезної кількості міжнародних термінів латинського походження.

Часто запозичувалися не тільки слова, але і відповідні знання, пов'язані з ними. Наприклад, римляни вимірювали великі відстані величиною, яка дорівнювала 1000 кроків чи 1,5 км та мала назву *millia*. Англійці засвоїли це поняття й почали активно використовувати.

Для студентів-агрономів це має особливе значення, адже біологічні та аграрні терміни в англійській мові часто утворені на основі латини,

наприклад:

agriculture (від *agri cultura*), *plant*, *vegetation*, *fertilization*, *nutrition*, *irrigation*, назви хвороб, препаратів, мікро- й макроелементів тощо.

Таким чином, латина стала одним із найважливіших джерел поповнення англійського словника, а знання основ латинської мови допомагає легше орієнтуватися в міжнародній науковій термінології та професійній англійській лексиці.

Латинське слово	Англійське	Переклад
Butyrum	Butter	Масло
Caseus	Cheese	Сир
Discum	Dish	Страва
Leo	Lion	Лев
Millia	Mile	Миля
Palma	Palma	Пальма
Papirus	Paper	Папір
Persicum	Peach	Персик
Pipere	Pepper	Перець
Pirum	Pear	Груша
Prunum	Plum	Слива
Rosa	Rose	Роза
Schola	School	Школа

Також ознайомтеся з іншими англійськими словами латинського походження, які проникли в мову через літературу, завдяки чому зберегли свою форму й не зазнали змін.

Accurate – точний.
Alibi – алібі.
Animal – тварина.
Autograph – автограф.
Efficient – ефективний, умілий.
Excursion – екскурсія.
Formula – формула.
Igneous – вогняний, вогневої.
Inertia – інерція.
Jurisprudence – юриспруденція.
Latent – прихований.
Locution – вираз, ідіома.
Magnanimity – великодушність.
Maximum – максимум.
Medium – середовище, умова.
Memorandum – меморандум.
Memory – пам'ять, спогад.
Minimum – мінімум.
Veto – вето.
Vortex – вир, вихор.

Скорочення слів латинського походження досі використовуються у різних сферах життєдіяльності в англійській мові.

NB! (*Nota bene!*) – Занотуй добре, зверни увагу!
e.g. (*exempli gratia*) - наприклад
circa – приблизно
post scriptum (*PS*) – після написаного, приписка
a.m. – (*ante meridiem*) – до полудня
p.m. – (*post meridiem*) - по обіді
et cetera (*etc.*) – і так далі (і т.д.); і таке інше
i. e. (*id est*) – тобто

«GAUDEAMUS IGITUR»

«**Gaudeamus Igitur**» — одна з найвідоміших студентських пісень у західній академічній традиції, яку часто називають офіційним гімном студентів університетів. Її назва перекладається як «Тож радійте», а повна латинська назва — «De brevitae vitae», що означає «Про короткочасність життя». Походження пісні сягає рукопису 13 століття, який відображав середньовічні філософські погляди на швидкоплинність життя та важливості насолоджуватися молодістю, поки вона триває.

Сучасна версія Gaudeamus, яку ми знаємо сьогодні, була створена в 18 столітті. У 1781 році німецький студент на ім'я Крістіан Вільгельм Кіндлебен опублікував версію пісні в Галле, Німеччина, з переробленим і більш легким текстом. Кіндлебен адаптував старі латинські вірші в радісну і гумористичну форму, але все ж зберіг моральний підтекст про смертність і прагнення до знань.

Згодом Gaudeamus Igitur поширилася європейськими університетами і стала центральною частиною академічного життя. Її співали під час студентських зібрань, академічних свят, випускних церемоній і навіть на деяких офіційних університетських заходах. Її роль виросла далеко за межі простої пісні: вона стала об'єднуючим культурним елементом для студентів різних країн, підкреслюючи не тільки радість навчання, але й універсальний досвід молоді, науки та спільноти. Незважаючи на сатиричний і часом нешанобливий тон, пісня відображає ключові академічні цінності — повагу до навчання, вдячність за життя та усвідомлення його швидкоплинності. Її незмінна популярність пояснюється універсальними темами, які вона порушує, та потужною традицією латини як спільної мови європейської науки та освіти.

Сьогодні Gaudeamus Igitur залишається символом академічної спадщини та студентської ідентичності, часто виконується з великою гордістю та емоціями на церемоніях по всій Європі та світу.

Gaudeamus Igitur

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus!
Post jucundam juventutem,
Post molestam senectutem,
Nos habebit humus.

Ubi sunt qui ante nos
In mundo fuere?
Vadite ad superos,
Transite ad inferos,
Hos si vis videre.

Vita nostra brevis est,
Brevi finietur.
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur.

Vivat academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet,
Semper sint in flore!

Vivant omnes virgines,
Faciles, formosae!
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonaе, laboriosae!

Pereat tristitia,
Pereant osores,
Pereat diabolus,
Quivis antiburschius,
Atque irrisores.

Vivat nostra societas,
Vivant studiosi!
Crescat una veritas,
Floreat fraternitas,
Pax et amor fiant!

Український переклад:

Радіймо, отже,
Поки ми молоді!
Після радісної юності,
Після тяжкої старості,
Земля нас прийме.

Де ті, що були
До нас у цьому світі?
Йдіть до небес,
Зайдіть до пекла —
Якщо хочете їх побачити.

Наше життя коротке,
Незабаром завершиться.
Смерть настає швидко,
Жорстоко нас забирає,
Нікому не буде пощади.

Хай живе академія!
Хай живуть професори!
Хай живе кожен студент,
Хай живе кожен учасник,
Хай завжди процвітають!

Хай живуть дівчата,
Милі та гарненькі!
Хай живуть жінки також —
Ніжні, кохані,
Добрі й працьовиті!

Хай зникне смуток,
Хай зникнуть вороги,
Хай зникне диявол,
І всяк, хто студентів зневажає,
А також глузливці.

Хай живе наше товариство,
Хай живуть студенти!
Хай зростає істина,
Хай квітне братерство,
Хай буде мир і любов!

ЛАТИНСЬКІ МОЛИТВИ

«ОТЧЕ НАШ» – PATER NOSTER

Молитва «Отче наш» (лат. Pater Noster) є однією з найважливіших і найвідоміших молитов у християнстві. Вона походить від слів Ісуса Христа, записаних у Новому Завіті (Матвія 6:9–13 і Луки 11:2–4), і протягом століть використовувалася як в особистому, так і в публічному християнському богослужінні.

Латинська версія молитви, відома як «Pater Noster», займає особливе місце в історії християнської літургії та освіти. Вона стала стандартною формою молитви в Римо-католицькій церкві після того, як латина була встановлена офіційною мовою церкви в перші століття християнства. Протягом багатьох поколінь Pater Noster була одним з перших латинських текстів, які запам'ятовували діти та вчені по всій Європі.

Окрім релігійного значення, Pater Noster має педагогічну цінність. Вона знайомить учнів з класичною латинською граматикою, лексикою та синтаксисом у значущому контексті.

Pater Noster

Pater noster, qui es in caelis,
sanctificetur nomen tuum.
Adveniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua,
sicut in caelo et in terra.
Panem nostrum cotidianum da
nobis hodie,
et dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus debitoribus
nostris.
Et ne nos inducas in tentationem,
sed libera nos a malo.
Amen.

Отче наш

Отче наш, що єси на небесах,
нехай святиться ім'я Твоє.
Нехай прийде Царство Твоє.
Нехай буде воля Твоя,
як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний дай нам
сьогодні,
і прости нам провини наші,
як і ми прощаємо винуватцям
нашим.
І не введи нас у спокусу,
але визволи нас від лукавого.
Амінь.

«РАДУЙСЯ, МАРІЄ» АБО «АВЕ МАРІЯ»

(лат. *Ave Maria*) — у християнстві основна молитва до Діви Марії. Починається зі слів, якими архангел Гавриїл привітав Богородицю у день Благовіщення. Читалася молитва у годину смерті, як прохання до Діви Марії про заступництво перед Богом.

Ave, Maria Ave, Maria,
gratia plena,
Domīnus Tecum.
Benedicta Tu in mulieribus,
et benedictus fructus ventris Tui
Iesus.
Sancta Maria, mater Dei,
ora pro nobis peccatoribus,
nunc et in hora mortis nostrae.
Amen

Радуйся, Маріє,
благодаті повна,
Господь з Тобою.
Благословенна Ти між жінками,
і благословенний плід лона
Твого, Ісус.
Свята Маріє, Мати Божа,
молись за нас грішних
нині і в годину смерті нашої.
Амінь.

* * * * *

Богородице Діво, радуйся,
Благодатна Маріє
Господь з тобою.
Благословенна Ти в жонах.
і благословен плід утроби Твоєї
бо Ти породила Спаса душ
наших.

110 ЛАТИНСЬКИХ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ

Ab ovo usque ad mala — Від яйця до яблук (від початку до кінця).

Ab uno disce omnes — За одним пізнавай усіх.

Ad astra per aspera — До зірок крізь труднощі.

Aequam mentem rebus in arduis servare mentem — Пам'ятай зберігати спокій розуму в складні часи.

Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt — Ми бачимо чужі вади перед собою, а свої — за спиною.

Amat victoria curam — Перемога любить турботу (уважність).

Aqua vitae — Вода життя.

Arbor mala malos fructus facit — Погане дерево дає погані плоди.

Ars est celare artem — Мистецтво — це приховати мистецтво.

Ars longa, vita brevis — Мистецтво довге, життя коротке.

Audi, vide, tace — Слухай, дивись, мовчи.

Audiat et altera pars — Слід вислухати і іншу сторону.

Beatus ille qui procul negotiis — Щасливий той, хто далеко від справ.

Bis dat qui cito dat — Двічі дає той, хто швидко дає.

Bonum commune communitatis — Спільне благо для спільноти.

Caelum non animum mutant qui trans mare currunt — Ті, хто мандрує за море, змінюють не душу, а небо.

Caput mundi — Столиця світу.

Carpe diem — Лови мить.

Causa causae est causa causati — Причина причини є причиною наслідку.

Causa finalis — Кінцева причина.

Cave ne cadas — Остерігайся, щоб не впасти.

Cedit hiems, redeunt Zephyri — Минає зима — повертаються західні вітри.

Cibus mentis scientia est — Їжа для розуму — це знання.
Clarius e tenebris — Яскравіше з темряви.
Colorum varietas naturae divitia est - Різноманіття кольорів — багатство природи.
Consuetudo altera natura est — Звичка — друга природа.
Corpus sanum in mente sana — Здорове тіло в здоровому розумі.
Crescat scientia, vita excolatur — Хай росте знання, і вдосконалюється життя.
Crescit sub pondere virtus — Міць зростає під тягарем.

De duobus malis minus est eligendum — З двох зол слід обирати менше.
De gustibus non est disputandum — Про смаки не сперечаються.
Dies diem docet — День навчає день.
Disce aut discede — Навчайся або йди.
Docendo discimus — Навчаючи, ми навчаємось.
Dubito, ergo cogito. Cogito, ergo sum — Сумніваюся — отже, мислю.
Мислю — отже, існую.
Dum spiro, spero — Поки дихаю — сподіваюсь.

Errare humanum est — Людині властиво помилятися.
Et docere et rerum exquirere causas — І навчати, і досліджувати причини речей.
Exempla trahunt — Приклади надихають.
Experientia docet — Досвід навчає.
Extra hortum nulla salus — За межами саду немає спасіння.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas — Щасливий той, хто зміг пізнати причини речей.
Fiat lux — Хай буде світло.
Fiat voluntas tua — Хай буде воля твоя.
Floribus ornata terra — Земля, прикрашена квітами.
Floruit — Квітнув.
Fortes fortuna adiuvat — Сміливим допомагає доля.
Fructificat terra laboribus — Земля дає плоди завдяки праці.
Fructus laboris dulcis est — Плід праці солодкий.

Gloria scientiae est veritas — Слава науки — істина.

Griseus nubilus serenitatem promittit - Сірий похмурий день обіцяє ясність.

Herba tenuis etiam saxum findit - Навіть тендітна трава може розколоти камінь.

Herbae non semper sunt virides — Трава не завжди зелена.

Homo sapiens — Людина розумна.

Homo sapiens, nisi patiens - Той мудрець, у кого терпець.

Hortus conclusus — Замкнений сад (райський образ).

Ignis aurum probat, miseria fortes viros — Вогонь випробовує золото, біда — сильних людей.

Ignorantia non est argumentum — Незнання — не аргумент.

In vino veritas, in aqua sanitas — У вині — істина, у воді — здоров'я.

Incepto ne desistam — Щоб не зупинився я на початку.

Inter arma silent Musae — Під час війни музи мовчать.

Intelligenti pauca — Мудрому досить кількох слів.

Labor omnia vincit — Праця все перемагає.

Laborare est orare — Працювати — означає молитися.

Lapis philosophorum — Філософський камінь.

Litteris et artibus — Наукам і мистецтвам.

Lux et veritas — Світло і істина.

Magister dixit — Учитель сказав.

Memento mori — Пам'ятай про смерть.

Mens agitat molem — Розум рухає матерію.

Mens sana in corpore sano — Здоровий дух у здоровому тілі.

Modus vivendi — Спосіб життя.

Naturae domina ars est — Мистецтво — володарка природи.

Natura artis magistra — Природа — вчителька мистецтва.

Natura non facit saltus — Природа не робить стрибків.

Natura plantarum magistra est agricolae - Природа рослин — учитель агронома.

Nil sine magno vita labore dedit mortalibus — Життя не дало людям нічого без великої праці.

Nemo agricola sine spe seminat — Жоден селянин не сіє без надії.

Nemo nascitur artifex — Ніхто не народжується майстром.

Non multa, sed multum — Не багато (речей), але глибоко.

Non scholae, sed vitae discimus — Ми навчаємось не для школи, а для життя.

Nosce te ipsum — Пізнай самого себе.

Nulla dies sine linea — Жодного дня без рядка.

Omne vivum ex ovo — Усе живе з яйця.

Omnia mutantur, nihil interit — Все змінюється, ніщо не зникає.

Omnia praeclara rara — Усе чудове — рідкісне.

Planta bene curata bene respondet - Доглянута рослина добре віддячує.

Plantae radices altae sunt — Корені рослин глибокі.

Per aspera ad astra — Крізь труднощі — до зірок.

Plenus venter non studet libenter — Ситий живіт не вчиться охоче.

Quidquid discis, tibi discis — Що б ти не вивчав — вивчаєш для себе.

Quo quisque est doctior, eo est modestior - Хто мудріший, той скромніший.

Ratio omnia vincit — Розум усе перемагає.

Repetitio est mater studiorum — Повторення — мати навчання.

Sapientia est potentia — Мудрість — це сила.

Scientia potentia est — Знання — сила.

Scientiae terminus est nullus — Наука не має меж.

Seges est ubi seges est — Жнива там, де є засів.

Sine aqua vita in solo dormit - Без води життя у ґрунті спить.

Sine labore non erit panis in ore — Без праці не буде хліба в роті.

Sine sole sileo — Без сонця я мовчу.

Sol, aqua, terra — tria dona plantarum - Сонце, вода і земля — три дари для рослин.

Sol omnibus lucet — Сонце світить усім.

Studium discendi voluntate quae cogi non potest alitur — Прагнення до знань живиться волею, яку не можна змусити.

Tempus fugit — Час летить.

Terra mater omnium — Земля — мати всього.

Ubi semen, ibi spes — Де насіння — там і надія.

Verba volant, scripta manent — Слова відлітають, написане залишається.

Veritas filia temporis — Істина — дочка часу.

КОРИСНІ ДЖЕРЕЛА

1. **International Plant Names Index (IPNI)**

<https://www.ipni.org/>

— Авторитетний міжнародний каталог латинських ботанічних назв рослин.

2. **Назви рослин латинь**

<https://quizlet.com/ua/711079234/%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%BD-%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%8C-flash-cards/> — Комплексний список латинських назв рослин.

3. **Flora Europaea Website**

<https://eunis.eea.europa.eu/references/1780/species> — Опис європейських рослин з латинськими назвами.

4. **Tropicos** (Missouri Botanical Garden)

<https://tropicos.org/>

— База ботанічних латинських назв і описів рослин.

5. **Index Nominum Genericorum (ING)**

<https://www.agroone.info/publication/indeksi-rozvitku-roslin/>—

Індекси розвитку рослин

6. International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (ICN)

<https://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php>

— Офіційний кодекс ботанічної номенклатури.

7. PLANTS Database (USDA)

<https://plants.usda.gov/java/>

— База даних латинських і загальних назв рослин.

8. Biodiversity Heritage Library (BHL)

<https://www.biodiversitylibrary.org/>

— Цифрова бібліотека ботанічних праць.

9. Червона книга України. Рослинний світ —
електронний ресурс від Інституту ботаніки НАН України

<https://redbook-flora.land.kiev.ua/> — База даних флори України з латинськими назвами, фото та описами.

10. Словник агронома

<https://superagronom.com/slovník-agronoma> — Онлайн-ресурс зі словником агрономічних термінів.

11. Словник ботанічних термінів

<https://edenland.com.ua/slovník-botanichnykh-terminiv> - довідник з ботаніки з термінами латинською.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривонос І. А. Латинська мова: навчально-методичний посібник / І. А. Кривонос, С. П. Шевченко. – Мелітополь: ФО-П Однорог Т. В., 2021. – 194 с.
2. Гриценко С. П. Латинська мова для студентів-агробіологів / С. П. Гриценко, О. Ю. Балалаєва // Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
3. Латинська мова (тексти і завдання): [практикум] / О. Ю. Дяків, М. Й. Петришин; ПНУ ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: НАІР, 2012. – 180 с.
4. Оленич Р. М. Латинська мова: підручник / Р. М. Оленич. [2-е вид., випр]. Львів: Світ, 2001. 352 с.
5. Світлична Є. І., Толок І. О. Латинська мова. Підручник. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.
6. Федоров О. В., Антонова О. Г., Глушук А. І. Латинська мова: навч.-метод. реком. для студентів денної та заочної форм навчання Інституту іноземної філології. Херсон: ХДУ, 2008. 61 с.
7. Чуракова Л. П. Латинсько-український та українсько-латинський словник. Київ: Чумацький шлях, 2009. 617 с.

ВІДПОВІДІ

РОЗДІЛ 1

ТЕСТИ

1 В

2 В

3 В

4 В

5 В

6 В

7 В

8 А

9 С

10 В

РОЗДІЛ 2

ТЕСТИ

1 В

2 В

3 В

4 В

5 С

6 А

7 С

8 С

9 С

10 В

11 А

12 В

- 13 C
- 14 C
- 15 A
- 16 C
- 17 A
- 18 B
- 19 B
- 20 D

РОЗДІЛ 3

ТЕСТИ

- 1 C
- 2 B
- 3 C
- 4 C
- 5 B
- 6 B
- 7 C
- 8 A
- 9 D
- 10 B
- 11 B
- 12 B
- 13 B
- 14 C
- 15 B
- 16 A
- 17 B
- 18 A

19 C

20 D

21 A

22 B

23 C

24 A

Вправа 1.

Radix

Folium

Semen

Flos

Caulis

Вправа 2.

A-5

B-3

C-1

D-4

E-2

Вправа 3.

Folium

Transpiratio

Semen

Caulis

Respiratio

Вправа 4.

Respiratio

Semen

Caulis

Folium

Photosynthesis

Вправа 5.

Photosynthesis

Transpiratio

Respiratio

РОЗДІЛ 4

ТЕСТИ

1 C

2 D

3 A

4 B

5 B

6 A

7 A

8 B

9 A

10 A

11 B

12 C

13 C

14 B

- 15 C
- 16 A
- 17 C
- 18 A
- 19 B

Вправа 1.

- 1. *flos, floris* - III
- 2. *radix, radicis* - III
- 3. *folium, folii* - II
- 4. *rosa, rosae* - I
- 5. *semen, seminis* - III
- 6. *potum, pomi* - II
- 7. *agricola, agricolae* - II
- 8. *hortus, horti* - II
- 9. *malus, mali* - II
- 10. *cucumis, cucumis* - III

Вправа 2. Визначте граматичний рід.

- 1. *flos, floris* – m - чоловічий рід
- 2. *radix, radicis* – f - жіночий
- 3. *folium, folii* – n - середній
- 4. *vitis, vitis* - f - жіночий
- 5. *semen, seminis* – n - середній
- 6. *herba, herbae* – f - жіночий
- 7. *cyclamen, cyclaminis* – n - середній
- 8. *plantāgo, plantāgīnis* - f - жіночий
- 9. *malus, mali* – f - жіночий
- 10. *cucumis, cucumis* – m - чоловічий рід

Вправа 3. Перекладіть та вкажіть його відміну та рід.

1. *planta*, ***plantae*** – рослина, I, *f*
2. *cortex*, ***corticis*** – кора, III, *m*
3. *tuber*, ***tubēris*** – бульба, III, *n*
4. *olus*, ***olēris*** – овоч, III, *n*
5. *conus*, ***coni*** – шишка, II, *m*
6. *fructus*, ***fructus*** – плід, IV, *m*
7. *species*, ***speciei*** – вид, V, *f*
8. *iuglans*, ***iuglandis*** – горіх, III, *f*
9. *cornu*, ***cornus*** – ріг, IV, *n*
10. *melo*, ***melōnis*** – диня, III, *m*

Вправа 4. Для кожного іменника вкажіть відміну.

1. *herba*, ***herbae*** - I
2. *flos*, ***floris*** - III
3. *beta*, ***betae*** - I
4. *linum*, ***lini*** - II
5. *quercus*, ***quercus*** - IV
6. *series*, ***seriei*** - V
7. *allium*, ***alli*** - II
8. *ribes*, ***ribis*** - III
9. *physoderma*, ***physodermatis*** - III
10. *superficies*, ***superficiei*** - V

Вправа 5. Визначте відміну кожного іменника.

1. *taxon*, **taxi** - I
2. *platanus*, **platanus** - IV
3. *secale*, **secalis** - III
4. *poa*, **poae** - I
5. *citrullus*, **citrulli** - II
6. *membrāna*, **membrānae** - I
7. *tritĭcum*, **tritĭci** - II
8. *prunus*, **pruni** - II
9. *physālis*, **physālis** - III
10. *dies*, **diei** - V

Вправа 6. Визначте рід.

1. *plantago*, **plantaginis** - *plantāgo*, *ĭnis f* - подорожник
2. *proventus*, **proventus** - *proventus*, *us m* - врожай
3. *vitis*, **vitis** - *vitis*, *is f* - виноград
4. *series*, **seriei** - *series*, *ei f* - ряд
5. *cannābis*, **cannabis** - *cannābis*, *is f* - коноплі
6. *acer*, **aceris** - *acer*, *aceris n* – клен
7. *panicŭla*, **panicŭlae** - *panicŭla*, *ae f* - волоть
8. *anemone*, **anemones** - *anemone*, *es f* - анемона
9. *piper*, **piperis** - *piper*, *ĕris n* - перець
10. *ribes*, **ribis** - *ribes*, *is n* – смородина

Вправа 7. Перекладіть та визначте рід і вид

(**Вид** може бути: описовим прикметником (наприклад, описувати колір, форму, розмір); географічною назвою; пам'ятним (на честь особи))

1. *Malus domestica* – яблуна домашня – *Malus, i, II, f - domestica* – описовий прикметник

2. *Triticum aestivum* – пшениця м'яка - *Triticum, i, II, n - aestivum* – описовий прикметник

3. *Cucumis sativus* – огірок посівний – *cucūmis, eris, III, m – sativus* – описовий прикметник

4. *Secale silvestre* - жито лісове - *secale, is, III, n – silvestre* – географічна назва)

5. *Pisum sativum* – горох посівний - *pisum, i, II, n – sativum* – описовий прикметник

6. *Hordeum vulgare* – ячмінь звичайний – *hordeum, i, II, n –vulgare* – описовий прикметник

7. *Fructus ruber* – плід червоний - *Fructus, us, IV, m – ruber* – описовий прикметник

8. *Lycopersicum esculentum* - помідор їстівний - *lycopersicum, i, II, n - esculentum* –описовий прикметник

9. *Lupinus albus* - люпин білий - *lupinus, i, II, m - albus* - описовий прикметник

10. *Beta vulgaris* - буряк звичайний - *beta, ae, I, f – vulgaris* –описовий прикметник)

Вправа 8. Для кожного іменника вкажіть відміну і утворіть іменник у родовому відмінку.

1. granum, **i** – II, *grani*
2. hybrīda, **ae** – I, *hybrīdae*
3. tuber, **ĕris** – III, *tubĕris*
4. alabastrum, **i** - II, *alabastri*
5. inflorescentia, **ae** – I, *inflorescentiae*
6. putāmen, **ĭnis** – III, *putāmĭnis*
7. umbella, **ae** – I, *umbellae*
8. subspecies, **ei** - V, *subspeciei*
9. vegetatio, **ōnis** – III, *vegetatiōnis*
10. fagus, **i** – II, *fagi*

Вправа 9. Визначте рід і відміну.

1. *Triticum*, **tritici** – n, II
2. *Cucumis*, **cucumis** - m, III
3. *Malus*, **mali** – f, II
4. *Olus*, **olĕris** – n, III
5. *Pisum*, **pisi** – n, II
6. *Hordeum*, **hordei** - n, II
7. *Fructus*, **fructus** - m, IV
8. *Daucus*, **dauci** - m, II
9. *Beta*, **betae** – f, I
10. *Acer*, **aceris** – n, III

Exercise 10. Перекладіть ці іменники.

1. Огірок посівний - *Cucumis sativus*
2. Кукурудза цукрова - *Zea mays saccharata*
3. Пшениця тверда - *Triticum durum*

4. Буряк культурний - *Beta vulgaris*
5. Пшениця м'яка - *Triticum aestivum*
6. Ячмінь посівний - *Hordeum sativum*
7. Горох посівний - *Pisum sativum*
8. Рис посівний - *Oryza sativa*
9. Квасоля звичайна - *Phaseolus vulgaris*
10. Жито посівне - *Secale cereale*

РОЗДІЛ 5

ТЕСТИ

1. В
2. С
3. А
4. В
5. D
6. А
7. В
8. С
9. А
10. D
11. С
12. В
13. А
14. В
15. D
16. В
17. А

Вправа 1.

1. Картопля бульбаста біла
2. Яблуня домашня червона
3. Горох посівний зелений
4. Однорічний соняшник жовтий
5. Капустяна олійниця столична
6. Гарбуз великий жовтий
7. Буряк звичайний червоний
8. Троянда собача біла
9. Морква червона посівна
10. Цикорій середній блакитний

Вправа 2.

1. masculinum (*m*) або femininum (*f*)
2. masculinum (*m*)
3. masculinum (*m*) або femininum (*f*)
4. masculinum (*m*)
5. femininum (*f*)
6. masculinum (*m*)
7. neutrum (*n*)
8. femininum (*f*)
9. masculinum (*m*) або femininum (*f*)
10. masculinum (*m*)

Вправа 3.

1. ***folium*** (*n*, singularis (Sing.)) ***viride***
2. ***flores*** (*m*, pluralis (Plur.)) ***albi***
3. ***radices*** (*f*, Plur.) ***rubri***
4. ***fructus*** (*m*, Sing.) ***dulcis***

5. **herbae** (*f*, Plur.) **viridae**
6. **solum** (*n*, Sing.) **nigrum**
7. **plantae** (*f*, Plur.) **flavae**
8. **semina** (*n*, Plur.) **magna**
9. **radix** (*f*, Sing.) **longa**
10. **flores** (*m*, Plur.) **caerulei**

Вправа 4.

1. біла квітка → *flos albus*
2. червоне яблуко → *malum rubrum*
3. культурна квасоля → *Phaseolus vulgaris* (або: *fabula culta*)
4. синій цикорій → *Cichorium intybus caeruleum* (або скорочено: *cichorium caeruleum*)
5. однорічний соняшник → *Helianthus annuus*
6. жовтий гарбуз → *Cucurbita flava*
7. зелена трава → *herba viridis*
8. дика слива → *Prunus silvestris* (або: *prunum silvestre*)
9. великий лист → *Folium magnum*
10. гірка трава → *Herba amara*

Вправа 5.

1. **plantae** (*f*, Plur.) → **b) virides**
(*Planta* — (*f*, Plur.): прикметник має стояти у множині — *virides*)
2. **folium** (*n*, Sing.) → **c) flavum**
(*Folium* — (*n*, Sing.): *flavum* — (*n*, Sing.))
3. **radix** (*f*, Sing.) → **a) longa**
(*Radix* — (*f*, Sing.): *longa* — (*f*, Sing.))
4. **flores** (*m*, Plur.) → **d) rubros**
(*Flores* — (*m*, Plur.) знахідного відмінка: *rubros*)

5. **fructus** (*m*, Sing.) → **a) dulcis**
(*Fructus* — (*m*, Sing.): *dulcis* — (*m*, Sing.))
6. **herba** (*f*, Sing.) → **a) caerulea**
(*Herba* — (*f*, Sing.): *caerulea*)
7. **semina** (*n*, Plur.) → **c) magna**
(*Semina* — (*n*, Plur.): прикметник має бути у формі *magna*)
8. **frumentum** (*n*, Sing.) → **c) maturum**
(*Frumentum* — (*n*, Sing.): *maturum*)
9. **flos** (*m*, Sing.) → **b) parvus**
(*Flos* — (*m*, Sing.): *parvus*)
10. **poma** (*n*, Plur.) → **c) rubra**
(*Poma* — (*n*, Plur.): *rubra* — правильна форма)

Підсумок правильних відповідей:

1-b, 2-c, 3-a, 4-d, 5-a, 6-a, 7-c, 8-c, 9-b, 10-c

Вправа 6.

1. **folium viride** — зелений листок
2. **herbae flavae** — жовті трави
3. **radices longae** — довгі корені
4. **fructus dulces** — солодкі плоди
5. **semen magnum** — велике насіння
6. **flores caerulei** — сині квіти
7. **plantae robustae** — міцні рослини
8. **radix brevis** — короткий корінь
9. **poma rubra** — червоні яблука
10. **flos albus** — біла квітка

Вправа 7.

1. Конюшина лучна - *Trifolium pratense*
2. Однорічний соняшник - *Helianthus annuus*
3. М'ята водяна - *Mentha aquatica*
4. Валеріана лікарська - *Valeriana officinalis*
5. Паслін чорний - *Solanum nigrum*
6. Ґрунт сухий - *Humus sicca*
7. Народ давній - *Populus antiquus*
8. Берізка польова - *Convolvulus arvensis*
9. Капуста городня - *Brassica oleracea*
10. Ячмінь звичайний - *Hordeum vulgare*

Вправа 8.

1. *silvester, stris, stre* – лісовий – II група, I підгрупа, III відміна
2. *herbaceus, a, um* - трав'янистий – I група, (I-II відміни)
3. *utilis, e* – корисний - II група, II підгрупа, III відміна
4. *simplex, icis* – простий - II група, III підгрупа, III відміна
5. *rupester, stris, stre* – скельний - II група, I підгрупа, III відміна
7. *bicolor, is* – двоколірний - II група, III підгрупа, III відміна
8. *caesius, a, um* – сизий - I група, (I-II відміни)
9. *edulis, e* – їстівний - II група, II підгрупа, III відміна
10. *suaveolens, entis* – запашний - II група, III підгрупа, III відміна

Вправа 9.

1. *Vicia (f) sativ...* - *Vicia sativa*a
2. *Daucus (m) sativ...* - *Daucus sativ*us
3. *Pisum (n) sativ...* - *Pisum sativ*um
4. *Crocus (m) sativ...* - *Crocus sativ*us
5. *Allium (n) sativ...* - *Allium sativ*um

6. *Lactuca (f) sativ...* - Lactuca sativaa
7. *Coriandrum (n) sativ...* - Coriandrum sativum
8. *Raphanus (m) sativ...* – Raphanus sativus
9. *Spinacea (f) sativ...* - Spinacea sativaa
10. *Cucumis (m) sativ...* - Cucumis sativus

Вправа 10.

1. *lycopersicum esculentum*
2. *convolvulus arvensis*
3. *dianthus silvester*
4. *valeriana palustra*
5. *subspecies rara*
6. *gramen annuum*
7. *ribes nigrum*
8. *humus fecunda*
9. *quercus petraea*
10. *secale silvestre*

РОЗДІЛ 6

ТЕСТИ

- 1 B
- 2 C
- 3 B
- 4: A
- 5 B
- 6 A
- 7 C
- 8 A
- 9 A

- 10 B
- 11 B
- 12 C
- 13 B
- 14 A
- 15 B
- 16 C
- 17 B
- 18 C
- 19 C
- 20 B
- 21 B

Вправа 1.

- 1. vīgintī quīnque
- 2. ūnum
- 3. quadrāgintā trēs
- 4. octōgintā septem
- 5. tertia
- 6. secunda
- 7. centum
- 8. quīndecim
- 9. septuāgintā
- 10. quārta

Вправа 2.

- 1. десять насінин
- 2. друге покоління шкідника
- 3. сто плодів

4. двадцять п'ять шкідників
5. четверта форма винограду
6. вісімдесят листків
7. третій вид
8. тисяча рослин
9. шістдесят коренів
10. тридцять два дерева

Вправа 3.

1. *Trīgintā* – **кількісний**
2. *Secundā* – **порядковий**
3. *Quīnquāgintā* – **кількісний**
4. *Prīma* – **порядковий**
5. *Centum* – **кількісний**
6. *Tertia* – **порядковий**
7. *Quadrāgintā* – **кількісний**
8. *Septima* – **порядковий**

Вправа 4.

Арабська цифра	Латинська мова	Римська цифра
12	duodecim	XII
40	quadrāgintā	XL
73	septuāgintā trēs	LXXIII
100	centum	C
250	ducentī et quīnquāgintā	CCL
999	nōnāgintā novem et nongentī (or nongentī nōnāgintā novem)	CMXCIX

Вправа 5.

1. <i>prīma forma pestis</i>	g. перша форма шкідника
2. <i>trīgintā folia</i>	a. 30 листків
3. <i>quīnta generātiō insectī f.</i>	п'яте покоління комахи
4. <i>vīgintī frūctūs</i>	e. 20 плодів
5. <i>centum semina</i>	i. 100 насінин
6. <i>nōnāgintā arborēs</i>	c. 90 дерев
7. <i>tertia speciēs</i>	b. третій вид
8. <i>quīnquāgintā testae</i>	h. 50 шкаралуп
9. <i>sexāgintā varietātēs</i>	j. 60 різновидів
10. <i>octōgintā radicēs</i>	d. 80 коренів

Вправа 6.

1–d, 2–c, 3–b, 4–a, 5–e

Вправа 7.

1. **herba annua** – однорічна рослина
2. **insectum foliorum** – комаха-шкідник листя
3. **perniciosus** – шкідливий, згубний
4. **parasiticus** – паразитичний
5. **herba invasiva** – інвазивний бур'ян

Вправа 8.

1. <i>insectum radicum</i>	шкідник коренів
2. <i>fungus foliorum</i>	грибок, що уражає листя
3. <i>larva cerealium</i>	личинка злакових культур

4. *parasiticum in radicibus* паразит у коренях

5. *virus plantarum* вірус рослин

Вправа 9.

Herbae

Pestes

Amaranthus retroflexus *Sitophilus granarius*

Chenopodium album *Coccinella septempunctata*

Cirsium arvense *Tetranychus urticae*

Agropyron repens

(*Zea mays* – культурна рослина, не підходить до жодної з категорій)

Вправа 10.

1. **Amaranthus** retroflexus est planta **invasiva**.
2. *Botrytis cinerea* est **fungus**.
3. *Sitophilus granarius* est **insectum** frumentorum.
4. *Plantago major* est herba **perennis**.
5. *Ustilago maydis* est **fungus** Zeae.
6. *Virus mosaicum* infectat plantas Solani. Est **virus perniciosus**.

Вправа 11.

folium viride

(viridis → viride для середнього роду)

radices rubrae

(rubra у множині → rubrae для f, pl)

flos albus

(m, sg → albus)

semen nigrum

(nigrus → правильна форма nigrum для n, sg)

caules longi

(longus → longi для m, pl)

Вправа 12.

folium — n, II → folium viride

radix — f, III → radix alba

semen — n, III → semen nigrum

hortus — m, II → hortus albus

cortex — m, III → cortex durus

РОЗДІЛ 7

ТЕСТИ

1 В

2 В

3 В

4 С

5 А

6 С

7 В

8 С

9 В

10 В

11 В

12 В

13 С

14 С

15 В

16 В

17 B

18 D

19 B

20 A

Вправа 1.

1. *Solanum tuberosum* / Картопля
2. *Pisum sativum* / Горох
3. *Triticum aestivum* / Пшениця м'яка
4. *Zea mays* / Кукурудза
5. *Beta vulgaris* / Буряк
6. *Allium cepa* / Цибуля
7. *Cucurbita pepo* / Гарбуз
8. *Brassica oleracea* / Капуста
9. *Phaseolus vulgaris* / Квасоля звичайна
10. *Hordeum vulgare* / Ячмінь

Вправа 2.

1. *Daucus carota* | *Daucus* | *carota*
2. *Malus domestica* | *Malus* | *domestica*
3. *Vitis vinifera* | *Vitis* | *vinifera*
4. *Fagopyrum esculentum* | *Fagopyrum* | *esculentum*
5. *Lactuca sativa* | *Lactuca* | *sativa*
6. *Cicer arietinum* | *Cicer* | *arietinum*
7. *Capsicum annuum* | *Capsicum* | *annuum*
8. *Spinacia oleracea* | *Spinacia* | *oleracea*
9. *Prunus persica* | *Prunus* | *persica*
10. *Cucumis sativus* | *Cucumis* | *sativus*

Вправа 3.

1 C

2 J

3 B

4 E

5 D

6 F

7 G

8 H

9 I

10 A

Вправа 4.

1. Pisum sativum | Neut. | Sing. | Nom.

2. Allium cepa | cepa → Fem., Sing., Nom. (adj. omitted)

3. Solanum nigrum | Neut. | Sing. | Nom.

4. Cucurbita maxima | Fem. | Sing. | Nom.

5. Beta vulgaris | Fem. | Sing. | Nom.

6. Malus domestica | Fem. | Sing. | Nom.

7. Triticum durum | Neut. | Sing. | Nom.

8. Fagopyrum esculentum | Neut. | Sing. | Nom.

9. Raphanus sativus | Masc. | Sing. | Nom.

10. Phaseolus vulgaris | Masc. | Sing. | Nom.

Вправа 5.

1. *Solanum melongena* | Solanaceae | *Solanum* | *melongena*
2. *Brassica napus* | Brassicaceae | *Brassica* | *napus*
3. *Linum usitatissimum* | Linaceae | *Linum* | *usitatissimum*
4. *Cynara scolymus* | Asteraceae | *Cynara* | *scolymus*
5. *Cicer arietinum* | Fabaceae | *Cicer* | *arietinum*
6. *Helianthus annuus* | Asteraceae | *Helianthus* | *annuus*
7. *Oryza sativa* | Poaceae | *Oryza* | *sativa*
8. *Trifolium pratense* | Fabaceae | *Trifolium* | *pratense*
9. *Daucus carota* | Apiaceae | *Daucus* | *carota*
10. *Zea mays* | Poaceae | *Zea* | *mays*

Вправа 6.

1. «L.» = Карл Лінней, який першим описав цей вид.
2. var. = різновид — сікла є культивованим різновидом буряка.
3. Підвид = *compactum* (коротша, щільніша пшениця).
4. Рід = *Cichorium*, вид = *intybus*.
5. cv. = сорт → «Green Arrow» є культивованим сортом.
6. *Cucurbita pepo* = гарбуз або кабачок.
7. *Brassica rapa* subsp. *chinensis* = китайська капуста.
8. *Helianthus tuberosus* = бульба (топінамбур) їстівна.
9. var. *longifolia* = довголистий сорт салату.
10. *Vitis labrusca* = виноград, що використовується для виготовлення соку та желе.

Вправа 7.

1. лікарський
2. звичайний
3. посівний
4. білий
5. чорний
6. вузьколистий
7. жовтий
8. домашній
9. найбільший
10. луговий

Вправа 8.

1. *Zea mays*
2. *Pisum sativum*
3. *Solanum tuberosum*
4. *Allium cepa*
5. *Triticum aestivum*
6. *Beta vulgaris*
7. *Cucurbita maxima*
8. Правильна відповідь
9. Правильна відповідь
10. *Lycopersicon esculentum* or *Solanum lycopersicum* (updated)

Вправа 9.

1. *Triticum aestivum*
2. *Zea mays*
3. *Phaseolus vulgaris*
4. *Brassica juncea*

5. *Malus domestica*
6. *Daucus carota*
7. *Beta vulgaris subsp. vulgaris*
8. *Cucumis sativus*
9. *Solanum lycopersicum*
10. *Helianthus annuus*

Вправа 10.

1. Triticum | II | *n* | Nominativus
2. Mali | II | *f* (ботанічне) | Genetivus
3. Cucurbita | II | *f* | Nominativus
4. Allium | II | *n* | Nominativus
5. Beta | I | *f* | Nominativus
6. Pisi | II | *n* | Genetivus
7. Phaseolus | II | *m* | Nominativus
8. Solanum | II | *n* | Nominativus
9. Raphanus | II | *m* | Nominativus
10. Lactuca | I | *f* | Nominativus

Вправа 11.

Solanum lycopersicum – Solanaceae (пасльонові)

Brassica oleracea – Brassicaceae (капустяні)

Pisum sativum – Fabaceae (бобові)

Zea mays – Poaceae (злакові)

Allium sativum – Amaryllidaceae (амарилісові) або Alliaceae (залежно від класифікації)

Cucumis sativus – Cucurbitaceae (гарбузові)

Helianthus annuus – Asteraceae (айстрові)

Beta vulgaris – Amaranthaceae (амарантові) або Chenopodiaceae

Vitis vinifera – Vitaceae (виноградові)

Daucus carota – Apiaceae (зонтичні)

Вправа 12.

Malus domestica var. *borkh*

Рід: *Malus*

Вид: *domestica*

Сорт/підвид: var. *borkh*

Brassica oleracea var. *capitata*

Рід: *Brassica*

Вид: *oleracea*

Сорт/підвид: var. *capitata* (капуста)

Cucumis sativus cv. «*Marketmore*»

Рід: *Cucumis*

Вид: *sativus*

Сорт: «*Marketmore*»

Solanum tuberosum subsp. *andigena*

Рід: *Solanum*

Вид: *tuberosum*

Підвид: *andigena*

Lactuca sativa var. *longifolia*

Рід: *Lactuca*

Вид: *sativa*

Сорт/підвид: var. *longifolia*

Cicer arietinum

Рід: Cicer

Вид: arietinum

Helianthus tuberosus

Рід: Helianthus

Вид: tuberosus

Oryza sativa subsp. japonica

Рід: Oryza

Вид: sativa

Підвид: japonica

Capsicum annuum cv. «Bell»

Рід: Capsicum

Вид: annuum

Сорт: «Bell»

РОЗДІЛ 8

ТЕСТИ

1 В

2 А

3 С

4 С

5 D

6 В

7 С

8 А

9 В

10 C

11 B

12 A

13 A

14 A

Вправа 1.

1. foliarium → folia - лист
2. radicifragus → radic - корінь
3. seminarium → semi - багато
4. horticultura → horti - сад
5. floriferus → flor - квітка

Вправа 2.

1. arbor – дерево
2. fungus – гриб
3. aqua – вода
4. silva – ліс
5. vitis – виноград.

Вправа 3.

1. -vinum → B
2. -radix → A
3. -fructus → C
4. -flos → D
5. -semen → E

Вправа 4.

1. humus
2. semen
3. succus
4. folium
5. caulis
6. silva
7. aqua
8. herba
9. ager
10. vitis

Вправа 5.

№ п/п	Латинське слово	Префікс	Значення префікса	Переклад
1	<i>subarbustum</i>	sub-	під, нижче	підлісок
2	<i>reproductio</i>	re-	знову, назад	размноження
3	<i>dehumidificatio</i>	de-	вниз, з, усунення	осушення
4	<i>transplantatio</i>	trans-	через, по той бік	пересадка
5	<i>iniectio</i>	in-	в	ін'єкція

Вправа 6.

1. re- producere - відтворювати
2. sub- humidus - субвологий
3. in- serere - садити в, вкладувати
4. ad-ponere - прикладати

5. trans- portare - пересаджувати
6. ab- scidere - відрізати, обрізати
7. re- viviscere - оживати
8. super ficies - поверхня
9. de- forestatio - вирубка лісу
10. re- semination - пересіяння

Вправа 7.

1. B)
2. C)
3. B)

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1.

ТЕСТИ

- 1 C
- 2 B
- 3 C
- 4 B
- 5 C
- 6 C
- 7 B
- 8 C
- 9 B
- 10 B

- 1 C
- 2 B

3 B
4 A
5 B
6 B
7 B
8 B
9 A
10 B

Тема 2.
ТЕСТИ

1 B
2 A
3 A
4 A
5 A
6 B
7 C
8 A
9 B
10 A

1 B
2 C
3 B
4 A
5 C
6 A
7 A
8 A
9 B
10 C

Тема 3.

ТЕСТИ

1 B

2 B

3 C

4 C

5 A

6 C

7 B

8 B

9 A

10 A

11 B

12 A

Вправа 1.

1. Semina in calore germinant.
2. Agricola vites rigat.
3. Mala lente maturant.
4. Nos agrum colimus.

Вправа 2.

1. Hortulanus arbores rigat.
2. Discipulus / Scientista terram investigat.
3. Agricola fructus metit.
4. Terra fructus dat.
5. Discipuli botanicam discunt.
6. Nos vites plantamus.
7. Sol agrum illuminat.

Вправа 3.

seminare → semino, seminas, seminat, seminamus, seminatis, seminant

irrigare → irrigo, irrigas, irrigat, irrigamus, irrigatis, irrigant

frangere → frango, frangis, frangit, frangimus, frangitis, frangunt

putare → puto, putas, putat, putamus, putatis, putant

germinare → germino, germinas, germinat, germinamus, germinatis, germinant

Вправа 4.

1. Terra dedit multas fruges.
2. Discipuli plantas studuerunt.
3. Botanici novas species invēstigāvērunt.
4. Rustici vites plantaverunt.
5. Sol agrum bene illuminavit.

Вправа 5.

1. Agricola arborem putabit.
2. Botanici plantas novas investigabunt.
3. Labor noster agris prodesse potest. (або: prodabit – залежить від дієслова “prodesse” у Futurum)
4. Rosarum colores pulchri manebunt.
5. Plantae sine aqua non crescunt.

Вправа 6.

1. irriga! / irrigate!
2. cresce! / crescite!
3. cura! / curate!
4. planta! / plantate!
5. observa! / observate!

Вправа 7.

1. Agricola herbas malas tollit.
2. Terra umiditatem retinet.
3. Sol frutices calefacit.
4. Botanici plantas novas describunt.
5. Arbor fructus dulces dat.

Вправа 8.

1. Sol folia calefacit.
2. Nos semina investigamus.
3. Vos mala metitis.
4. Arbores rapide crescunt.
5. Agricolae holera plantant.

Тема 4.

Textus I: Vita Agricolae (Життя селянина)

У старовинному фермерському будинку селяни працювали щодня. Вранці, ще до сходу сонця, фермер і його родина виходили на поля. Там вони готували плуг і волів, щоб розорювати землю для посіву. Потім фермер сів пшеницю і ячмінь. Дружина фермера вирощувала в городі овочі: салат, цибулю і часник. Сини часто носили воду з джерела і пасли худобу: овець, кіз і свиней.

Влітку фермер косить сіно і охороняє зерно. Це важка робота, але родина радіє, бо земля приносить плоди. Восени врожай багатий. Пшеницю зберігають у коморах, виноград пресують у чанах, а з оливок вичавлюють олію. Фермер знає, що без праці земля нічого не дає. Але з терпінням і старанністю поля завжди віддячують своїми дарами.

Textus II: De Agricultura Moderna (Про сучасне сільське господарство)

Сільське господарство має надзвичайно важливе значення не тільки в давнину, але й сьогодні. Багато регіонів виробляють продукти харчування та зерно, які забезпечують прожиток усього населення. Сьогодні фермер має не тільки плуг і волів, але й великі машини: трактори, вагони та обладнання для обробки зерна. Ці знаряддя зменшують працю людей і збільшують швидкість роботи.

У багатьох галузях сільське господарство механізоване. Фермер може легко орати, сіяти та жнивувати. Крім того, застосовуються сучасні наукові досягнення: фермери удобрюють ґрунт, захищають рослини від шкідників та вирощують нові сорти пшениці. Воду можна подавати на поля за допомогою каналів або зрошувальної системи. Таким чином, сільськогосподарські культури можуть рости навіть у посушливих районах.

Однак фермер завжди залежить від природи: надмірні дощі або посуха можуть завдати великої шкоди. Тому люди повинні навчитися берегти природу і правильно обробляти землю, адже земля є матір'ю всіх плодів.

Textus III: Agricultura et Aqua (Сільське господарство та вода)

Вода є основою сільського господарства. Без води рослини не можуть рости. Стародавні фермери спостерігали за струмками та джерелами, щоб зрошувати свої поля. У багатьох регіонах будували канали, щоб доставляти воду на луки та орні землі. Вода не тільки живить рослини, але й пом'якшує ґрунт, завдяки чому плуг легше робить борозни. Якщо води занадто багато, рослини пошкоджуються; якщо занадто мало, земля висихає і врожай гине. Тому фермеру потрібна мудрість: коли поливати, скільки поливати і які рослини поливати. У сучасному сільському господарстві воду на поля розподіляють машини. Але природа завжди залишається господарем: без дощу, без сонця на полях немає життя. Тому фермер працює між небом і землею, сподіваючись на своєчасний дощ і ласкаве сонце.

ДОДАТКИ

ТЕСТИ

1 В

2 С

3 С

4 С

5 В

6 А

7 В

8 А В С

9 А В D

10 В

11 В

12 С

13 1 В, 2 А, 3 С, 4 D.

14 С А В

Ірина Кривонос
Вікторія Лемещенко-Лагода

ЛАТИНСЬКА МОВА

Навчальний посібник з дисципліни
«Латинська мова»
для здобувачів вищої освіти зі спеціальності
Н1 Агрономія

Видано в авторській редакції.

Електронне видання. Формат 60*84/16
Умовні друковані аркуші 18,6. Замовлення № 2384
Видано ФО-П Однорог Т.В. м. Запоріжжя; Тел. (098) 243 96 51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції від 29.01.2013 р. серія ДК № 4477